

Raport z badań

Uwarunkowania skutecznego wsparcia młodzięży zagrożonej wykluczeniem społecznym

Opracowanie

Iwona Tworek

Wrocław 2016

Recenzja

Dr hab. Stanisław Witold Kłopot

Redakcja

Zespół

Publikacja została zrealizowana w ramach projektu „Integracja przez Inspiracje. Pozaformalne metody edukacji narzędziem wyrównywania szans młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym” przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej, w ramach programu ERASMUS+, Akcji 2: Partnerstwo Strategiczne w sektorze młodzieży – umowa nr 2015-2-PL01-KA205-017512

Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko jej autorów i Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za umieszczoną w niej zawartość merytoryczną.

Publikacja bezpłatna

Rozpowszechnianie materiałów z tej publikacji dopuszcza się jedynie w niekomercyjnych celach i wyłącznie wtedy, gdy cytowane jest źródło.

© *Copyright by* Fundacja **In Posterum**

Wydawnictwo Fundacji **In Posterum**
53-611 Wrocław, ul. Strzegomska 7
Tel.71 359-09-50
www.inposterum.pl
e-mail: inposterum@wp.pl

SPIS TREŚCI

CZĘŚĆ PIERWSZA

1. Wprowadzenie	5
2. Opis metodologii badań.....	10

CZĘŚĆ DRUGA

Postrzeganie przez przedstawicieli zawodów społecznych uwarunkowań prowadzenia środowiskowej pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym z wykorzystaniem pozaformalnych metod edukacji.15

1. Charakterystyka środowiska lokalnego jako miejsca pracy i przestrzeni społecznej

16

1.1. Organizacja pracy.....21

1.2. Działalność projektowa – rodzaj działań i ich efektywność.....23

2. Młodzież w opinii przedstawicieli zawodów społecznych.....28

2.1. Młodzież w wieku 15-18 lat - charakterystyka grupy – środowisko rodzinne, rówieśnicze, wartości i cele życiowe, aktywność społeczna.....29

2.1.1. Metody pracy z młodzieżą w wieku 15-18 lat, w tym trudności, bariery i sukcesy w pracy.....41

2.2. Młodzież w wieku 18-24 lat - charakterystyka grupy – środowisko rodzinne, rówieśnicze, wartości i cele życiowe, aktywność społeczna.....46

2.2.1. Metody pracy z młodzieżą w wieku 18-24 lata, w tym trudności, bariery i sukcesy w pracy.....50

3. Pozaformalne metody edukacji jako narzędzie pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym.....52

3.1. Efektywność edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej w opinii przedstawicieli zawodów społecznych wykorzystywanych w rozwoju własnych kompetencji zawodowych.....55

3.2. Efektywność edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym.....58

CZĘŚĆ TRZECIA

Funkcjonowanie młodzieży w środowisku lokalnym w kontekście uwarunkowań przyszłych wyborów życiowych.....62

1. Młodzież o sobie.....63

2. Młodzież o szkole.....67

3. Czas wolny i aktywność społeczna młodzieży.....73

3.1. Sposoby spędzania czasu wolnego.....73

3.2. Uczestnictwo w zajęciach pozaszkolnych, w tym czynniki warunkujące uczestnictwo w zajęciach pozaszkolnych.....76

3.3. Młodzież a wolontariat, w tym czynniki warunkujące podjęcie aktywności w formie wolontariatu.....79

4. Opinie młodzieży o profesjonalistach świadczących pomoc.....82

WNIOSKI I REKOMENDACJE.....87

SPIS TABEL.....89

ZAŁĄCZNIK NR 1 – scenariusz badań fokusowych z przedstawicielami zawodów społecznych.....90

ZAŁĄCZNIK NR 2 - scenariusz badań fokusowych z młodzieżą.....100

CZĘŚĆ PIERWSZA

WPROWADZENIE

Obowiązujące dokumenty Rady Europy (Strategia Lizbońska, Europejski Model Społeczny, Strategia Polityki Społecznej, Zrewidowana Strategia Spójności) określają kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego zmierzające do pełnego zatrudnienia i spójności społecznej. Według tych dokumentów „odpowiednio zaprojektowana i wdrożona polityka społeczna stanowi inwestycję, która przynosi korzyści wszystkim obywatelom i całemu społeczeństwu. Działania zmierzające do integracji społecznej zwiększają potencjał rozwoju i aktywności społecznej we wszystkich obszarach życia”. Koncepcja aktywnej polityki społecznej opiera się na czynnym zaangażowaniu służb publicznych w rozwiązywanie problemów społecznych, głównie przez programy aktywizujące. Koncepcja ta dotyczy przede wszystkim polityki zatrudnienia, systemu pomocy społecznej czy systemu edukacji, zwłaszcza w zakresie kształcenia ustawicznego. Koncepcja aktywnej polityki społecznej łączy się z celami założeń Strategii „Europa 2020”, zwłaszcza w odniesieniu do ograniczenia liczby Europejczyków żyjących poniżej granicy ubóstwa oraz problemu osób przedwcześnie kończących naukę szkolną. Brak wykształcenia przekłada się na mniejsze szanse na rynku pracy, i tym samym zwiększa ryzyko wykluczenia tych osób z życia zawodowego, społecznego. Badania dowodzą, że czynnikami wpływającymi na przedwczesne opuszczanie systemu edukacji formalnej są: ubóstwo rodziny pochodzenia, brak pracy, rozmaite bariery edukacyjne, przede wszystkim finansowe, niski poziom wykształcenia rodziców, niski kapitał kulturowy i społeczny otoczenia, a także bariery psychologiczne – brak poczucia bezpieczeństwa i lęk przed bezrobociem, brak zaradności życiowej młodych ludzi, brak wiary w siebie. Trudny start młodzieży wynika również z: braku aspiracji edukacyjnych w środowisku wzrastania i zamieszkania; zamykania się w kręgu ro-

dziny, ograniczając kontakty społeczne; ograniczonego dostępu do instytucji; niedostatecznego wsparcia ze strony szkoły w pokonywaniu barier edukacyjnych; niestabilnej pomocy gminy, uniemożliwiającej pokonywanie barier finansowych w dalszej edukacji; powielania stylu życia swoich rodziców i strategii przetrwania w trudnych warunkach. Badania dotyczące losów dorastającego w biedzie młodego pokolenia ukazują rolę, jaką spełniają w ich życiu pewne instytucje, z których popłynął impuls zmieniający w sposób zasadniczy ich perspektywy życiowe i możliwości oraz jakie znaczenie na losy tych młodych osób ma brak i nieobecność podobnego wsparcia. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży wymaga nowoczesnych usług świadczonych w środowisku lokalnym przez odpowiednio przygotowaną kadre. Zawody związane z działaniem społecznym charakteryzują się tym, że nie można ich opisać za pomocą precyzyjnej procedury działania. Każdorazowo - w zależności od okoliczności, rodzaju podmiotu oddziaływania, otoczenia instytucjonalnego i społecznego - podejmowane są działania związane z różnymi sferami życia, wymagające od przedstawicieli zawodu specyficznych umiejętności, wiedzy, doświadczenia. Proces doradczy wymaga włączenia różnych metod i narzędzi, aby móc całościowo pracować z rodziną doświadczającą różnorodnych deficytów. Konieczność podejmowania kluczowych decyzji czy działań wymaga od specjalistów odpowiedniej wiedzy i umiejętności, które pozwalają na dostrzeganie potrzeb ludzkich w działaniu społecznym. Warunkiem skutecznego działania oraz wspierania osób, grup i społeczności jest nieustanne doskonalenie zawodowe. Przejawy zmienności życia społecznego (zmiany modelu życia rodziny, skutki emigracji zarobkowej, ewolucja sposobu funkcjonowania w grupach młodzieżowych, kryzysy światowe, globalizacja itp.) wymagają od przedstawicieli instytucji pomocowych aktywnego podejścia do edukacji, poszukiwania wiedzy, wypracowywania metod edukacyjnych, uruchamiania nowych kanałów przepływu informacji, zdobywania i umacniania kompetencji dydaktycznych.

Odpowiedzią na jedno z najważniejszych wyzwań współczesnej Europy, jakim jest przeciwdziałanie bezrobociu i wykluczeniu społecznemu młodzieży jest projekt „Integracja Przez Inspiracje. Pozaformalne metody edukacji narzędziem wyrównywania szans młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym”. Obok szkoły, placówkami pośrednio lub bezpośrednio zaangażowanymi w proces wyrównywania szans młodych ludzi zagrożonych wykluczeniem społecznym są publiczne instytucje pomocowe. Brak nowoczesnych standardów pracy, bariery instytucjonalne oraz ograniczony dostęp kadry w/w instytucji do szkoleń podnoszących kwalifikacje owocuje niedostosowaniem oferowanego wsparcia do współczesnych wymagań w odniesieniu do osób młodych. W efekcie wsparcie i pomoc młodym przychodzi zbyt póź-

no. Doświadczenia organizacji zaangażowanych w opisywane partnerstwo projektowe wskazują, iż szansą na zwiększenie efektywności działań publicznych instytucji pomocowych w kontekście przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży jest **wykorzystanie metod edukacji pozaformalnej**. Nauka przez praktykę i doświadczenie stanowi jedno z ważniejszych narzędzi rozbudzania w młodych ludziach poczucia samostерowności i odpowiedzialności za własne wybory zawodowe i edukacyjne.

Celem głównym projektu jest zwiększenie poziomu integracji społecznej młodych ludzi zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez rozpowszechnienie stosowania metod edukacji pozaformalnej w publicznych instytucjach.

Cele szczegółowe:

- Zwiększenie kompetencji zawodowych przedstawicieli zawodów społecznych z zakresu wykorzystywania pozaformalnych metod edukacji w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym
- Przygotowanie nowej formy wsparcia środowiskowego adresowanego do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym poprzez dostosowanie metod i technik stosowanych w edukacji pozaformalnej do uwarunkowań i praktyk publicznych instytucji pomocowych

Uczestnikami projektu są przedstawiciele publicznych instytucji pracujących na rzecz osób i rodzin wykluczonych społecznie – pracownicy socjalni i asystenci rodziny, sędziwi kuratorzy, nauczyciele, trenerzy, pedagodzy czy terapeuci.

Najważniejszym adresatem oddziaływania projektu jest młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym, a więc końcowi odbiorcy działań aktywizujących podejmowanych przez grupę docelową.

Ponadto proces tworzenia i rozpowszechniania rezultatów projektu przewiduje jego oddziaływanie nie tylko na przedstawicieli grupy docelowej ale także na innych interesariuszy mających potencjalny oraz realny wpływ na sytuację młodzieży: lokalnych, regionalnych i krajowych (w każdym z krajów partnerskich) decydentów polityki społecznej oraz edukacji, ekspertów, szeroko rozumianą kadrę pracującą z młodzieżą.

Osiągnięcie celów będzie bezpośrednią konsekwencją wypracowania w ramach projektu następujących rezultatów:

- Internetowa platforma edukacyjna "Integracja przez Inspiracje" - interaktywne narzędzie edukacyjne skierowane do grupy docelowej projektu oraz innych zainteresowanych tematyką projektu. Na platformie umieszczone zostaną gotowe scenariusze zajęć warsztatowych oraz rozmów indywidualnych wykorzystujących różnorodne metody pozaformalne ukierunkowane przede wszystkim na: motywowanie do samorozwoju, kontynuowania nauki, doradztwo kariery, odkrywanie talentów i pasji młodych ludzi.
- Raport z badań fokusowych "Uwarunkowania skutecznego wsparcia młodzieży wykluczonej społecznie" zawierający analizę potrzeb grupy docelowej oraz oczekiwań odbiorców systemu wsparcia w kontekście wykorzystania pozaformalnych metod edukacji w celu zapobiegania wykluczeniu społecznemu młodzieży.
- E - book: „Integracja przez Inspiracje - pozaformalne metody edukacji w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym”. Podręcznik metod, narzędzi, technik pracy z młodzieżą możliwych do zastosowania w codziennej praktyce przez przedstawicieli grupy docelowej”.

Działaniami kluczowymi dla procesu tworzenia oraz rozpowszechniania rezultatów projektu są następujące działania:

- Międzynarodowe spotkania projektowe, podczas których nastąpi wymiana doświadczeń, dobrych praktyk między organizacjami partnerskimi;
- Badanie potrzeb grupy docelowej metodą FOCUS GROUP INTERVIEW;
- Szkolenia dla pracowników socjalnych i asystentów rodziny - każdy z bezpośrednich uczestników projektu weźmie udział w szkoleniu poświęconym zastosowaniu narzędzi edukacji pozaformalnej w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym;
- Wizyty studyjne dla przedstawicieli grupy docelowej, podczas których uczestnicy szkoleń będą obserwowali pracę swoich kolegów z krajów partnerskich;
- Testowanie wypracowanych metod i narzędzi w codziennej pracy z młodymi ludźmi;
- Konferencje upowszechniające rezultaty projektu przeprowadzone w każdym z krajów partnerskich skierowane do lokalnych, regionalnych i krajowych decydentów polityki społecznej oraz edukacji, ekspertów oraz szeroko rozumianej kadry pracującej z młodzieżą.

Naszymi partnerami są :

Regiovision GmbH - organizacja specjalizująca się w usługach związanych z szeroko rozumianą aktywizacją i reintegracją zawodową. RegioVision posiada doświadczenie w realizacji wielu projektów krajowych i międzynarodowych, których celem jest wyrównywanie szans osób wykluczonych społecznie. Organizacja realizowała także warsztaty edukacyjne dla kadry pracującej z młodzieżą przygotowujące uczestników do adaptowania metod: teatralnych, eksperymentalnych oraz autorskiej metody StoryTelling (opartej na tzw. technikach narracyjnych). **Więcej** - www.regiovision-schwerin.de

Decroly SL - hiszpańska organizacja kształcenia i szkolenia zawodowego, której głównym celem jest integracja zawodowa osób przedwcześnie opuszczających system edukacji. Działalność organizacji wyznacza zasada dostrzegania różnorodności oraz indywidualizacji celów edukacyjnych. Trenerzy i nauczyciele pracujący w organizacji dostosowują programy i metody nauczania do indywidualnych cech, zdolności talentów uczniów. Organizacja posiada bogate doświadczenie w stosowaniu pozaformalnych metod edukacji w tym uczeniu przez zabawę i doświadczenie, stosowania metod eksperymentalnych, a także w angażowaniu osób młodych w międzynarodowe inicjatywy edukacyjne. **Więcej** - web.auladecroly.com

W ramach partnerstwa strategicznego opracowane zostanie nowe, innowacyjne podejście w zakresie pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym, a w szczególności opracowane zostaną narzędzia, za pomocą których przedstawiciele instytucji publicznych, (których zadaniem jest pomoc i wsparcie rodzinom pozostającym w niedostatku materialnym, kulturowym itp.) będą mogli tworzyć indywidualną przestrzeń budowania relacji pomocowej z klientem. Innowacyjność projektu polega przede wszystkim na „refleksyjnym uczeniu się z praktyki, przez praktykę i dla praktyki”. Z założenia projekt ma na celu otwarcie się pracowników instytucji pomocowych na innowacje i zmianę, a także na wiedzę i „refleksję w działaniu oraz refleksję nad działaniem”. Projekt jest odpowiedzią na poszukiwanie nowych idei i rozwiązań w praktyce działania społecznego.

Niniejszy raport z badań „Uwarunkowania skutecznego wsparcia młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym” stanowi pierwszy etap realizacji działań zmierzających do zwiększenia poziomu integracji społecznej młodych ludzi zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez rozpowszechnienie stosowania metod edukacji pozaformalnej w publicznych instytucjach.

OPIS METODOLOGII BADAŃ

Raport z badań „Uwarunkowania skutecznego wsparcia młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym” zawiera analizę potrzeb grupy docelowej (przedstawiciele zawodów społecznych) oraz oczekiwań odbiorców systemu wsparcia (młodzieży) w kontekście wykorzystania pozaformalnych metod edukacji w celu zapobiegania wykluczeniu społecznemu młodzieży.

Badania prowadzone były na dwóch płaszczyznach:

1. Poznawczej – poprzez:

a) rozpoznanie zasobów i sposobów działania pracowników służb społecznych (w tym wiedzy na temat funkcjonowania młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, zasobów, potrzeb i oczekiwań, oceny szans i zagrożeń, form pomocy uznanych za użyteczne dla młodzieży);

b) rozpoznanie funkcjonowania młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym (ich wiedzy, preferencji aktywności społecznej, kontynuowania nauki oraz uwarunkowania zwiększenia ich aktywności).

2. Pragmatycznej - poprzez:

a) wypracowanie metod i narzędzi adresowanych do pracowników służb społecznych stanowiących ich warsztat pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym.

Obok analizy raport końcowy zawiera rekomendacje i wytyczne dotyczące przygotowania kolejnego rezultatu pracy intelektualnej - e - booka: „Integracja przez Inspiracje. Pozaformalne metody edukacji w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym”.

Cele i problemy badawcze

Głównym celem niniejszego badania było rozpoznanie problemów i określenie potrzeb przedstawicieli instytucji społecznych pracujących i przygotowujących się do pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym (pracownicy socjalni, asystenci rodziny, kuratorzy sądowi, pedagodzy i wychowawcy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, nauczyciele, trenerzy, specjaliści itp.) oraz odbiorców ich usług (młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym, w tym: osób z zaniedbanych środowisk rodzinnych czy placówek opiekuńczo-wychowawczych, a także z problemami edukacyjnymi, społecznymi itp.).

W wyniku konsultacji ekspertów w każdym z krajów partnerskich określono obszary badawcze w odniesieniu do każdej z grup poddanych badaniom.

W odniesieniu do przedstawicieli instytucji integracji społecznej określono następujące obszary badawcze:

- Uwarunkowania środowiska pracy i przestrzeni społecznej w kontekście wprowadzenia pozaformalnych metod edukacji do praktyki zawodowej
- Młodzież w opinii przedstawicieli zawodów społecznych (w tym znajomość grupy, ich problemów, zainteresowań i potrzeb)
- Dotychczasowe praktyki pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym
- Pozaformalne metody edukacji jako narzędzie pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym w praktyce zawodowej.

W odniesieniu do młodzieży określono następujące obszary badawcze:

- Sytuacja społeczna młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym
- Aktywność edukacyjna i społeczna osób młodych
- Aspiracje i priorytety życiowe młodzieży
- Problemy osób młodych i oczekiwania wobec pomocy profesjonalistów.

Metody badawcze

Badania zostały zrealizowane z zastosowaniem metodologii badań jakościowych przy użyciu techniki *FGI (Focus Group Interviews)* czyli zogniskowanego wywiadu grupowego. Badania jakościowe mają na celu bliższe przyjrzenie się „światu zewnętrznemu” [...] oraz opis, interpretację, a niekiedy wyjaśnienie zjawisk społecznych z perspektywy „wewnętrznej na wiele rozmaitych sposobów:

- Analizując doświadczenia jednostek i grup
- Analizując interakcję i akty komunikacji w czasie ich trwania
- Analizując dokumenty (teksty, obrazy, filmy albo muzykę) lub podobne ślady ludzkich doświadczeń i interakcji.¹

Zogniskowany wywiad grupowy (FGI) polega na przeprowadzeniu wywiadu grupowego mającego charakter wspólnej dyskusji grupy respondentów na zadany z góry temat. Wywiad prowadzony jest przez moderatora w oparciu o scenariusz określający jakie zagadnienia i tematy mają zostać poruszone w trakcie spotkania. Zadaniem moderatora jest tak pokierować rozmową, aby zapewnić możliwość swobodnej wypowiedzi i równocześnie uzyskać odpowiedź na założone pytania badawcze. Doświadczony moderator, który potrafi pokierować rozmową w sposób nienaruszający naturalnego toku rozmowy gwarantuje osiągnięcie założonych celów badawczych.

Największą zaletą tej techniki jest pojawienie się procesów grupowych, kiedy wypowiedzi respondentów nawzajem się stymulują i pobudzają do dyskusji, a to z kolei przekłada się na jakość materiału badawczego.

Wywiady grupowe zostały przeprowadzone w oparciu o scenariusz wywiadu. Z uwagi na zróżnicowanie dwóch grup badawczych - pracowników instytucji integracji społecznej i młodzież - zostały opracowane dwa scenariusze wywiadów, uwzględniające zagadnienia założeń realizowanego projektu oraz specyfikę problemów badanych grup.

¹ R. Barbour, *Badania fokusowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 11

Organizacja i przebieg badań

Niniejszy raport przedstawia wyniki badań przeprowadzonych we wszystkich krajach partnerów projektu: Polsce, Hiszpanii i w Niemczech. W każdym kraju badania zostały zorganizowane według poniższego planu badań:

1. Rekrutacja uczestników 3 grup fokusowych przedstawicieli instytucji integracji społecznej
2. Rekrutacja 3 grup fokusowych młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym
3. Przeprowadzenie 6 wywiadów grupowych
4. Dokonanie transkrypcji z badań
5. Opracowanie raportu z badań krajowych
6. Przygotowanie raportu końcowego będącego podsumowaniem badań krajowych.

W wyniku tak przyjętego planu zorganizowano 18 celowo dobranych grup fokusowych liczących od 10 do 12 uczestników każda. Badania były rejestrowane za pomocą dyktafonu. Badania realizowane były w okresie od lutego do maja 2016 roku.

Uczestnikami badań w Polsce byli:

- Pracownicy socjalni, asystenci rodziny, społeczni kuratorzy sądowi, psycholodzy, pedagodzy oraz wychowawcy – reprezentanci publicznych instytucji pomocy i wsparcia społecznego: ośrodków pomocy społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych, sądów rejonowych. Z przyczyn organizacyjno-logistycznych większość uczestników badań pochodziła z terenu Dolnego Śląska, zarówno z dużych, jak i małych obszarów miejskich i wiejskich. Niemniej jednak w badaniu uczestniczyli również specjaliści z Warszawy (2 osoby) oraz Województwa łódzkiego (1 osoba).
- Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym - osoby z zaniedbanych środowisk rodzinnych, z problemami społecznymi, edukacyjnymi oraz osoby z placówek opiekuńczo-wychowawczych. Uczestnikami badań byli wyłącznie mieszkańcy Wrocławia.

Uczestnikami badań w Hiszpanii byli:

- Pracownicy socjalni, pedagodzy, nauczyciele kształcenia specjalnego, psycholodzy oraz specjaliści w dziedzinie mediacji i rozwiązywania konfliktów – przedstawiciele organizacji pozarządowych realizujących zadania publiczne na rzecz dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym: placówek opiekuńczo-wychowawczych, świetlic środowiskowych, publicznych szkół kształcenia zawodowego. Uczestnicy badań pochodzili z Regionu Kantabria i miasta Santander
- Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym – osoby przedwcześnie kończące naukę, mający doświadczenie z narkotykami, przemocą i przestępstwami, pochodzący z zaniedbanych środowisk rodzinnych z Rejonu Kantabrii, przebywający i uczący się Decroly. W badaniach uczestniczyli również młodzi ludzie z rodzin imigranckich – Latynosi i Afrykanie.

Uczestnikami badań w Niemczech byli:

- Pracownicy socjalni, pedagodzy specjaliści, nauczyciele, trenerzy, psycholodzy – przedstawiciele 3 instytucji edukacyjnych specjalizujących się w pracy z młodzieżą z grupy NEET, mających swoje główne siedziby w Schwerin. Niemniej jednak swoje działania oferują mieszkańcom całego Regionu
- Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym – osoby przedwcześnie kończące naukę, niepracujące, w tym dzieci imigrantów. Respondentami biorącymi udział w badaniach byli uczestnicy realizowanych przez te instytucje projektów aktywizacji społeczno-zawodowej. Badanie zostało przeprowadzone w Schwerinie.

CZĘŚĆ DRUGA

POSTRZEGANIE PRZEZ PRZEDSTAWICIELI ZAWODÓW SPOŁECZNYCH UWARUNKOWAŃ PROWADZENIA ŚRODOWISKOWEJ PRACY Z MŁODZIEŻĄ ZAGROŻONĄ WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM Z WYKORZYSTANIEM POZA-FORMALNYCH METOD EDUKACJI

W tej części zostały opisane wyniki badań jakościowych przeprowadzonych z przedstawicielami instytucji szeroko rozumianej integracji społeczno-zawodowej. Badanym zadano szereg pytań dotyczących specyfiki ich zawodu, miejsca i organizacji pracy pod kątem możliwości realizowania przez nich pozaformalnych metod edukacji w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym. Ważnym elementem niniejszej części opracowania jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie – jak przedstawiciele zawodów społecznych postrzegają młodzież z ich problemami i potrzebami. Z punktu widzenia założeń badawczych oraz celów realizowanego projektu ważnym jest poznanie, w jakim stopniu jest im znany podmiot oddziaływania, jakim jest młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym. Zdaniem realizatorów projektu, znajomość podmiotu oddziaływania jest podstawą i pierwszym warunkiem skuteczności wsparcia osób młodych przez specjalistów różnych instytucji.

CHARAKTERYSTYKA ŚRODOWISKA LIKALNEGO JAKO MIEJSCA PRACY I PRZESTRZENI SPOŁECZNEJ

We wszystkich krajach partnerów projektu uczestnikami badań fokusowych byli przedstawiciele zawodów i specjalności z założenia pracujący z młodzieżą zagrożoną społecznie: pracownicy socjalni, nauczyciele, kuratorzy sądowi, psycholodzy i pedagodzy. Jednak z uwagi na uwarunkowania krajowych polityk społecznych dotyczących pomocy i wsparcia młodzieży, miejsca pracy wymienionych specjalistów są różne.

Tabela nr 1: Uczestnicy badań

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">• Przedstawiciele instytucji publicznych, w tym:• pracownicy socjalni pracujący w środowisku lokalnym• pracownicy socjalni placówek opiekuńczo-wychowawczych• asystenci rodziny• społeczni kuratorzy sądowi• psycholodzy, pedagodzy oraz wychowawcy placówek opiekuńczo-wychowawczych	<ul style="list-style-type: none">• Przedstawiciele organizacji pozarządowych, w tym:• pracownicy socjalni• pedagodzy• nauczyciele kształcenia specjalnego• psycholodzy• specjaliści w dziedzinie mediacji i rozwiązywania konfliktów	<ul style="list-style-type: none">• Przedstawiciele instytucji edukacyjnych, centrum treningowego, w tym:• pracownicy socjalni• pedagodzy specjaliści• nauczyciele nauczania specjalnego• psycholodzy• nauczyciele zawodu

Miejscem pracy respondentów badań w Polsce były wyłącznie instytucje publiczne. Każda z tych instytucji realizuje własne cele statutowe, w których

znajdują się zadania związane z rozwiązywaniem problemów dzieci i młodzieży oraz ich rodzin pochodzenia.

Ośrodki pomocy społecznej (miejskie, gminne). Ośrodek pomocy społecznej jest jednostką organizacyjną wykonującą zadania z zakresu pomocy społecznej w gminie. Pomoc społeczna umożliwia przewyżnianie trudnych sytuacji życiowych tym, którzy nie są w stanie sami ich pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczna wspiera ich w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Zadaniem pomocy społecznej jest również zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez podejmowanie działań zmierzających do usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Głównym celem pomocy społecznej w Polsce jest:

- ✓ Wsparcie osób i rodzin w przewyżnianiu trudnej sytuacji życiowej, doprowadzenie – w miarę możliwości – do ich życiowego usamodzielniania i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka
- ✓ Zapewnienie dochodu na poziomie interwencji socjalnej – dla osób nie posiadających dochodu lub o niskich dochodach, w wieku poprodukcyjnym i osobom niepełnosprawnym
- ✓ Zapewnienie dochodu do wysokości poziomu interwencji socjalnej osobom i rodzinom o niskich dochodach, które wymagają okresowego wsparcia
- ✓ Zapewnienie profesjonalnej pomocy rodzinom dotkniętym skutkami patologii społecznej, w tym przemocą w rodzinie
- ✓ Integracja ze środowiskiem osób wykluczonych społecznie
- ✓ Stworzenie sieci usług socjalnych adekwatnych do potrzeb w tym zakresie².

Placówki opiekuńczo-wychowawcze. Są one elementem instytucjonalnej pieczy zastępczej, adresowanej do dzieci i młodzieży pozbawionych częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej. Kierowanie do placówki opiekuńczo-wychowawczej może nastąpić po wyczerpaniu możliwości udzielenia pomocy rodzinie. Pobyt dziecka w placówce powinien mieć charakter przejściowy do czasu powrotu dziecka do rodziny, przysposobienia lub umieszczenia w rodzinie zastępczej. Główne zadania placówek opiekuńczo-wychowawczych w Polsce to:

² www.mpips.org.pl

- ✓ Zapewnienie dziecku całodobowej opieki i wychowania oraz zaspokajanie jego niezbędnych potrzeb, w szczególności emocjonalnych, rozwojowych, zdrowotnych, bytowych, społecznych i religijnych
- ✓ Realizacja przygotowanego we współpracy z asystentem rodziny planu pomocy dziecku
- ✓ Umożliwienie kontaktu dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba, że sąd postanowi inaczej
- ✓ Podejmowanie działań w celu powrotu dziecka do rodziny
- ✓ Zapewnienie dziecku dostępu do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych
- ✓ Obejmowanie dziecka działaniami terapeutycznymi.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza wychowuje dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się. W ramach pomocy swoim wychowankom w wyjściu z ich sytuacji kryzysowej, pracownicy placówki współpracują z sądem, powiatowym centrum pomocy rodzinie, asystentem rodziny oraz innymi instytucjami i osobami, które podejmują się wsparcia działań wychowawczych placówki opiekuńczo-wychowawczej³.

Zespoły kuratorskiej służby sądowej przy rodzinnych sądach rejonowych. Kuratorzy sądowi, jako funkcjonariusze publiczni pełnią swoje zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, które są związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Wykonują swoje zadania zarówno w środowisku, czyli miejscu zamieszkania swoich podopiecznych, jak i na terenie placówek ich pobytu, np. placówek opiekuńczo-wychowawczych. Główne zadania kuratorów rodzinnych to:

- ✓ Planowanie wobec podopiecznego oddziaływania profilaktyczno-resocjalizacyjnego i opiekuńczo-wychowawczego
- ✓ Współpraca z rodziną podopiecznego w zakresie planowanych oddziaływań
- ✓ Udzielanie podopiecznemu pomocy w organizowaniu nauki, pracy i czasu wolnego oraz w rozwiązywaniu trudności życiowych
- ✓ Kontroli zachowania podopiecznego w miejscu zamieszkania, pobytu, nauki i pracy

³ www.wcpr.pl

- ✓ Współdziałanie z organizacjami, instytucjami, stowarzyszeniami i innymi podmiotami, których celem działania jest pomoc podopiecznym⁴.

Miejscem pracy respondentów badań w Hiszpanii były różne organizacje prywatne i publiczne realizujące zadania publiczne na rzecz dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym. Każda z tych organizacji prowadzi działania profilaktyczne i resocjalizacyjne na rzecz osób młodych z najtrudniejszymi problemami: uzależnienia, konflikty z prawem, imigranci itp.

- S.O.A.M (Servicio de orientacion y Ayuda al Menor) – prywatna placówka świadcząca usługi wsparcia i poradnictwa na rzecz nieletnich. W ramach swej działalności prowadzi trzy centra młodzieżowe w Torrelavega – placówkę poradnictwa i profilaktyki, całodobową placówkę opiekuńczo-wychowawczą oraz świetlicę środowiskową dla nieletnich chłopców. W ramach swojej działalności świadczy usługi dla ogółu ludności w kwestii nieletnich (tzw. uniwersalna profilaktyka), dla młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym (tzw. specyficzna profilaktyka) oraz usługi prewencji prawnej
- Kantabria ACOGE – organizacja pozarządowa działająca na rzecz integracji społecznej imigrantów
- Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej w ramach Programu „Młodzież i Narkotyki”. W ramach programu udzielane jest specjalistyczne poradnictwo dla młodzieży i/lub rodzin z trudnościami wynikającymi z zażywania i/lub nadużywania substancji uzależniających (papierosy, alkohol, narkotyki).
- Fundacja Diagrama – organizacja non-profit, której głównym obszarem działania jest promocja rozwoju programów i badań w celu zapobiegania, leczenia i integracji wszystkich grup społecznych, które znajdują się w trudnej sytuacji lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności dzieci, młodzież, rodziny, kobiety i osoby uzależnione.
- CIUN – organizacja non-profit, zajmująca się opieką i wsparciem dla dzieci i młodzieży w Kantabrii. Podstawowym obszarem działania jest zapewnienie lepszej jakości życia i dbałości edukacyjnej dla nieletnich, a także rzecznictwo ich interesów. CIUN współpracuje z rządem Kantabrii. Rozwijają i zarządzają zarówno zasobami mieszkaniowymi, jak i opieką w różnych obszarach. Działania profilaktyczne i ochronne

⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2014, poz. 989)

realizowane są przez zespół trzydziestu specjalistów (psychologów, pracowników socjalnych, pedagogów społecznych, integratorów społecznych i nauczycieli). Pracują oni na nieformalnym modelu edukacyjnym w oparciu o poznawcze podejście behawioralne i indywidualizm.

- UTS (Unidad De Trabajo) – publiczna jednostka usług socjalnych. Jest to jednostka, która jest najbliższej obywateli. Reaguje na potrzeby społeczne w ramach programów lub działań takich jak: wspieranie i poradnictwo społeczne dla całej populacji, promowanie autonomii i opieki oraz dzieci i opieka nad rodziną. W ramach swojej działalności współpracuje bezpośrednio i pośrednio ze wszystkimi organizacjami z terenu Kantabrii.
- Decroly SL – prywatna organizacja kształcenia i szkolenia zawodowego, której głównym celem jest integracja zawodowa osób przedwcześnie opuszczających system edukacji. Działalność organizacji wyznacza zasada dostrzegania różnorodności oraz indywidualizacji celów edukacyjnych. Trenerzy i nauczyciele pracujący w organizacji dostosowują programy i metody nauczania do indywidualnych cech, zdolności talentów uczniów. Organizacja posiada bogate doświadczenie w stosowaniu pozaformalnych metod edukacji w tym uczeniu przez zabawę i doświadczenie, stosowania metod eksperymentalnych, a także w angażowaniu osób młodych w międzynarodowe inicjatywy edukacyjne.

Miejscem pracy respondentów badań w Niemczech były trzy organizacje zajmujące się głównie aktywizacją zawodową młodzieży znajdującej się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy: z niskimi lub brakiem kwalifikacji zawodowych, problemami uzależnień, imigranci, itp.

- Regiovision GmbH - organizacja specjalizująca się w usługach związanych z szeroko rozumianą aktywizacją i reintegracją zawodową, głównie osób młodych oraz imigrantów. RegioVision posiada doświadczenie w realizacji wielu projektów krajowych i międzynarodowych, których celem jest wyrównywanie szans osób wykluczonych społecznie. Organizacja realizowała także warsztaty edukacyjne dla kadry pracującej z młodzieżą przygotowujące uczestników do adaptowania metod: teatralnych, eksperymentalnych oraz autorskiej metody StoryTelling (opartej na tzw. technikach narracyjnych).
- BilSE-Instituts - Institut für Bildung und Forschung GmbH – Instytut edukacji i badań. BilSE jako firma działająca w obszarze edukacji promuje naukę opartą na innowacyjnym modelu edukacji. Uczący i nauczyciele są naturalnymi partnerami w edukacji, mogą oczekiwać

wzajemnej tolerancji, respektu, uczciwości i uznania. Rola nauczyciela jest tu widziana jako rola konsultanta i przewodnika w edukacji. Procesy edukacji są zainspirowane uczeniem samych siebie, nauczycieli i środowiska nauki. A więc wszystkie strony są odpowiedzialne za osiągnięte rezultaty wspólnie. W procesie nauczania najważniejsza jest niezależność i jak możliwie największa akceptacja obowiązków przez studentów. Posiadają bogate doświadczenie w pracy z młodzieżą w wieku 16-26 lat, zwłaszcza w zakresie rozwoju umiejętności społecznych i integracji społeczno-zawodowej osób młodych.

- IMBSE – Institut für Modelleberuflicher und sozialer Entwicklung GmbH (Instytut profesjonalnych modeli i rozwoju społecznego). Jego podstawową działalnością jest poradnictwo zawodowe ukierunkowane na indywidualny rozwój zawodowy, zwłaszcza osób młodych.

Organizacja pracy

Wprowadzenie pozaformalnych metod edukacji młodzieży do codziennej praktyki zawodowej uzależnione jest od wielu czynników: możliwości organizacyjnych w miejscu pracy, w tym czasu pracy, własnych kompetencji oraz przychylności kadry zarządzającej na wprowadzanie działań nowoczesnych i innowacyjnych, dostosowanych do obecnych uwarunkowań społecznych. W ramach badań zapytaliśmy respondentów o te właśnie czynniki.

Struktura organizacyjna czasu pracy zawodowej u zdecydowanej większości uczestników badania sprzyja wprowadzaniu nowych metod pracy ze swoimi podopiecznymi. Wszyscy badani deklaruowali, że bezpośrednia praca z klientem jest dominującą w strukturze dnia pracy. Organizacja dnia pracy jest uzależniona od rodzaju działań podejmowanych na rzecz osób młodych. I są to zarówno działania w godzinach popołudniowych, jak i popołudniowych, a czas ten jest uzależniony w dużym stopniu od wieku swoich podopiecznych i ich zajęć obowiązkowych np. nauki w szkole. Jedyną grupą zawodową biorącą udział w badaniach, która ma sztywny czas pracy (7:30-15:30) są pracownicy socjalni ośrodków pomocy społecznej w Polsce. Jednak i w tej grupie zawodowej, przy niewielkiej modyfikacji organizacji pracy, istnieje możliwość realizacji zadań w godzinach popołudniowych, dostosowanych do

młodzieży realizującej obowiązek szkolny. Ich dzienny czas pracy jest podzielony na pracę w biurze (najczęściej pomiędzy 7:30 a 10:00 lub 11:00) i pracę z klientem.

U mnie tego nie ma, sama sobie samodzielnie ustawiam, moje koleżanki mają ustalone o godz. 10 wyjście w teren, u mnie jest to niezależne. Ja przychodzę sobie czasami później, planuję popołudnie, czasami pracuję w soboty, czasami też wyjeżdżam z podopiecznymi w czasie weekendów. Nie jest to u mnie znormalizowane, czasami pracuję popołudniami, bo wymaga to moja praca.

W badaniach hiszpańskich podkreśla się dobrowolność pracy specjalistów w godzinach popołudniowych oraz w weekendy, choć i tu pojawia się potrzeba zmiany organizacji czasu pracy tak, by coraz więcej specjalistów było do dyspozycji w czasie wolnym młodzieży.

Wszyscy uczestnicy badania w swojej pracy zawodowej mają bardzo dużą autonomię. Samodzielnie dobierają metody i formy pracy z klientami. Żaden z kierowników/dyrektorów nie ogranicza ich w stosowaniu innowacyjnych rozwiązań w pracy, takich, które wnoszą coś konstruktywnego w rozwiązywaniu problemów swoich podopiecznych. W wielu przypadkach bezpośrednio przełożeni wręcz oczekują od swoich pracowników takich działań.

Tak, u nas dyrektor nawet oczekuje że wychowawcy sami zaproponują zajęcia dzieciakom, że to nie będzie spędzanie weekendów przed telewizorem na oglądaniu filmów, wychowawcy mają się wykazać inicjatywą i coś znaleźć fajnego dla dzieciaków.

Swoboda w naszej pracy z tymi papierami i tak dalej to mamy dużą swobodę. I bardzo dużo od nas zależy jak pracujemy. Nam nikt nie zabrania różnych rzeczy robienia.

Tabela nr 2: Organizacja pracy

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">•Zdecydowana większość czasu pracy przeznaczona jest na pracę z klientem•Możliwość pracy w godzinach rannych i popołudniowych•Przychyłość kadry kierowniczej odnośnie wprowadzania innowacyjnych rozwiązań na rzecz skutecznej pomocy	<ul style="list-style-type: none">•Organizacja dnia pracy uzależniona jest od form pomocy świadczonej młodym ludziom,•Zajęcia szkolne i pozaszkolne•Przychyłość kadry kierowniczej odnośnie wprowadzania innowacyjnych rozwiązań na rzecz skutecznej pomocy	<ul style="list-style-type: none">•Organizacja pracy to głównie praca z klientem•Przychyłość kadry kierowniczej i merytorycznej odnośnie wprowadzania innowacyjnych rozwiązań na rzecz skutecznej pomocy

Działalność projektowa – rodzaj działań i ich efektywność

Jednym z zagadnień realizowanych badań fokusowych było poznanie doświadczeń respondentów w pracy metodą projektową. Realizacja działań w ramach różnorodnych projektów daje perspektywę rozwoju zawodowego, wprowadzenia nowych metod i narzędzi w pracy zawodowej. Zaletą pracy metodą projektową jest praca w małych, jednorodnych grupach, możliwość wprowadzania różnorodnych, innowacyjnych działań oraz możliwość prowadzenia stałej, dogłębnej ewaluacji podjętych działań. Inną, ważną cechą realizacji zadań w ramach projektów jest możliwość wprowadzania na bieżąco modyfikacji i zmian w realizowanych działaniach.

Analiza odpowiedzi respondentów ujawniła pewne różnice w doświadczeniach w pracy metodą projektową. Respondenci z Hiszpanii i Niemiec w zdecydowanej większości realizują swoje zadania w ramach opracowanych i zaakceptowanych, przez instytucje publiczne zlecające zadania do realizacji, projektów. Specjaliści organizacji pozarządowych i instytucji prywatnych realizujący zadania publiczne posiadają doświadczenie w realizacji projektów na rzecz młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. Zupełnie

odmienna jest sytuacja w Polsce. Generalnie większość badanych przedstawicieli publicznych instytucji pomocy społecznej w swojej karierze zawodowej miało doświadczenia w pracy metodą projektową. Doświadczenia te zdobywali w latach 2007-2013 przy realizacji projektów systemowych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Europejskiego Funduszu Społecznego.

My stale bierzemy udział w projektach. Przede wszystkim jest realizowany jeden duży projekt, który jest od lat [...] On ma taki szeroki zasięg, ponieważ beneficjentami projektu są osoby, które zagrożone są wykluczeniem, a więc są to zarówno osoby niepełnosprawne jak i osoby bezrobotne, osoby nieporadne wychowawczo również. W ramach projektu są organizowane zarówno takie kursy doszkalające, gdzie beneficjenci mogą zdobyć nowe kwalifikacje, zajęcia z psychologiem, pedagogiem, doradcą zawodowym, z prawnikiem, konsultantem rodziny, asystent rodziny również finansowany z puli projektowej, zajęcia podnoszące kompetencje wychowawcze, grupa samopomocowa, grupa wolontariuszy, wyjazdy integrujące, ale też takie terapeutyczne. Tak, że to jest bardzo bogaty projekt. Cieszy się dużym powodzeniem. I ma pozytywne skutki i jest dużo osób, które odnalazły się na rynku pracy. [...]

Z informacji uzyskanych podczas badań wynika, że najczęściej jednak były to projekty dla osób dorosłych dotyczących aktywizacji zawodowej. Działania na rzecz osób młodych były organizowane „tak przy okazji” pracy z dorosłymi, bezrobotnymi klientami pomocy społecznej.

Tak, ale to było bardziej dla rodziców niż dla dzieci. U nas jeżeli rodzina wchodzi do projektu, to dzieci są objęte jakimś wsparciem, natomiast takich stricte dla dzieci zajęć przygotowanych właściwie nie ma. Są działania Rafała, ale tam jest młodzież. Mogą tam uczestniczyć w takiej grupie samopomocowej. I tam jest pedagogika cyrku, gotują, prowadzą grupę wolontariuszy. Jest też grupa teatralna. Tak, że zajmują się wszystkim co pomaga im jakoś wyjść z trudnej sytuacji.

Zaangażowanie pracowników biorących udział w badaniu w prace projektowe było różne. W Hiszpanii i w Niemczech specjaliści biorący udział w badaniach najczęściej uczestniczą w opracowywaniu projektów na rzecz osób młodych z problemami. Diagnozują problem, poszukują rozwiązań jak najbardziej adekwatnych do zdiagnozowanego problemu i realizują działania na każdym z etapów jego realizacji. W Polsce natomiast udział pracowników

najczęściej koncentrował się na działaniach rekrutacyjnych uczestników do projektu, podtrzymywania motywacji do kontynuacji i kontrola.

Każdy miał swoich podopiecznych, musiał ich zwerbować, pilnować i koordynować, żeby uczestniczyli w tym, bo to była taka praca, żeby umawiać wszystkie spotkania, pilnować, żeby uczestniczyli, żeby ukończyli wszystkie kursy prawda, więc to takie prowadzenie za rączkę po kolei, rozliczanie się z tego co miesiąc, spotykane się z tymi ludźmi, [...]

Tylko nieliczni badani w ramach realizowanych w ich instytucjach działań projektowych byli zaangażowani w bezpośrednią pracę z uczestnikami projektów. Najczęściej ich zaangażowanie dotyczyło prowadzenia grup samopomocy dla bezrobotnych klientów pomocy społecznej.

Metoda działań projektowych w polskich warunkach jest praktykowana właściwie dopiero od 2007 roku. Niemniej jednak można wskazać kilka przykładów przełożenia sprawdzonych podczas realizacji projektów działań na codzienną praktykę zawodową. Działania, które w opinii respondentów przyniosły najwięcej efektów, pomimo zakończenia projektów (i ich finansowania ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego) są nadal prowadzone.

U nas właśnie ta grupa samopomocowa dla młodzieży ale i dla dorosłych, tak fajnie funkcjonowała, że rzeczywiście z dniem, z którym skończył się projekt, to szkoda było zamknąć tą grupę. Wszyscy wyrażali chęć spotkań, ale był oczywiście ten problem z finansowaniem. I aktualnie wiem, że raz w tygodniu grupa spotyka się i ten pan, który się zajmuje, jest animatorem w grupie, jest opłacany z puli pieniędzy tutaj naszego MOPS nie projektowej, ale wiadomo, że są to skromniejsze środki, a co za tym idzie skromniejsze działania.

[...] Powstała już na bazie tego [doświadczeń projektowych] grupa samopomocowa, którą też już prowadzę [...] poza godzinami pracy i nie są one związane z zadaniami, które mamy w naszej codziennej pracy [...] taka grupa samopomocowa powstała. Spotykamy się popołudniami, różne formy są, warsztaty, wyjścia do placówek oświatowych, kulturalnych, i tak dalej.

Ważnym elementem dyskusji na temat pracy metodą projektową było określenie barier i szans w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym.

W opinii specjalistów biorących udział w badaniach mających doświadczenie w pracy z młodzieżą, bez względu na kraj, z którego pochodzą i w którym pracują, młodzież nie przejawia żadnej aktywności. Nie są zainteresowani udziałem w żadnych projektach, ich zainteresowania koncentrują się wyłącznie na własnych przyjemnościach. I jak podkreślają partnerzy z Hiszpanii i Niemiec są to głównie spotkania z przyjaciółmi, gry video, picie i palenie. Respondenci z Polski podkreślali trudności w organizacji działań, które byłyby na tyle interesujące, aby zatrzymać młodzież na dłużej w projekcie. Z polskich doświadczeń wynika, że młodzież dość chętnie deklaruje swój udział w oferowanych im zajęciach, jednak zdecydowanie zbyt szybko się nudzi i rezygnuje z aktywności. Kolejne bariery wskazane przez respondentów odnoszą się do problemów z komunikacją między ludźmi młodymi, ich rodzicami oraz ekspertami. Jak podkreślają respondenci z Hiszpanii, brak wsparcia ze strony rodziny niejednokrotnie burzy cały układ zawarty między ekspertami i ich młodymi podopiecznymi. Niektórzy rodzice nie chcą w ogóle zaakceptować, że rodzina ma problem, inni nie widzą problemu w ogóle, a jeszcze inni, pomimo, że problem jest, nie wiedzą jak sobie z nim radzić, i tym bardziej jak go rozwiązać. Brak współpracy ze strony rodziny stanowi znaczącą barierę w efektywności podejmowanych przez ekspertów działań. Respondenci z Niemiec podkreślali bariery komunikacyjne w kontaktach z ludźmi młodymi. Według nich młodzieży brakuje podstawowych kompetencji w zakresie wyrażania własnych emocji, planów i pasji, a to przekłada się na jakość współpracy w procesie integracji.

Co ciekawe, odpowiedzi respondentów we wszystkich krajach koncentrowały się w zdecydowanej większości na barierach występujących po stronie osób młodych. Grupa polska i grupa hiszpańska, choć niejednoznacznie, wskazała na własne, eksperckie bariery. Odpowiedź „*trudno jest zainteresować młodzież tak, aby zatrzymać ich na dłużej w projekcie*” lub „*trudno jest znaleźć nowe, innowacyjne pomysły*” oznaczać może dwie sytuacje. Po pierwsze nie umiemy lub nie mamy pomysłu jak zorganizować ciekawe zajęcia dla młodzieży, lub po drugie – nie znamy potrzeb, zainteresowań ludzi młodych. Refleksja respondentów w tym zakresie przyszła podczas dyskusji dotyczących szans powodzenia działań integracyjnych.

Dla polskich uczestników badania fokusowego, efektywność działań oferowanych młodym ludziom zależy przede wszystkim od: jakości i atrakcyjności oferowanych działań, które powinny być odpowiedzią na zainteresowania i potrzeby osób młodych. Efektywność uzależniona jest również od dobrowolności uczestnictwa w zajęciach. Nie da się skutecznie pomóc młodzieży, gdy zmusza się ich do podejmowania różnorodnych działań (przez pracowników socjalnych, kuratorów, nauczycieli, rodziców).

Tylko ciężko tak zwerbować młodzież bo musi to być atrakcyjne dla nich prawda, czyli najfajniej dla nich byłoby coś na wyjeździe zrobić, [...] Usiądzie się i jest tam jakaś pogadanka, to raczej nie jest atrakcyjne, przyjdzie młodzież na jedno spotkanie, na drugi i się zniechęci. To musi być w takiej formie właśnie, żeby ich zachęcić do udziału.

Czynnikiem efektywności działań, który był podkreślany w zdecydowany sposób, jest współpraca z rodzicami lub opiekunami ludzi młodych. Wspieranie młodzieży w ich aktywności przez rodziców i specjalistów równocześnie przełoży się w znaczący sposób na ich udział i zaangażowanie w realizowanych projektach. Uczestnicy badań w Hiszpanii i Niemczech podkreślali znaczenie działań krótkotrwałych, podzielonych na kilka etapów dostosowanych odpowiednio do grupy odbiorców z ich specyficznymi problemami. Ważnym czynnikiem mającym wpływ na efektywność pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym, podkreślanym w polskiej grupie badanych jest znaczenie lidera – animatora działań. Lider, który ma coś „do zaproponowania”, pociąga za sobą grupę. Tym samym jest w stanie zorganizować takie działania i w taki sposób je poprowadzić, aby zainteresować młodych ludzi. Ale, co również podkreślano w polskiej grupie respondentów, nawet najlepszy lider nie jest w stanie samodzielnie nic zrobić, jeśli sama młodzież (i pośrednio ich rodzice/opiekunowie) nie będzie zaangażowana w działania.

Na pewno od lidera ale też od grupy. Jest to takie sprzężenie zwrotne bo na pewno lider wnosi jakąś taką dobrą energię i pociąga grupę za sobą, natomiast jest to czynnik zależny osobowościowo od grupy, która znajdzie czas na takie zajęcia i przyjdzie.

Tabela nr 3: Działalność projektowa – szanse i bariery

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • BARIERY • Młodzież nie jest zainteresowana udziałem w projektach • Trudno jest zainteresować młodzież tak, aby zatrzymać ich na dłużej w projekcie • SZANSE • Jakości oferowanych działań • Atrakcyjności działań, które stanowić będą odpowiedź na zainteresowania młodych ludzi • Współpraca z rodzicami lub opiekunami • Dobrowolność uczestnictwa w zajęciach • Dobrze przygotowany lider-animatore pracy z młodzieżą 	<ul style="list-style-type: none"> • BARIERY • Młodzież nie chce przejawiać żadnej aktywności. Chcą tylko wyjść z przyjaciółmi, palić, pić i grać w gry wideo ... • Trudno jest znaleźć nowe, innowacyjne pomysły • Brak komunikacji między młodzieżą, ekspertami i rodziną • Brak wsparcia ze strony rodziny • SZANSE • Potrzeba prawidłowego zarządzania czasem wolnym • Działania dostosowane do specyfiki grupy • Działania krótkotrwałe, podzielone na odrębne etapy 	<ul style="list-style-type: none"> • BARIERY • Młodzi ludzie nie są zmotywowani do żadnego działania. Jedynie kierują się w planowaniu swoją własną przyjemnością, i tym aby spotkać się ze znajomymi, zapalić, wypić, pograć w gry wideo • Brak zrozumienia i problemy z komunikacją • Trudno znaleźć jakiś poziom współpracy, integracji młodych ludzi • SZANSE • Działania krótkookresowe, podzielone na odrębne etapy

MŁODZIEŻ W OPINII PRZEDSTAWICIELI ZAWODÓW SPOŁECZNYCH

Z punktu widzenia założeń realizowanych badań w projekcie, ważnym czynnikiem mającym wpływ na efektywność pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym jest znajomość grupy, jej potrzeb, szans i ograniczeń. Jednakże mówiąc o ludziach młodych, w każdej sytuacji należy określić przedział wiekowy, który pozostaje w naszych zainteresowaniach. General-

nie ludzi młodych definiuje się jako ludzi w wieku 15-29 lat. Jest to przedział wiekowy bardzo rozległy, co w przypadku charakterystyki demograficzno-społecznej tej grupy sprawia ogromne trudności. Proces rozwojowy młodego człowieka w wieku 16 a np. 28 lat jest zupełnie różny. Są to dwie różne osoby, z różnymi problemami, potrzebami i sytuacją np. rodzinną. Okres między 15 a 18 rokiem życia zgodnie z psychologią rozwoju człowieka to wiek wczesnej adolescencji, który charakteryzuje się gwałtownymi zmianami rozwojowymi biologicznymi i społecznymi⁵. Jest to okres spędzany na ogół jeszcze w rodzinie pochodzenia. „Jest to wiek problemów, wiek strapiień, wiek zmienności nastrojów, buntów, odrzucenia autorytetów, lecz także wiek wykształcania własnej tożsamości, niezależności, autonomii, przejście od dziecięcych form zachowania do form zachowania ludzi dorosłych. Jest to jednocześnie okres przesuwania się w kierunku większej stabilności postaw i zachowań, dokonywania wyborów związanych z własnym życiem, a jednocześnie okres marzeń, aktywności, angażowania się w różne działania, eksperymentowania z rolami.”⁶ Psychologia rozwoju człowieka podaje kilka charakterystycznych cech osób młodych w różnych obszarach ich funkcjonowania. Funkcjonowanie emocjonalne charakteryzuje labilność emocjonalna, wahania nastroju, poczucie osamotnienia i niezrozumienia, nadmierne i silne reakcje emocjonalne wywołane najczęściej ograniczaniem swobód i wolności, rozbieżnością pomiędzy ideałami a rzeczywistością czy nieradzeniem sobie z napięciami i obciążeniami. Funkcjonowanie społeczne charakteryzuje bunt, negacja i opór, eksperymentowanie i łamanie granic, pryncypializm i myślenie czarno-białe. W relacjach z rodzicami młodzi ludzie przyjmują postawę surowego sędziego wobec dorosłych, natomiast w relacjach z rówieśnikami wykazują potrzebę przynależności do grupy oraz konformizm wobec rówieśników. W okresie tym młody człowiek oczekuje zrozumienia, ciepła, akceptacji, życzliwości, wyrażania szacunku i miłości, ale jednocześnie wyznaczania granic, wymagań, konsekwencji - przewidywalności. I co ważne, jeśli wcześniejsze relacje z dorosłymi były pozytywne – pomimo napięć i dystansu wewnętrzne emocjonalne przywiązanie pozostaje silne⁷.

⁵ E.B. Hurlock, *Rozwój młodzieży*, PWN, Warszawa 1963; B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia*. Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2001.

⁶ A. Kwak, *Rodzina i młodzież. Teoria i badania*, Roczniki Socjologii Rodziny XIX, Wydawnictwo UAM, Poznań 2008-2009, s. 52-53
[https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/4074/1/04_Anna_Kwak_Rodzina_i_mlodziuz_Teoria_i_badania_51-70.pdf- na dzień 06.08.2016]

⁷ R. Bibik, *Komunikacja interpersonalna w rodzinie i szkole. Porady dla nastolatków i dorosłych*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu technologii Eksploatacji PIB, Radom 2013

Dlatego też, mając na uwadze powyższe, w założeniach badań przyjęto charakterystykę dwóch grup osób młodych – młodzież w wieku 15-18 lat oraz młodych „dorosłych” w wieku 18-24 lat. Rozróżnienie to jest szczególnie istotne, zwłaszcza w odniesieniu do budowy relacji z młodymi ludźmi. Nastolatki we wczesnej fazie dorastania, w poszukiwaniu swojej tożsamości i budowania niezależności są szczególnie „uwrażliwione” na przejawy kwestionowania ich uprawnień i wolności, natomiast młodzież w późnej fazie dorastania charakteryzuje się już większą stabilizacją emocjonalną.

MŁODZIEŻ W WIEKU 15-18 LAT

Wielu respondentów wskazywało na okres adolescencji i związany z nim proces zmian rozwojowych, jako determinujący ich zachowanie i wybory.

Scharakteryzuje te grupę jako bardzo taką zagubioną, nie wiedzącą w którą stronę iść [...] to jest burzliwy okres. Myślę, że poniekąd związany z okresem adolescencji, z takim poszukiwaniem, myślę że w ich głowach jest w tym czasie, bardziej w 18 roku życia jest poszukiwanie tego dobrego, bo te wszystkie ciężoty do złego to chyba jest to wiek 15-16 lat natomiast w wieku 18 lat oni troszkę jakby zaczynali poważnie patrzeć na wszystko i gdzieś próbowali się łąpać dobrych rzeczy jakby wtedy też jakiś większy wpływ osoby dorosłe na nich mają, to wynika z moich doświadczeń.

Respondenci międzynarodowych badań podkreślali, że choć każda sytuacja jest inna i wyjątkowa, doświadczenie wskazuje na pewne, ogólne cechy, które mogą charakteryzować całą grupę ludzi w wieku 15-18 lat. Szczegółowa analiza opisu osób młodych przez przedstawicieli zawodów społecznych koncentruje się na trzech płaszczyznach:

1. Problemy
2. Świat wartości
3. Zainteresowania

Problemy

Problemy osób młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym są pochodną ich doświadczeń funkcjonowania w środowisku rodzinnym, szkolnym, rówieśniczym. Do tego dochodzą jeszcze przyczyny tkwiące w środowisku społecznym oraz indywidualne cechy osobowościowe młodych osób. Rozpoznawane przez uczestników badań problemy związane są m.in. używaniem substancji psychoaktywnych (alkohol, tytoń, narkotyki, środki zastępcze np. dopalacze), występowaniem przemocy domowej wobec młodych ludzi, agresji i przemocy rówieśniczej, nierównym dostępem do opieki lekarskiej, deficytami rozwojowymi, zaniedbaniami środowiskowymi, trudnościami adaptacyjnymi wynikającymi z różnic kulturowych, trudności w nauce i wczesne kończenie edukacji szkolnej. Nowym problemem wskazanym zwłaszcza przez respondentów niemieckich jest problem uzależnienia od gier komputerowych i hazard.

Więc mówię bardzo trudne rodziny, dzieci bardzo trudne, z dużymi, że tak powiem problemami, dużymi zasobami, ale z dużymi problemami. Np. mam dziewczynkę, która ma lat 14 a chyba jest już uzależniona od seksu. Mam chłopca, który sprzedawał narkotyki, który był też uzależniony od narkotyków.

Może ja teraz powiem o moim mieście, o moich klientach, znaczy o dzieciach klientów, bo tutaj mówimy o dzieciach 15-18 lat. Zauważyłam, że takimi problemami ważnymi, w tych rodzinach to jest sytuacja zdrowotna dzieci. Chodzi mi głównie o leczenie stomatologiczne, gdzie wynika to głównie, w mojej ocenie, z biedy w tych domach, a też z jakiejś niefrasobliwości rodziców. Rodzice nie widzą konieczności leczenia zębów swoich dzieci, no, zębów, już nie wspomnę inne problemy zdrowotne.

Jako przyczyny trudnej sytuacji młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym respondenci międzynarodowych badań wskazywali na przyczyny tkwiące w środowisku rodzinnym, w środowisku szkolnym, środowisku rówieśniczym, w społeczeństwie i systemie wsparcia oraz w sferze funkcjonowania osobowościowego.

Środowisko rodzinne

Opisując sytuację osób młodych i ich problemy respondenci z każdego kraju biorącego udział w badaniach wskazywali na ich ograniczenia wynikające z wychowywania się w rodzinach wieloproblemowych – bieda, bezrobocie, uzależnienia rodziców i ich bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych oraz wychowywanie się w rodzinach z jednym rodzicem (głównie z matką). Pochodzenie z rodzin dysfunkcyjnych jest wskazywane jako podstawowy problem osób młodych pozostających w obszarze zainteresowań i wsparcia specjalistów biorących udział w badaniach. To najbliższa rodzina i jej stosunek do młodego człowieka determinuje jego rozwój i szanse. Rodzina stanowi podstawowe środowisko wychowawcze, w którym zabezpieczane są podstawowe potrzeby dzieci i młodzieży: potrzeba bezpieczeństwa i przynależności, potrzeby emocjonalne. Rodzina jest źródłem kształtowania postaw i wartości, uczy sposobów pełnienia ról społecznych, zasad moralnych i współżycia społecznego. Każda rodzina w różny sposób oddziałuje na dorastającą młodzież.

Dysfunkcyjność wychowawczej roli rodziny była najczęściej podkreślana przez respondentów we wszystkich krajach. Brak zainteresowania ze strony rodziców/opiekunów jest tym czynnikiem, który w najwyższym stopniu wpływa na funkcjonowanie osób młodych.

Widzę też brak zainteresowania rodziców własnymi dziećmi, bo najlepiej to jak nie ma z nimi problemów i wyjdą z domu, tak? I ja mam spokój.

Część respondentów wskazywała że rodziny, w których wychowywała się młodzież nie zapewniały swoim dzieciom odpowiednich warunków do rozwoju psychofizycznego.

Ja powiem tak, że no z takiego swojego doświadczenia ja to zauważam, że generalnie w rodzinach, z którymi pracuję, które gdzieś tam spotkałam, miałam możliwość poznać tę młodzież w wieku o którym mówimy, generalnie bardzo często jest obciążona emocjonalnie i jakby głodna miłości. A wynika to z dwóch powodów. Często, takim pierwszym powodem jest brak czasu rodziców, a nawet jeżeli ci rodzice są i nawet jakoś tam funkcjonują, nie mają też argumentów dzisiaj, bo często rodzic wiadomo, do jakiegoś tam wieku dziecka

jest autorytetem, natomiast później rodzic, nauczyciel, przestaje być autorytetem. Nie ma właściwie osób takich, często nie mają takich osób w życiu, na których mogliby się wzorować i nie wiem, spędzać czas z takimi osobami, które by coś tam dla nich zrobiły. I to się przekłada na szukanie tych autorytetów, i szukania miłości przede wszystkim. Takie dzieciaki, wiadomo, jeśli nie zostaną zaspokojone potrzeby emocjonalne dziecka w rodzinie to dziecko nadal te potrzeby ma. One nie znikają, te potrzeby są i szukają na innej płaszczyźnie zaspokojenia tych potrzeb i wiemy często jak to się kończy. Jest to wczesne nawiązywanie kontaktów seksualnych, z... wiadomo, zależy od płci. Moje doświadczenie mówi mi, że potrzeby emocjonalne w pewnym momencie, kiedy powinny być zaspokojone a nie są, to po prostu to się przekłada na złe funkcjonowanie dziecka i młodzieży, często do wieku dorosłego.

Wychowywanie się w rodzinie dysfunkcyjnej przekłada się na powielanie kultury ubóstwa i wyuczonej bezradności swoich rodziców. Brak zainteresowania ze strony rodziców/opiekunów, przekłada się na niskie poczucie własnej wartości u ludzi młodych, brak zainteresowań i celów życiowych.

W dużym stopniu nam się tak wydaje że dzieciaki gdzieś tam wychodzą ze środowisk rodzinnych, wychodzą już z wyuczoną bezradnością, którą przejmują od rodziców przynajmniej w dużej mierze, więc często nie potrafią gdzieś tam funkcjonować.

Moim zdaniem i głównym problemem jest zaniżone poczucie własnej wartości i to stąd się wszystko potem wywodzi, i efekty uboczne.

Według respondentów ze wszystkich krajów rodzina i jej zaniedbania w realizacji podstawowych funkcji rodzinnych stanowi niejednokrotnie barierę w rozwoju młodych ludzi, nawet wtedy, gdy przejawiają oni własne ambicje.

[...]celem było to, żeby nie pójść jak rówieśnicy do szkoły zawodowej czy do Hufca, a ponieważ dobrze się uczył poszedł do szkoły średniej do ogólniaka a jednak tak jak mówimy jest w tej rodzinie dalej, a miał wszelkie możliwości do – długo żeśmy nad nim pracowali, miał możliwość pójść do szkoły z internatem, nie chciał, jest w jednym pokoju z rodzicami patologicznymi. [...]. Co dalej z nim będzie, nie wiadomo, nie sądzę żeby podjął studia, zastanawiał się nad szkołą profilowaną, ale jednak wybrał szkołę ogólną, wróci po tym ogólniaku, nie sądzę żeby podjął pracę i będzie to samo

Środowisko szkolne

Środowisko rodzinne ze swoimi ułomnościami w zdecydowany sposób przekłada się na problemy szkolne młodych ludzi. Niechęć do nauki, trudności w nauce (niejednokrotnie spowodowane brakiem odpowiednich warunków – brak miejsca do nauki, atmosfery spokoju i akceptacji) oraz brak zainteresowania ze strony nauczycieli (szczególnie podkreślany przez badanych w Polsce i Hiszpanii) przekłada się na powstanie kolejnych problemów związanych z wczesnym kończeniem edukacji szkolnej. Wczesne kończenie edukacji jako problem ludzi młodych był szczególnie podkreślany w badaniach niemieckich i hiszpańskich. Jako przyczynę tego stanu rzeczy eksperci z Niemiec podkreślali: niezadowolenie osób młodych z atmosfery, nauczycieli czy rówieśników w szkole oraz problem z przymusowym uczęszczaniem na zajęcia szkolne. Obok czynników leżących po stronie osób młodych, eksperci niemieccy wskazywali również rolę nauczycieli. Nauczyciele nie są w stanie zainteresować swoimi zajęciami wszystkich uczniów, nie znają metod pracy adekwatnych do obecnego rozwoju cywilizacyjnego. Nie zmieniają technik swojej pracy, sposobów nauczania (dotyczy to głównie nauczycieli w starszym wieku, oczekujących na emeryturę). Uczestnicy badań w Niemczech podkreślali, że młodzież, która nie kończy szkoły nie posiada żadnych certyfikatów, co z kolei przekłada się na powstanie problemów na rynku pracy dla tej grupy młodzieży w przyszłości. Według respondentów badań w Niemczech edukacja formalna stanowi bardzo ważny czynnik przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży.

Środowisko rówieśnicze

W burzliwym okresie dorastania młody człowiek oczekuje zrozumienia i akceptacji, szacunku. Poczucie bezpieczeństwa i prawidłowe relacje z dorosłymi są tym czynnikiem, który w zdecydowany sposób chroni ich przed emocjonalnymi rozterkami i złymi wyborami. Jeśli nie otrzymuje tego w

domu rodzinnym, poszukuje akceptacji w grupie rówieśniczej, a ta, w zdecydowanej większości oczekuje konformizmu. Grupa rówieśnicza i jej wartości staje się odniesieniem dla młodego człowieka, a jego zachowanie zaczyna być zgodne z większością. Wychowankowie rodzin dysfunkcyjnych, wieloprotymowych, z zaburzonym systemem wartości są szczególnie narażeni na podejmowanie złych wyborów życiowych. Brak kontroli rodzicielskiej może przyczynić się również do przejawiania ryzykownych zachowań.

[...] moje doświadczenie też wskazuje na relacje w rodzinach, że każdy żyje w swoim świecie, mimo, że w jednym mieszkaniu czasem bardzo ciasnym, ale oni sobie nawzajem przeszkadzają. Oni w ogóle nie są ze sobą, bo dorośli tylko o swoich problemach, dzieci pozostawione sobie a wiadomo, że każdy z młodych osób szuka rozwiązań, a wtedy to jest towarzystwo, to jest szkoła, podwórko, a nie koniecznie dobre wzorce i tak dalej.

01 - można też dodać uleganie wpływom, jako przykład jest chłopiec, który do końca gimnazjum był wzorem i bardzo ambitny, teraz poszedł do technikum też bardzo pozytywnie, ale nagle się okazało że nie był prawie na żadnej praktyce, babcie oszukuje, z ideału się zrobił, bo tutaj prawda wpływy kolegów, więc właśnie ten wiek między 15 a 18 lat jest tutaj najważniejszy dla tych działań

02 - środowisko rówieśnicy, co tam babcia, mama, dziadek,

03 - przestają się liczyć jakieś tam wartości rodzinne..

Uczestnicy badań niemieckich i hiszpańskich wskazali na jeszcze jeden ważny z ich punktu widzenia czynnik odnośnie środowiska rówieśniczego. Jest to ich zdaniem zamykanie się w kręgu znajomych o podobnym statusie. Zamykanie się w kręgu znajomych o podobnych problemach ogranicza ich szanse rozwojowe, szanse poznania innych wartości i tym samym poprawy własnej jakości życia, innej niż rodzina i przyjaciele z dzieciństwa.

Młodzi mają bardzo małą grupę znajomych w środowisku, w którym żyją. Są to głównie przyjaciele z wcześniejszych lat szkolnych, o podobnych lub większych problemach.

Młodzi ludzie mają potrzebę przynależności do grupy, chcą być akceptowani, ale młodzi z problemami chcą być częścią grupy z takimi samymi lub podobnymi problemami.

Społeczeństwo i system wsparcia

System wsparcia młodych ludzi w opinii badanych we wszystkich krajach jest bardzo ograniczony. Brak dostatecznej liczby miejsc, gdzie młodzi ludzie mogliby spędzać swój czas wolny (zorganizowany i pod kontrolą) jest najczęściej podkreślanym czynnikiem. Co prawda są różnego rodzaju instytucje (domy kultury, kluby sportowe, koła zainteresowań), ale dostęp do ich oferty jest ograniczony dla młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym. Badani z wielkich ośrodków miejskich jako ograniczenie uczestnictwa wskazywali głównie na brak środków finansowych, natomiast z małych, gminnych ośrodków wskazywali na trudności związane z ograniczoną możliwością dojazdu).

Tak naprawdę w moim mieście, w mojej ocenie nie ma miejsc, gdzie mogliby się ludzie w takim właśnie wieku spotykać. Co prawda są świetlice terapeutyczne, ale są to świetlice dla młodszych dzieci. Osoby w tym wieku, jak zaobserwowałam na moim rejonie, to praktycznie czas wolny spędzają gdzieś tam w bramach, gdzieś na klatkach schodowych, czasami w domach, ale tak naprawdę bez jakiegokolwiek nadzoru, bez wskazania co można zrobić z wolnym czasem, w jaki sposób go zorganizować, spożytkować go pozytywnie. Zazwyczaj spotykają się, no nie wiem, przy jakiś grach komputerowych, czy przy próbach narkotyków czy też alkoholu, często też spotykam osoby na paleniu różnych papierosków i jeszcze tam nie wiem czego

[...] U nas jest ten ośrodek kultury, bardzo prężnie działa. Organizuje dużo zajęć i w ogóle, tylko mówię, jest problem z dojazdem. Bo są wioski oddalone np. o 10 km. I nie ma szans, żeby dojechać. Jeszcze rano autobus szkolny jedzie, to dzieciaki czy tam dorośli dojadą do tej gminy i załatwią coś, ale potem po południu nie ma nic. Kompletnie. A też nie mają samochodów, bo nie stać ich.

[...] nawet jeśli mają [zainteresowania] to według mnie nie mają gdzie uczestniczyć, bo świetlice środowiskowe, to już nie są dla nich tak? Rodzina nie ma funduszy i nie ma czasu [...] W śródmieściu jest kościół św. Michała. Kumuluje tą młodzież i prowadzi dla nich zajęcia. Ktoś, kto jest blisko kościoła, to powiedzmy jeszcze tam może uczestniczyć, ale inni

Tabela nr 4: Młodzież w wieku 15-18 lat – problemy

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> •Pochodzenie z rodzin dysfunkcyjnych (bezrobocie i uzależnienia rodziców) •Brak prawidłowych wzorców •Niskie poczucie własnej wartości •Brak zainteresowania ze strony rodziców, szkoły •Brak zainteresowań i celów życiowych •Powielanie kultury ubóstwa i wyuczonej bezradności swoich rodziców 	<ul style="list-style-type: none"> •Pochodzenia z rodzin z problemami - rozwody, brak pieniędzy, nałogi ... •Brak zainteresowania ze strony rodziców/opiekunów •Problemy edukacyjne wynikające z braku zainteresowania ze strony szkoły •Brak nadzoru w czasie wolnym. 	<ul style="list-style-type: none"> •Pochodzenie z rodzin problemowych – problemy religijne, rozwody, brak pieniędzy, nałogi •Brak prawidłowych wzorców rodzinnych •Problemy edukacyjne wynikające z braku zainteresowania ze strony szkoły •Brak zrozumienia i poprawnej komunikacji •Brak nadzoru w czasie wolnym •Doświadczenia z narkotykami, alkoholem

Świat wartości

W ramach międzynarodowych badań porównawczych zapytaliśmy respondentów o wartości młodych osób będących w zasięgu ich oddziaływania. Bardzo ważnym jest bowiem pytanie – w kontekście założeń projektowych – jak wspierać młodych ludzi w poszukiwaniu ich własnej drogi życia. Pytanie jest o tyle istotne, ponieważ to właśnie system wyznawanych wartości stanowi podstawę wyboru stylu życia i planów życiowych młodych ludzi. Wyznawane przez nich wartości są czynnikiem decydującym o ich postępowaniu.

Analiza materiału badawczego ukazała, że świat wartości młodych ludzi, w opinii specjalistów zawodów społecznych, to wyłącznie świat wartości materialnych. Pieniądze, dobra materialne (komputery, telefony komórkowe, markowe „ciuchy”) stanowią wyznacznik ich funkcjonowania, zwłaszcza w

środowisku rówieśniczym. Pogląd taki wyrażali specjaliści we wszystkich trzech krajach biorących udział w badaniach.

Odnosząc się do pani słów, ja trochę widzę te dzieci w wieku 15-18 lat, że jednak dla nich te wartości hedonistyczne są bardzo ważne w tym okresie rozwojowymi. Chęć zaimponowania innym czy dostosowanie się do grupy rówieśniczej, w której przebywają bądź z której pochodzą jest bardzo dla nich ważne i to, żeby jakoś można powiedzieć współgrać z nimi tak? Nie odróżniać się - czy ma taki telefon ja takiego telefonu nie mam [...]

A te dzieci są w takim wieku naprawdę trudnym wieku więc trzeba wziąć uwagę i patrzeć przez pryzmat ich wieku a dodatkowo jeszcze brak wzorców. Wartości dla nich, co to? Pieniądz. Nic więcej.

Pieniądze są głównym tematem ich rozmów, problemem do rozwiązania i szczęściem jednocześnie.

Część respondentów, zwłaszcza z Niemiec i Polski, wskazywała na brak celów życiowych, brak aspiracji edukacyjnych i zawodowych.

Poza tym nie mają żadnych celów. Nie umieją zdefiniować swoich marzeń i stawiać. Ja jak zaczęłam poznawać rodziny pytam się jakie mają marzenia – to jest dla nich takie jakieś abstrakcyjne myślenie, nie umieją sobie ich określić i nie dążą do tego.

Większość nie posiada żadnych celów w życiu, nie potrafi określić swoich zalet i wad, nie mają żadnych profesjonalnych aspiracji zawodowych, są zainteresowani tylko wynagrodzeniem pieniężnym

Dla respondentów z Hiszpanii młody człowiek w wieku 15-18 lat, jawi się jako ten, który marzy jedynie o byciu dorosłym, a więc o tym by być w całości wolnym od obowiązków szkolnych, nadzoru dorosłych i stanowieniu o samym sobie. Dorosłość według nich to czas, w którym uzyskuje się szacunek innych.

Wielu respondentów (zwłaszcza z Polski) spoglądała na swoich młodych podopiecznych przez pryzmat jej rodziny pochodzenia. System ich wartości jest taki sam jak system wartości rodziny, w której się wychowuje.

01 - Kultura ubóstwa i powielanie wzorców tej kultury ubóstwa. To jest też taka nasza bolączka, bo młodzież ..

02 - No bo moja mama nie pracowała całe życie i jakoś tam jest.

Tabela nr 5: Młodzież w wieku 15-18 lat – świat wartości

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">•Wartości materialne•Pozycja w grupie rówieśniczej•Brak ambicji•Brak poszanowania dla wykształcenia•Poszukiwanie akceptacji•Sztuka przetrwania (radzenie sobie z trudną rzeczywistością)•Niezależność względem świata norm – bunt	<ul style="list-style-type: none">•Dążenie do dorosłości•Przynależenie do grupy•Bycie przywódcą w grupie/szansa na przeżycie•Bunt•Uzyskanie szacunku	<ul style="list-style-type: none">•Brak szacunku do pracy i edukacji•Stosowanie najprostszej drogi na przeżycie•Pieniądże jako oznaka szczęścia

Zainteresowania

Pytanie dotyczące zainteresowań ludzi młodych w wieku 15-18 lat przyniosło wiele trudności specjalistom biorącym udział w badaniach. Tak naprawdę odpowiedzi na temat zainteresowań były odpowiedziami bardzo stereotypowymi: młodzież właściwie niczym się nie interesuje, a jeśli już jest to komputer i gry komputerowe, spotkania z przyjaciółmi, ewentualnie jakiś sport. Ale już określenie rodzaju uprawianego sportu przez młodzież napała wiele trudności. Jedynie respondenci z Niemiec określili, że jest to piłka nożna i koszykówka.

Poza tym ja jak wchodzę i patrzę się na tą moją młodzież, to ona nie chce wychodzić dalej, nawet jak rozmawiam z nią, dla nich największym zainteresowaniem jest komórka i facebook. Gdzie nawet te relacje są budowane przez Internet.

Często jest też tak, że tych zainteresowań nie mają niestety.

W zdecydowanej większości badani skupili się na odpowiedziach dotyczących barier uniemożliwiających rozwój zainteresowań swoich młodych podopiecznych. Brak pieniędzy, brak chęci, brak prawidłowych wzorców rodzinnych. Do tego dochodzą jeszcze bariery wynikające z ograniczonej infrastruktury systemu wsparcia społecznego jak np. *brak takich miejsc w miejscu zamieszkania młodych ludzi*. Uczestnicy badań z Niemiec wskazywali dodatkowo na ograniczenia czasowe młodych ludzi. Młodzież, z którą współpracowali, to w większości najstarsze z rodzeństwa w rodzinie i z zasady zajmują się młodszym rodzeństwem i innymi obowiązkami domowymi.

Co ciekawe, podczas polskiego badania przyszła refleksja na temat znajomości zainteresowań, pasji młodych podopiecznych. Tak naprawdę do tej pory ta grupa wiekowa nie była w gestii zainteresowania pracowników pomocy społecznej. Jeśli nie sprawiali problemów wychowawczych to nikt się nimi nie interesował. W rodzinach było wystarczająco wiele problemów do rozwiązania, by jeszcze zajmować się nimi. Inni pracownicy socjalni wskazywali, że interesują się młodszymi dziećmi – do końca szkoły podstawowej: wypoczynek letni, zimowy, świetlice środowiskowe, ogniska wychowawcze. Dla starszych w ofercie systemu pomocy społecznej nie ma żadnej oferty, stąd brak wiedzy na temat ich zainteresowań, problemów i potrzeb. Innym problemem, podkreślanym przez badanych w Polsce było podejście bezpośrednich przełożonych odnośnie pomocy dzieciom i młodzieży w instytucji. Wewnętrzne zalecenia dotyczące ukierunkowania działań na pewne grupy odbiorców usług specjalistów też w pewien sposób wpływają na decyzje odnośnie bezpośredniej pomocy ludziom młodym

Ale też muszę się uderzyć w piersi, że ja i moje koleżanki, myślę, że to wynika z tego, że też w naszym ośrodku nikt się nie zajmował do tej pory problemami tych młodych ludzi. Też jakby ślizgiem omijamy ten problem. Zajmujemy się dziećmi w wieku szkolnym do gimnazjum. Im jak mówię, proponujemy jakiś wypoczynek, właściwie do 12, 14 roku życia to jest max. Gdzie ten wypoczynek dla nich gwarantujemy. Czy jakieś ferie, czy coś. Reszta jest zostawiona sama sobie tak naprawdę.

U nas jest tak, że jakby nasi przełożeni oni się nie boją, że temu młodemu coś stanie się bo jest już prawie dorosły, tylko skupcie się na tych dzieciach, żeby nie było afery, żeby nie było telewizji. Ogólnie jest na lęku praca, co nie, tak jakby lęk definiuje cele tutaj. Przez to też oni są pomijani, bo są dorośli, traktujemy ich jako dorosłych.

Albo jeżeli nic się nie dzieje, to się zakłada.. ja np. mam taką 5 osobową rodzinę, i powiedzmy tam jest problem z mamą i tatą, z jednym z rodzeństwa, to ja nawet opisując go piszę dochodząc do tego 17 latka, wszystko w porządku, bo on to najmniejszy problem w tej rodzinie, tak? A tyle czasu trzeba poświęcić rodzicom, tyle jest spraw do zrobienia, to jest tak jak mówisz, traktuje się ich, że jest wszystko ok.

Tabela nr: 6: Młodzież w wieku 15-18 lat – zainteresowania

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • Nowe technologie, komputer, internet • Sport i aktywność fizyczna • BARIERY W ROZWOJU ZAINTERESOWAŃ • Brak motywacji oraz finansów, • Brak rozwiniętych zainteresowań oraz chęci rozwijania zainteresowań • Bariery środowiskowe – brak wystarczającej liczby miejsc spędzania czasu wolnego dla młodzieży 	<ul style="list-style-type: none"> • Gry wideo • Komunikacja z innymi • Spotkania z przyjaciółmi • BARIERY W ROZWOJU ZAINTERESOWAŃ • Brak zainteresowań • Brak pieniędzy • Brak motywacji 	<ul style="list-style-type: none"> • Nowe technologie – komputery, internet • Sport (piłka nożna, koszykówka) • Spotykane się ze znajomymi • BARIERY W ROZWOJU ZAINTERESOWAŃ • Brak motywacji • Aktywność tylko fizyczna i to w odniesieniu do sportu • Nie rozumieją konieczności pracy • Bariery środowiskowe

Metody pracy z młodzieżą w wieku 15-18 lat

Analizując odpowiedzi respondentów dotyczące stosowanych metod z młodzieżą w wieku 15-18 lat daje się zauważyć pewne różnice w pracy w poszczególnych krajach. Różnice te wynikają przede wszystkim z dotychczasowych doświadczeń zawodowych. Dobór odpowiednich metod pracy jest

uzależniony od specyfiki instytucji lub organizacji zatrudniającej respondentów i od zakresu obowiązków i zadań.

Respondentami badań w Polsce byli pracownicy socjalni ośrodków pomocy społecznej, asystenci rodziny, pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych i kuratorzy sądowi. Pracownicy socjalni w swojej pracy zawodowej koncentrują się na pomocy całej rodzinie, jako grupie społecznej w rozwiązywaniu ich problemów – uzależnienia, ubóstwo, problemy opiekuńczo-wychowawcze, niepełnosprawność itp. Asystenci rodziny koncentrują się wyłącznie na rozwiązywaniu problemów opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach z dziećmi na utrzymaniu, natomiast kuratorzy sądowi, wychowawcy, psychologowie i pedagodzy placówek opiekuńczo-wychowawczych swoje działania pomocowe, w największym stopniu koncentrują na osobach młodych. Stąd też w odpowiedziach respondentów ujawniają się różnice w doborze metod pracy.

Część uczestników badania w Polsce uczciwie przyznawała, że nie ma doświadczenia pracy z młodzieżą w grupie wiekowej pomiędzy 15 a 18 rokiem życia. Pracownicy socjalni zatrudnieni w ośrodkach pomocy społecznej, bo o nich jest tu mowa, wskazywali na różne przyczyny takiego stanu rzeczy. I zdecydowanie wynikają one z organizacji pracy, dotychczasowych praktyk instytucjonalnych.

My jesteśmy tutaj ograniczeni czasowo, bo np. młodzież, z którą ja bym mogła pracować w godzinach mojej pracy jest w szkole, w momencie, kiedy chciałabym się z nimi spotkać, to dopiero po pracy.

Ja od razu mówię szczerze, w większości zajmuję się mniejszymi dziećmi, i ich rodzicami, a ta grupa jest jednak pominięta.

Asystenci rodziny i kuratorzy sądowi w swojej pracy zawodowej stosowali głównie metodę indywidualnych rozmów z młodymi ludźmi. O swoje pracy opowiadali podając różne przykłady swoich działań. Kuratorzy sądowi koncentrują się na wydobywaniu u swoich młodych podopiecznych ich mocnych stron i zainteresowań. Wykazując im swoje zainteresowanie, wskazują im jak można żyć inaczej.

Generalnie rzecz biorąc ja zauważyłem taką prawidłowość, że właściwie ci rodzice, z rodzin, z którymi ja się spotykam, są to rodziny na skraju patologii albo i jeszcze gorzej, ot taka specyfika, nie potrafią sami zauważyć co dziecko interesuje i co należy u nich rozwijać, nie wiem, ja np. u chłopaka znalazłem bardzo duży talent plastyczny i w tej chwili korzysta z Młodzieżowego Domu Kultury. To jest

pokazanie możliwości, że tak powiem w realizacji się już takim systemowym, jakichś tam rozwiązaniach które funkcjonują. Taka indywidualna praca, ja nie będę z nim siedział i rysował, Nawet tego nie potrafię i nie mam na to czasu, dlatego należy pokazać mu jak to wykorzystać, co możliwe. Rodzice tego nie zrobią na pewno.

Czasami proste rozwiązania, wymyśliłem zmianę klasy u dziewczynki po prostu, z wymarzonej klasy sportowej wróciła do klasy normalnej i zaczęło się wszystko normalnie układać.

Część asystentów rodziny uczestniczących w badaniach swoje działania koncentrowała na pomocy w odrabianiu z nimi lekcji. Korepetycje z różnych przedmiotów są przez nich traktowane jako sposób podniesienia wiary we własne możliwości, co przekłada się w zdecydowany sposób na dalsze ich funkcjonowanie.

Te dzieci są tak zaniedbane jeśli chodzi o naukę, ja np. pracuję bardzo z tymi dziećmi, uczymy się, siedzę „ja jestem głupia, niech pani mi nic nie mówi, bo ja tego nie wiem”, Trochę to trwa zanim jednak zmuszę kogoś żeby usiadł. Mówię spróbuj, zobaczymy, jak nam nie wyjdzie to nie. Nagle się okazuje, że jakiś problem, np. z matematyki, chemii, czy z fizyki, nagle się okazuje, że to jest łatwe. Ojejku, to naprawdę takie łatwe?

Mnie się wydaje, że takie uczenie dziecka, to też jest takie podnoszenie wartości dziecka. Ja też pomagam w nauce, ale też staram się, aby rodzice byli i żeby zobaczyli, jak ja interesuję się dzieckiem. Nie zawsze trzeba wziąć książkę uczyć matematyki ale wystarczy sprawdzić zeszyt. Wystarczy zobaczyć, że jest jakaś piątka, i pochwalić to dziecko.

Ale też na pewno praca na takich kompetencjach komunikacyjnych, wyciąganie z nich takich pozytywnych rzeczy, które mają w sobie, oni w ogóle nie widzą, oni są wycofani, oni nie widzą w ogóle dobrych rzeczy w sobie, i warsztaty kompetencji osobistych żeby zobaczyli też co mają w środku sobie, bo te dzieciaki tak naprawdę są bardzo fajne, bardzo mają dużo jakiś zalet, ale oni nie widzą, bo nikt z dorosłych tych rodziców, opiekunów, nie mówi im tych ważnych rzeczy.

Metody pracy grupowej w polskiej grupie respondentów są często stosowane przez psychologów i wychowawców placówek opiekuńczo-wychowawczych. Są najczęściej odpowiedzią na pojawiające się zagrożenia

w otoczeniu ich młodych podopiecznych – rodzinie, szkole, środowisku placówki.

[...] Jak się pracuje z dziećmi, to widać konkretne problemy, które się pojawiają. Tutaj się zaczyna słyszeć, że dzieciaki zaczynają mówić o dopalaczach, tutaj zauważamy, że dzieci zaczynają mówić o swojej seksualności, to od razu pod to zaczyna się robić taką luźną, ale powiedzmy społeczność, określonych grup wiekowych, bo mamy teraz dzieciaki w przekroju od 6 do 16, tak, że zazwyczaj robimy takie grupy dwuwiekowe w zależności od problemów. No teraz właśnie mamy taki problem odrzucenia jednego naszego dzieciaka przez całą grupę, więc robimy takie, że tak powiem, nie mogę tego nazwać projektem, ale powiedzmy spotkania wspólne, które zaakceptują przez wszystkie grupy wiekowe tego jednego chłopaka. I trzeba wesprzeć i wychowawców i dzieciaki tak, żeby to dziecko mogło z powrotem wejść w grupę. Jest to takie gaszenie pożaru, co słyhać, że może to być za chwilę dużym problemem. Tak na bieżąco działamy.

Metody pracy z młodzieżą w wieku 15-18 lat stosowane przez respondentów z Niemiec wynikają ze specyfiki działań instytucji, których przedstawiciele brali udział w badaniu oraz celów programów, jakie są obecnie realizowane. Najczęściej są to rozmowy indywidualne mające na celu podniesienie kompetencji osobistych (couching i psychoterapia, nauczanie, mediacje, indywidualne konsultacje) oraz praca grupowa.

Trenerzy czy psycholodzy prowadzą indywidualne rozmowy czy dyskusje, tak, aby w większym stopniu wydobyć z młodych ludzi to, co w nich najlepsze, przy okazji pomagając w rozwiązywaniu problemów każdego z nich z osobna.

Uczący i nauczyciele są naturalnymi partnerami w edukacji, mogą oczekiwać wzajemnej tolerancji, respektu, uczciwości i uznania. Rola nauczyciela BiLSE jest widziana jako rola konsultanta i przewodnika w edukacji. BiLSE zachęca do otwartej komunikacji aby stworzyć atmosferę zaufania w której możliwe jest zaaranżowanie konfliktów i ich rozwiązywanie.

Na podstawie wypowiedzi respondentów, można uznać, że poszukują oni nowoczesnych rozwiązań dotyczących najbardziej skutecznych metod pomocy osobom młodym. I zdają sobie sprawę, że raz nabyte umiejętności i doświadczenie trenerów w jednej grupie nie przekłada się na efektywność w drugiej grupie.

Praca z młodzieżą zmieniła się w ciągu ostatnich lat, ponieważ z różnych powodów warunki tej pracy się zmieniły.. Obecnie masz do zaoferowania jeszcze więcej wsparcia dla młodzieży i pomocy w wielu sytuacjach życiowych. Trzeba pamiętać, że dzisiejsza młodzież jest naszą przyszłością.

Niemniej jednak, pomimo zmian w rozwoju cywilizacyjnym, nowej technologii, zdaniem badanych respondentów z Niemiec najbardziej skuteczną metodą pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym jest prawidłowa komunikacja personalna, indywidualne rozmowy oraz szacunek i partnerstwo pomiędzy nauczycielem/trenerem/couchem a młodym człowiekiem.

Hiszpańskie doświadczenia nabyte podczas pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym wskazują potrzebę stałej aktualizacji stosowanych metod w miarę upływu czasu. Każde działanie musi być adekwatne do aktualnej sytuacji osób młodych, ich problemów i możliwości. Cechą charakterystyczną badanych specjalistów z Hiszpanii jest „brak rutynowego działania”. Stosują metody takie jak wszyscy inni specjaliści (praca indywidualna, warsztaty), jednak bardzo ważnym jest dostosowanie metod pracy do określonej grupy – np. zajęcia skoncentrowane na problemie

Zauważamy więc, że to zwyczajne rzeczy – w zachowaniu młodzieży nie ma nic wyjątkowego czy magicznego – dlatego też trzeba postępować normalnie. Ustawiać granice, egzekwować zadania.

Generalnie, na podstawie własnych doświadczeń, respondenci ze wszystkich krajów podkreślali, że praca z młodzieżą jest bardzo trudna. Trudności te nie wynikają wyłącznie z cech osobowościowych osób młodych. Oczywiście podstawowym problemem pozostaje to, że „młodzi ludzie nie są zainteresowani współpracą, nie chcą pracować” i „trudno do nich dotrzeć”, ale też przygotowanie osób dorosłych wymaga odpowiednich zmian. Podczas dyskusji w poszczególnych krajach zdają sobie sprawę z potrzeby poszukiwania nowoczesnych metod w pracy z młodzieżą, w odpowiedzi na zdiagnozowane problemy we współpracy z tą grupą. Zadania, jakie przed sobą stawiają dotyczą głównie potrzeby rozbudzania zainteresowań ludzi młodych poprzez wykazanie zainteresowania, włączania ich w różnorodne działania dodatkowe np. wolontariat. Dużo uwagi poświęcili specjaliści nad metodami włączania rodziców/opiekunów, nauczycieli do opracowywania wspólnego planu pomocy młodym ludziom.

Tabela nr 7: Młodzież w wieku 15-18 lat – metody pracy

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • METODY PRACY • Obserwacja • Rozmowa • Warsztaty • ZADANIA • Poszukiwanie i rozbudzenie zainteresowań • Kwestia słuchania i obserwowania • Towarzystwo • Koncentracja na problemach młodzieży • Pokazywanie nowych doświadczeń (wolontariat) • Stymulacja do rozwoju • Włączenie rodziców/opiekunów w pracę z młodzieżą 	<ul style="list-style-type: none"> • METODY PRACY • Badania skoncentrowane na temacie • Warsztaty. • Praca indywidualna. • Brak rutynowego działania • ZADANIA • Metody stosowane do pracy z młodymi ludźmi muszą być użyteczne, oszczędne, przeznaczone do konkretnej sytuacji i stale aktualizowane 	<ul style="list-style-type: none"> • METODY PRACY • Indywidualne rozmowy z młodzieżą • Obserwacja • Praca grupowa • Konsultacje • ZADANIA • Poszukiwanie i wspieranie zainteresowań • Kwestia słuchania i obserwacji • Towarzystwo młodzieży • Koncentracja na częściowym rozwiązywaniu problemów • Stymulacja do rozwoju • Włączenie rodziców/opiekunów do pracy z młodymi ludźmi • Współpraca szkoły, pracownika socjalnego, ucznia i jego rodziny w opracowaniu planu pomocy uczniowi

MŁODZIEŻ W WIEKU 18-24 LAT

Celem tej części opracowania jest ukazanie, w jakim stopniu znajomość osób młodych w wieku 18-24 lat, ich problemów, wartości i celów życiowych wpływa na jakość oferowanego wsparcia i współpracy. Znajomość tej grupy osób młodych w ujęciu psychologicznym, społecznym, ekonomicznym daje podstawę do przygotowania rekomendacji w zakresie działań wspierających aktywność edukacyjną, społeczną i zawodową młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym

Problemy

Charakterystyka osób w wieku 18-24 lat przez przedstawicieli zawodów społecznych dokonywana była wyłącznie pod kątem ich możliwości podjęcia pracy zawodowej. Praca zawodowa jest wyznacznikiem samodzielności i dobrego funkcjonowania ich podopiecznych. Praca jako wyznacznik włączenia bądź wykluczenia społecznego. Podstawowym problemem ludzi w wieku 18-24 lat jest brak pracy jako konsekwencja niskiego lub braku wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. Takiego zdania byli wszyscy uczestnicy badań we wszystkich krajach. Przyczyny bierności zawodowej to przede wszystkim pochodzenie z rodzin dysfunkcyjnych i powielanych wzorców swoich rodziców/opiekunów.

Ale słuchajcie, jeżeli w większości, o moich tu chodzi, w większości rodzice nie pracują, są bez wykształcenia, nie mają żadnych perspektyw, i te dzieci nie bardzo się uczą, widzą, że tam matka na czarno coś dorobi i coś tam zrobi ojciec i jakoś tam się ciągnie, coś zapłacę, no to ja w sumie taki wzorzec powielam, tak?

No ale ja myślę, że ta młodzież w wieku 18-24 lat, to są dzieci wcześniejszych naszych klientów, z naszej opieki, i oni wychowali się w takich rodzinach, gdzie się korzystało z pomocy społecznej i nie było jakoś tam super, ale też nie było tam źle. I bardzo często już zakładają swoje rodziny już w tym wieku, gdzie mają na utrzymaniu dzieci, często niejedno nawet i to jest dla nich taki wygodny styl życia. Wyuczony.

Część badanych przyznaje, że wśród tej grupy są osoby, którym brakuje wiary we własne możliwości w dążeniu do celu. Skutkuje to zaniżoną samoocena, bierną postawą i brakiem podejmowania jakichkolwiek działań.

Może ja powiem na świeżo, bo nie dalej jak wczoraj, chodziłam wśród swoich klientów – ośrodek dostał taką informację, że jedna z firm na terenie P. będzie przeprowadzała szkolenie dla pomocy przedszkolnej, pomocy w domach pomocy społecznej, opiekunki starszych osób. I do rekrutacji są potrzebne osoby w wieku 18-24 lata. Byłam u 4 takich rodzin, gdzie każdej z tych młodych osób za-

proponowałam takie szkolenie, bo to są osoby, które mają deficyty w wykształceniu, nie pracują, ale też nie podejmują nauki. I na te cztery osoby, które odwiedziłam wczoraj, tylko jedna zgłosiła chęć uczestnictwa w takim projekcie. I to osoba, która od trzech miesięcy podjęła pracę, na razie jest na okresie próbnym. [...] nie wiem, może to jest samoocena zaniziona, bo może ja nie sprostam, może mi się nie chce, może mi tak łatwiej i trudno mi jest powiedzieć, ale ..może myślą o sobie, że ja nie sprostam, że to mi nic nie da. W jednym przypadku to sobie pomyślałam, bo dziewczyna bierze rentę socjalną, a właśnie może.., tak wynikała z rozmowy, że ja porozmawiam z mamą, to mama mi doradzi, no bo mogą mi rentę zabrać.

Podczas dyskusji pojawiły się również opinie, że nie zawsze przyczyna leży po stronie samych młodych osób. Niejednokrotnie chcą coś robić, ale warunki obiektywne (rynek pracy i pracodawców) stają się przeszkodą w osiągnięciu ich samodzielności ekonomicznej.

Ale to może wynikać też z tego, że widzą, że po tych szkoleniach brak efektów. Pójdzie na to szkolenie, na tą kasę fiskalną, a potem nie może znaleźć pracy. No teraz mam taką dziewczynę, ona ma dwadzieścia parę lat i pomagam jej szukać pracy. I to też, pojechała do hipermarketu na kasę, no ale proszę pani tam chcą tylko ze średnim wykształceniem, a ja mam tylko gimnazjum. Tutaj w J. jest praca w Żabce, ale proszę pani ja mam tylko ten kurs, a tam chcą tylko z doświadczeniem. A jak ja mam w końcu zdobyć to doświadczenie, jak mnie nie chcą nigdzie do pracy przyjąć.

My tu mówimy o takich ekstremalnych przypadkach, ale oni często chcą coś robić, próbują różnych rzeczy, naprawdę się starają na różnym etapie różne rzeczy robić, nie udaje im się, zniechęcają się, wypadają.

Respondenci z Hiszpanii podkreślali, że brak samodzielności osób młodych w wieku 18-24 lat wynika z przewlekłej zależności od rodziców. I jak podkreślają zależność ta jest jeszcze większa niż w okresie dorostania. Są uwikłani w toksyczną rodzinę i bardzo trudno im się z tej zależności uwolnić. Cechą charakterystyczną, podkreślaną przez specjalistów hiszpańskich jest niedojrzałość emocjonalna osób w tej grupie wiekowej. Do tego dochodzą jeszcze wczesne związki i wczesne macierzyństwo, do którego młodzi ludzie nie są przygotowani emocjonalnie.

01 - U mnie, w tej grupie wiekowej mam młode kobiety, które no niestety zostają bardzo szybko matkami. Właśnie tak sobie wyliczy-

ła, mam matkę 28 letnią a ma szóstkę dzieci. [...]I to jest tragedia, że ci ludzie, a kobiety w szczególności one później wchodzi z jednego związku w drugi związek a otoczką ich życia jest nowy partner. Bycie z partnerem i rodzenie dzieci. I tworzenie takiej rodziny, takie trochę udawanie.

02 – to też pokazuje jaka jest trudność tych dzieci. Głównie to, że one dojrzewają cieleśnie, ale w środku nadal jest duża potrzeba miłości, czułości, którą szukają w partnerze myśląc, że to jest miłość. I mają jedno dziecko, drugie i każde z innym partnerem, bo to też o czymś świadczy, że nie mają jednego partnera tylko mnóstwo.

Tabela nr 8: Młodzież w wieku 18-24 lat – problemy

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> •Brak lub niski poziom wykształcenia •Brak pracy •Wychowanie w rodzinach o małych zasobach i powielanie wzorców rodziny pochodzenia (dziedziczenie ubóstwa) •Wyuczona bezradność •Niedojrzałość emocjonalna •Wczesne związki emocjonalne i wczesne macierzyństwo 	<ul style="list-style-type: none"> •Przewlekła zależność od rodziców – jeszcze silniejsze niż w wieku dziecięcym •Uwikłanie w toksyczną rodzinę i nie mogą się z tej zależności wywikłać •Brak planów na przyszłość, nie oczekują nic od życia •Mają dzieci- wchodzi nieprzygotowani w rolę dorosłego (rodzica, męża, żony) •Bezrobocie •Niedojrzałość emocjonalna 	<ul style="list-style-type: none"> •Brak albo niski poziom wykształcenia •Brak pracy •Brak kwalifikacji zawodowych •Problemy z zapleczem socjalnym •Wczesne związki emocjonalne

Świat wartości

O ile określenie problemów ludzi młodych w wieku 18-24 lata nie sprawiło respondentom żadnych trudności, tak już wskazanie, jakimi wartościami się kierują nie było łatwe. Żaden z respondentów w trzech krajach nie był w stanie wskazać, jakimi wartościami kierują się ci młodzi ludzie. Jest to zjawisko wysoko niepokojące. Kadra ekspertów, która z założenia ma pomagać ludziom w wyjściu z ich trudnej sytuacji i usamodzielnieniu, nie jest w stanie wskazać, co tak naprawdę myślą ich podopieczni i jakimi wartościami się kierują w swoim codziennym funkcjonowaniu.

Zainteresowania

Również w przypadku wskazań badanych odnośnie zainteresowań podopiecznych w wieku 18-24 lata respondenci nie umieli odpowiedzieć na zadane pytanie. Tylko partner niemiecki wskazał, że ludzie w tym wieku interesują się sportem (ale w sposób bierny) oraz internetowymi grami komputerowymi. Odpowiedzi te świadczą raczej o stereotypowym postrzeganiu ludzi młodych niż o znajomości podmiotu swego oddziaływania.

Metody pracy

Podobnie jak w przypadku osób młodych w wieku 15-18 lat, praca specjalistów z młodymi ludźmi w wieku 18-24 lata koncentruje się przede wszystkim na indywidualnych rozmowach. Ta metoda jest wybierana zwłaszcza wśród badanych z Polski i Niemiec. Respondenci z Niemiec podejmowali

próby pracy grupowej, jednak według nich efekty tych metod były zdecydowanie mniej spektakularne niż praca z jednostką. Wszystkie działania podejmowane przez specjalistów są skoncentrowane na pobudzenie aktywności zawodowej swoich młodych podopiecznych. Dobór metod jest uzależniony od możliwości psychofizycznych czy też środowiskowych. Jest to jednak bardzo trudne zadanie, mając na uwadze kapitał, jakim dysponują ich podopieczni. W większym stopniu badani koncentrowali się na opisie barier i trudności w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym: brak motywacji do działania, brak zainteresowań i celów w życiu, częsta absencja młodych na zajęciach oraz ich zły stan zdrowia. Ale i też brak odpowiedniej infrastruktury społecznej – np. brak miejsc, gdzie ci młodzi ludzie mogliby się spotykać. Ta bariera była podkreślana zwłaszcza przez respondentów z Hiszpanii. Podkreślali oni, że o ile jeszcze dla młodych w wieku 15-18 lat usługi społeczne są na wysokim poziomie, tak dla młodych w wieku 18-24 lat jest niewielka liczba organizacji świadczących pomoc.

Zmiana zachowań i przyzwyczajień młodych ludzi wymaga zmiany w podejściu specjalistów do problemu. Dyskusja na temat metod pracy w większym stopniu koncentrowała się na poszukiwaniu nowych rozwiązań prowadzących do bardziej efektywnej pomocy. Respondenci z Niemiec i Polski analizowali przede wszystkim możliwość angażowania społecznego czy też zawodowego młodych poprzez wolontariat. Wolontariat jako pomoc samym sobie jak i innym poprzez własne doświadczenia. Ale, co najważniejsze z punktu widzenia założeń projektowych, efektem prowadzonej dyskusji była refleksja nad własnym działaniem.

Generalnie tak jest, ja tak mam, że jak ktoś na mnie naciska, to ja stawiam opór. I my o tym zapominamy, że oni są takimi samymi ludźmi jak my. Mnie się podoba to co Agnieszka powiedziała, że my czasami staramy się przyjąć rolę pana Boga i że my wszystko wiemy co jest najlepsze dla tej młodzieży, a mało poświęcamy takiego czasu, żeby przy nich być, obserwować, wsłuchiwać się, podpowiadać, zachęcać i czekać, aż oni zaskoczą. A wtedy jest efekt taki, że będziemy zadowoleni, a przede wszystkim oni, nie?

Tabela nr 9: Młodzież w wieku 18-24 lat – metody pracy

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • METODY PRACY • Praca na kompetencjach • Grupy wsparcia • Obserwacja • Rozmowa • ZADANIA: • Poszukiwanie i rozbudzanie zainteresowań • Kwestia słuchania i obserwowania • Towarzyszenie • Pokazywanie nowych doświadczeń (wolontariat) • Stymulacja do rozwoju 	<ul style="list-style-type: none"> • METODY PRACY • Zajęcia skoncentrowane na problemie • Skoncentrowanie się na pracy. • Podjęcie prób wyjścia z biedy/braku pracy/nałogu 	<ul style="list-style-type: none"> • METODY PRACY • Rozmowy indywidualne • Obserwacja • ZADANIA • Odnalezienie i sprzyjanie zainteresowaniom • Sprawa słuchania i obserwacji • Towarzyszenie młodym • Koncentracja na rozwiązywaniu problemów • Stymulacja do rozwoju • Włączenie opiekunów w pracę z młodymi

POZAFORMALNE METODY EDUKACJI JAKO NARZĘDZIE PRACY Z MŁODZIEŻĄ ZAGROŻONĄ WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM

Kluczowym dla właściwego zdefiniowania, a w konsekwencji zrozumienia istoty edukacji pozaformalnej i efektywnego stosowania jej walorów w codziennej praktyce jest dokonanie rozróżnienia między trzema typami edukacji⁸.

⁸ Takiego rozróżnienia dokonano między innymi w „Słowniku podstawowych terminów dotyczących krajowego systemu kwalifikacji pod red. S. Sławińskiego, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014 [http://www.bjk.uw.pl/files/pdf/Slovník_na_strone.pdf]

„**Edukacja formalna** to uczenie się poprzez udział w programach kształcenia i szkolenia, prowadzących do uzyskania kwalifikacji zarejestrowanej”.

Innymi słowy to zinstytucjonalizowany system edukacji odbywający się w zorganizowanych, ustrukturyzowanych ramach. System hierarchicznie uporządkowany, obejmujący edukację przedszkolną, szkolną, kształcenie uniwersyteckie, a także kursy i szkolenia zawodowe. Udział w tym systemie w odróżnieniu od uczestnictwa w formach kształcenia pozaformalnego jest w znacznej mierze obowiązkowy (na początkowym etapie) i prowadzi do uzyskania certyfikatów, świadectw, dyplomów potwierdzających uzyskane kwalifikacje i uprawnienia. Ważną w kontekście naszych rozważań wyróżnikiem zinstytucjonalizowanego systemu edukacji jest istnienie hierarchii uczeń - nauczyciel. Ten pierwszy występuje w roli biernej odbiorcy wiedzy przekazywanej przez eksperta.

Przykłady edukacji formalnej – system edukacji szkolnej, szkolenia zawodowe, studia itp.

„**Uczenie się nieformalne** - nabywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych w toku różnorodnych aktywności poza zorganizowanymi formami kształcenia się”.

Pojęcie edukacji nieformalnej można z powodzeniem zastąpić sformułowaniem „nauka przez praktykę”. W ciągu całego życia uczestnicząc w rozmaitych aktywnościach, grupach społecznych, wzrastając w określonej kulturze i środowisku zdobywamy różnorodne umiejętności, kształtujemy własne postawy i system wartości. Nieformalne uczenie się nie jest zinstytucjonalizowane, odbywa się na ogół w sposób incydentalny - nieświadomy.

Przykład: życie ze wszystkimi sytuacjami, wyzwaniem, itp. Już sam kontakt np. z pracownikiem socjalnym i uzyskanie pewnych informacji można uznać za uczenie się nieformalne.

„**Edukacja pozaformalna** - uczenie się zorganizowane instytucjonalnie, jednak poza programami kształcenia i szkolenia prowadzącymi do uzyskania kwalifikacji zarejestrowanej”.

Edukacja pozaformalna to nauka poprzez praktykę i doświadczenie w zgodzie z zasadą: „**Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, pozwól mi wziąć udział, a zrozumieć**”, opierająca się na odmiennych od tradycyjnej relacji uczeń - nauczyciel, rolach i relacjach między uczącym a zdobywającym wiedzę. Ten pierwszy przyjmuje rolę facylitatora / mentora / trenera/coacha, który zamiast przekazywać „prawdy”, wiedzę ujętą w podręczniku

kach - wspomaga przebieg dobrowolnego uczenia się osoby uczestniczącej w procesie edukacyjnym, która występuje w roli partnera.

Przykład: warsztaty, metoda projektowa, eventy, metody eksperymentalne, kluby sportowe, koła zainteresowań, wymiany młodzieży.

Z pierwszym wskazanym rodzajem kształcenia edukację pozaformalną łączy instytucjonalizacja procesu zdobywania wiedzy. Udział w nauczaniu nie kończy się zdobywaniem oficjalnych kwalifikacji. Od kształcenia formalnego opisywany typ odróżnia dobrowolność, a od nieformalnego intencjonalność - świadomość celów kształcenia. Wreszcie edukacja pozaformalna nie opiera się na sztywnej hierarchii uczeń - nauczyciel, bazuje natomiast na partnerskiej współpracy, współuczestnictwie obu partnerów w procesie kształcenia. Edukację pozaformalną możemy zatem traktować jako „trzecią drogę”, która przenika, łączy i uzupełnia wymienione wyżej rodzaje uczenia się.

Tabela nr 10: Różnice pomiędzy trzema typami edukacji

	Edukacja formalna (intencjonalna)	Edukacja pozaformalna (intencjonalna)	Edukacja nieformalna (incydentalna)
Cel	tak	tak	nie
Plan	tak	tak	nie
Uczestnictwo	Głównie obowiązkowe; dobrowolne w dalszych etapach	Dobrowolne	Automatyczne
Lider, nauczyciel, prowadzący zajęcia	Dyrektywny	Wspierający, moderator, facylitator,	Brak
Relacja między uczącym i odbiorcą	Hierarchiczna	Partnerska	Brak
Efekty uczenia się	Wiedza, informacje rzadziej praktyczne umiejętności	Kompetencje, praktyczne umiejętności	Kompetencje, praktyczne umiejętności, postawy, system wartości...
Błędy	Podlegają karze, klasyfikacji	Są dopuszczalne, docenia się wyciąganie wniosków, dostrzegania własnych błędów słabości i chęć pracy nad nimi	Uczymy się na błędach

Odpowiedzialność za rezultaty	Edukator	Uczestnik, grupa, edukator	Jednostka
Wiek grupy	Grupa rówieśnicza	Grupa międzypokoleniowa	Grupa międzypokoleniowa
Rola grupy w procesie uczenia się	Ma wpływ, ale nie jest kluczowa	Kluczowa	Jeśli istnieje ma znaczenie
Relacje wewnątrz grupy	Konkurencja	Współpraca	
Metody	Metody zestandaryzowane np. wykład, lekcja, szkolenie	Metody innowacyjne, bazujące na doświadczeniu i uczestnictwie, odpowiadanie na indywidualne potrzeby uczestników np. warsztaty, metoda projektowa, eventy, metody eksperymentalne, coaching, wolontariat	-

Źródło: „NFE, Book The Impact of Non Formal Education on young people and society”; Monika Novosadova, i in.; AEGEE, Belgium; http://www.aegge.org/wp-content/uploads/publications/NFE_book.pdf;⁹

Efektywność edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej w opinii przedstawicieli zawodów społecznych wykorzystywanych w rozwoju własnych kompetencji zawodowych

W ramach przeprowadzonych badań fokusowych, uczestnikom przedstawiono definicje edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej, z prośbą o określenie, z jakich form edukacji korzystali najczęściej rozwijając własne kompetencje zawodowe. W opinii większości respondentów, bez względu na

⁹ Warto zapoznać się także z podobnym zestawieniem przygotowanym przez Annę Szlęk w publikacji „Uczyć się inaczej. Kompendium wiedzy o edukacji pozaformalnej na podstawie doświadczeń uczestników i uczestniczek programu „Młodzież w Działaniu 2007-2013” [http://czytelnia.frse.org.pl/media/FRSE_RAY_wartosc_educacji_www.pdf]

kraj, w którym były przeprowadzone badania, każda z przedstawionych form edukacji pomaga im w zdobywaniu i pogłębianiu umiejętności niezbędnych w pracy zawodowej. Każda z tych form wnosi coś odmiennego do praktyki zawodowej, jednak podczas rozmowy, zwłaszcza z polskimi uczestnikami badań, dokonano analizy skuteczności wszystkich form edukacji. W opinii większości badanych najbardziej efektywną formą edukacji jest edukacja nieformalna. W swojej praktyce zawodowej w zdecydowanej większości wskazują na doświadczenie życiowe, rozmowy z kolegami i wymianę doświadczeń, jako te formy, które są najbardziej dla nich przydatne w praktyce zawodowej. Podobnie uczestnicy badań niemieckich – najczęściej stosowaną przez specjalistów formą podnoszenia kompetencji zawodowych była edukacja nieformalna.

Mnie się wydaje, że nieformalna, ponieważ dużo się uczymy od siebie nawzajem, prawda? Jeśli ktoś ma większe doświadczenie, zawsze można gdzieś podpytać, dowiedzieć, zobaczyć coś, prawda, mnie się wydaje, że najwięcej stąd się uczymy.

Dużo też czerpiemy z samych siebie, z doświadczenia. To co powiedziała tutaj koleżanka jest ważne, no bo warto czerpać z doświadczenia ludzi bardziej doświadczonych, ale też na własnych błędach. Mamy własne sytuacje, bo te sytuacje są bardzo podobne, jednakowe niejednokrotnie, możemy próbować innych rozwiązań innych form wsparcia, pomocy, zwrócić się do innych.

Mnie obliguje praca asystenta do doksztalcania się, próbuję sięgać też po te różne warsztaty, staram się je dobierać w taki sposób, no właśnie bo są różne, rzeczywiście jeżdżę na jakieś kursy i szkolenia ale dużo się uczę poprzez pracę z tymi wcześniejszymi rodzinami, mam jakieś doświadczenia, wiem jak szybciej reagować, poza tym praca asystenta rodziny jest tak szeroka, dotycząca opieki, wychowania, karmienia, tak różnych rzeczy, że próbuję też korzystać z nieformalnych kontaktów z osobami, z którymi współpracuję. Położna środowiskowa, lekarz, radca prawny, wzbogaca. Czego nie mogę, to gdzieś tam staram się doczytać, albo dopytuję, tak jak koleżanki i pracownicy socjalni, którzy często wprost powiedzą: no co ty to tak a nie tak.

Podczas rozmowy w polskiej grupie respondentów, ale bardzo sporadycznie, pojawiły się opinie o ważności formalnej edukacji w pracy zawodowej.

Ale teoria też jest ważna, ponieważ tzw. trudny klient, nie można tak samo z każdym używając tych samych narzędzi, metod pracy.

By inaczej móc oddziaływać na każdą inną osobę, bo w ten sposób wzbogacamy swój własny warsztat pracy po prostu. W pracy możemy czerpać z wielu szufladek.

No tak, ale ja na studiach nie nauczyłem się za dużo, a praktycznie w ogóle się nie nauczyłem.

Jeśli chodzi o pozaformalne metody edukacji i ich przydatność w pracy zawodowej opinie respondentów są różne. Uczestnicy, którzy brali udział w szkoleniach lub warsztatach edukacyjnych podnoszących ich kompetencje zawodowe oceny dokonywali poprzez adekwatność tych szkoleń i możliwość przełożenia ich na praktykę zawodową. Sytuację tę najlepiej obrazuje wypowiedź jednej z uczestniczek badań:

No ale szkolenia, no to zależy, bo jeśli jest poziom szkolenia taki denny, no to co my z tego wyniesiemy? Nic. Jak ktoś nam będzie slajdy przez 3 godziny pokazywał.

Najwięcej doświadczeń w podnoszeniu kompetencji zawodowych poprzez pozaformalne metody edukacji mieli uczestnicy badań w Hiszpanii. Oni też preferowali tę formę jako najbardziej skuteczną w ich opinii. Respondenci z Niemiec bardzo rzadko podnosili swoje kompetencje poprzez ten rodzaj edukacji i dlatego też ich wypowiedzi nie wniosły nic konstruktywnego do analizy.

Generalnie, podsumowując tę część analizy z przeprowadzonych badań, pytanie to było dość kłopotliwe dla uczestników. Były trudności z dokonaniem rozróżnień definicyjnych, co z kolei przenosiło się na trudności z określeniem przydatności danej formy edukacji w pracy zawodowej. Na bazie analizy odpowiedzi wszystkich respondentów można postawić wniosek, że badani przedstawiciele zawodów społecznych, w rozwoju własnych kompetencji zawodowych nie są zainteresowani edukacją formalną i pozaformalną. Co ciekawe, w dużej mierze opierają swoją pracę na doświadczeniach życiowych. Wiedza teoretyczna, ich zdaniem, nie ma większego wpływu na jakość ich pracy. Jakość ta jest budowana poprzez doświadczenie i intuicyjne działanie.

Tabela nr 11: Efektywność edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej w opinii przedstawicieli zawodów społecznych wykorzystywanych w rozwoju własnych kompetencji zawodowych.

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">•Rozwój własnych kompetencji poprzez:<ul style="list-style-type: none">- edukację formalną- edukację nieformalną- edukację pozaformalną•Najbardziej ceniona forma edukacji w praktyce zawodowej to Edukacja nieformalna – doświadczenie życiowe, rozmowy z kolegami z pracy, wymiana doświadczeń	<ul style="list-style-type: none">•Najbardziej ceniona forma edukacji w praktyce zawodowej to Edukacja pozaformalna•Dla nauczycieli edukacja formalna jest bardzo ważna	<ul style="list-style-type: none">•Podnoszenie kompetencji poprzez:<ul style="list-style-type: none">- edukację formalną- edukację nieformalną- edukację pozaformalną•Edukacja nieformalna jest najczęściej praktykowana•Mało edukacji pozaformalnej

Efektywność edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym

Podczas dyskusji prowadzonej z przedstawicielami zawodów społecznych zapytaliśmy ich, która z przedstawionych form edukacji jest najbardziej efektywna w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym. Generalnie, każda z form edukacji – formalna, nieformalna i pozaformalna jest ważna dla ludzi młodych. Każda z nich uczy czegoś innego, jednak wszystkie razem mają wpływ na jakość funkcjonowania społecznego osób młodych.

01 – pozwól mi wziąć udział a zrozumiem.

M – rozumiem, że ta by była dla nich najlepsza?

02 – tak, żeby coś tworzyli.

03– no, ale ta nieformalna jest też bardzo ważna.

04 – ja myślę, że te dwa.

01 – no tak, ale podstawy też trzeba mieć, to wykształcenie też jest ważne tak naprawdę.

02 – oni są jeszcze w trakcie nauki.

04 – ale powiedzcie mi kto z młodych lubi szkołę?

M – jak ich zachęcić, żeby oni chcieli?

01 – ja myślę, że najpierw pozwolić im wziąć udział w jakimś drobnym projekcie, zrozumiałem spodobało mi się, czegoś się dowiedział ode mnie, tak jako od specjalisty w danej dziedzinie. A później okazuje się, że go to zainteresowało, więc będą kontynuował swoją edukację, poprzez zapisanie się do jakiejś szkoły na przykład. Tak myślę, że to powinno być. Tak pewnie najłatwiej byłoby ich zainteresować.

Znaczenie wszystkich form edukacji dla młodych ludzi było podkreślane we wszystkich trzech krajach, których przedstawiciele brali udział w badaniach. W badaniach niemieckich, nauczyciele, trenerzy i pracownicy socjalni podkreślali, że w dzisiejszych czasach dla młodych ludzi dalej ważna jest edukacji formalna. Uzyskanie oficjalnego wykształcenia i tym samym uprawnień do wykonywania określonych zawodów jest podstawą, jednak zdają sobie również sprawę z tego, że doświadczenie zdobyte w trakcie edukacji nieformalnej, zdobywanie różnorodnych kompetencji społecznych jest również bardzo ważne. Obie te formy są ze sobą powiązane.

Jeśli chodzi o efektywność wskazanych form edukacji w praktyce zawodowej to zdecydowanie przodują pozaformalne metody edukacji.

Ta chyba pozaformalna - to co nawet ja zauważyłam w swojej pracy, tak jak tu piszą – powiedz mi a zapomnę, pokaż mi a zapamiętam, pozwól mi uczestniczyć, a zrozumiem. Najczęściej jak załatwiałam mieszkanie, to zabierałam. Pierwszym razem się nie odzywało dziecko, drugim razem jak byliśmy potrafiło o sobie powiedzieć kilka słów, było bardziej jakby pewne siebie i miało jakieś umiejętności, trzecim razem już nie szłam, bo chodzili sami.

Skuteczność edukacji nieformalnej ma też swoich zwolenników, zwłaszcza w grupie polskich i niemieckich ekspertów. Co ciekawe, specjaliści, dla których

ta forma jest najbardziej efektywna w rozwoju własnej kariery zawodowej, wskazywali ją jako tę najbardziej efektywną w pracy z młodymi ludźmi.

01 – Ja w ogóle wykorzystuję też swoje doświadczenie, ale nie takie zawodowe, tylko życiowe, i to mi najbardziej pomaga w tej pracy. Różne miałem w życiu akurat doświadczenia, które rozumiem po prostu, jak z nimi rozmawiam, spotykam, jestem sobą to jest to głównie też na tolerancję głównie nastawione.

02 – Czyli te nieformalne są bardziej skuteczne.

01 – Ale doświadczenie ...

03 – Cechy charakteru też chyba mają wpływ na to jak się nawiązuje relacje.

01 – Tak, to jest bardzo ważne. To my jesteśmy narzędziem i tak naprawdę to bez naszych wykształtowanych osobowości i tych wszystkich doświadczeń, których nie mielibyśmy w życiu to....

M – Ale uważacie, że nieformalne metody mają ...

01 – Ja się nauczyłem, że tak, na studiach nie nauczyłem się za dużo, a praktycznie w ogóle się nie nauczyłem.

04 – Tak z mojej perspektywy, te nieformalne jak najbardziej tak, tylko, że w pewnym momencie człowiek zaczyna się przyzwyczajać, i bardzo fajnie jest mieć czasami taki powiew świeżości, czegoś nowego. I wtedy te szkolenia dają zupełnie inny obraz, z innej perspektywy. Dlatego ja też pracując z dziećmi, owszem, głównie nieformalnie, ale czasami daję im, powiedzmy mini szkolenie, żeby znowu powiew świeżości. Ja też muszę się o tych rzeczach nauczyć, nie znam się na dopalaczach, o których muszę im powiedzieć, więc na dobrą sprawę korzystam z tego. Pracujemy ze sobą, ale czasami trzeba też wprowadzać coś nowego, często sami musimy się też nauczyć. To jest to chyba pozaformalne.

Podsumowując tę część opracowania, można powiedzieć, że wśród badanych z Polski i Hiszpanii istnieje przekonanie, że najbardziej skuteczną formą edukacji w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym jest edukacja pozaformalna zgodnie z zasadą „powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi

a zapamiętam, pozwól mi wziąć udział, a zrozumieć”. Respondenci z Niemiec duży nacisk położyli na wzmocnienie i ulepszanie wszystkich trzech form edukacji, zgodnie z zasadą, że każda z nich uczy młodych ludzi czegoś innego, ale każda z nich ma wpływ na jakość życia osób młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym.

CZEŚĆ III

FUNKCJONOWANIE MŁODZIEŻY W ŚRODOWISKU LOKALNYM W KONTEKŚCIE UWARUNKOWAŃ PRZYSZŁYCH WYBORÓW ŻYCIOWYCH

Ideą realizowanego projektu „Integracja przez Inspirację. Pozaformalne metody edukacji narzędziem wyrównywania szans młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym” jest wypracowanie i wdrożenie do codziennej praktyki instytucji statutowo zajmujących się pomocą i wsparciem osób młodych nowych metod pracy, takich, które będą odpowiedzią na potrzeby ich młodych podopiecznych. Obecny stan rzeczy - styl działania, poziom organizacyjny instytucji – nie odpowiada potrzebom ludzi młodych. Refleksyjne działanie to takie, które zachowuje równowagę pomiędzy kulturą organizacyjną, wartościami i praktyką oraz zainteresowaniami młodych ludzi, ich umiejętnościami i ograniczeniami. Jednak ta równowaga nie zostanie zachowana, jeśli pracownicy nie będą znali podmiotu swego oddziaływania – problemów, wartości i zainteresowań oraz potrzeb osób młodych.

W tej części raportu przedstawiamy wyniki badań z młodymi ludźmi, w których analizujemy sytuację społeczną, aktywność edukacyjną i społeczną, aspiracje i priorytety życiowe oraz problemy osób młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym.

MŁODZIEŻ O SOBIE

Generalnie młodzi ludzie biorący udział w badaniach są zadowoleni ze swojego życia, pomimo pewnych problemów, jakie ich zdaniem dotyczą, z rodziną, szkołą czy brakiem pieniędzy.

Wydaje mi się, że spokojnie jest, normalnie. Wszystko mamy pod nosem niczego nie musimy szukać, mamy wszystko czego potrzebujemy.

Mają swoje marzenie, plany, również te związane z przyszłą pracą zawodową. Są pełni optymizmu i nadziei, choć zdają sobie sprawę, że nie wszystko jest, lub będzie w ich zasięgu. W hierarchii celów życiowych młodych ludzi biorących udział w badaniach znajduje się rodzina, podróże, zdobycie wymarzonego zawodu i tym samym pracy, ale też ogólnie dobre życie.

Moim marzeniem jest okrążyć świat dookoła, albo na jakąś daleką podróż pojechać, coś w rodzaju jak ten .. chcę spotkać swoich idoli, jak większość z nas, ale też założyć szczęśliwą rodzinę, w której będę jako tako zarabiać, nie mówię miliony, ale, żeby było na poziomie.

Moim takim realnym marzeniem to jest ukończyć szkołę, założyć rodzinę i być szczęśliwym. I żebym coś robił po tej szkole, w tym swoim wybranym zawodzie.

Ja chcę spełnić marzenia taneczne. Chciałabym gdzieś tańczyć, w jakiejś dobrej operze, tak ogólnie to u mnie wszystko jest z tańcem związane. Podróżować, wyjechać do Hiszpanii. Tam założyć rodzinę, studiować wcześniej.

Ogólnie, to jak by było, żeby mi się życie ułożyło dorosłe, no i żebym się dostał do szkoły, tej której chcę po gimnazjum.

A ja mam marzenie, żeby zostać cukiernikiem.

Wydaje się, że młodzież twardo stąpa po ziemi i realnie ocenia swoje szanse i możliwości. Świadczą o tym odpowiedzi na pytanie „jak myślicie, czy realizacja waszych marzeń jest realna, od czego zależy, aby te marzenia się spełniły?”

01 – Od pieniędzy.

02 – No też.

03 - A od czego są pieniądze zależne, od nas to wszystko zależy.

02 – No w sumie to też prawda. Musimy znaleźć jakąś dobrą pracę, płatną.

03 – Wszystko da się zrobić w dobrych warunkach, ale trzeba się postarać.

04 – Trzeba po prostu dążyć.

05 – Trzeba tego chcieć.

06 – Trzeba dużo pracy w to włożyć.

Podczas dyskusji zapytaliśmy młodych ludzi o to, co jest dla nich ważne w ich życiu. Młodszy uczestnicy badań (głównie w Polsce) wskazywali na pasję, szacunek, przyjaciele i kontakty z innymi ludźmi. Młodzi ludzie z Hiszpanii stawiali na rodzinę i przyjaciół, natomiast dla młodzieży niemieckiej najważniejsze są pieniądze, dobra praca i dużo czasu wolnego.

Dom rodzinny i relacje rodzinne w opinii osób młodych

Opinie młodych ludzi na temat swojego domu rodzinnego i relacji wewnątrzrodzinnych uzależnione były od sytuacji, w jakiej się obecnie znajdują. W badaniach uczestniczyły dwie grupy respondentów: młodzież zamieszkała w swoich rodzinach biologicznych oraz młodzież przebywająca w placówce opiekuńczo-wychowawczej (respondenci z Polski).

W pierwszej grupie respondentów młodzież o swoich rodzinach wypowiedziała się pozytywnie, czuje się otoczona miłością, choć niejednokrotnie nie czuje się zrozumiana przez rodziców (bez względu na strukturę rodzin w jakich się wychowują). Stosunki z rodzicami są oceniane pozytywnie pomimo występujących pomiędzy nimi a rodzicami konfliktów. Napięcia o różnym stopniu nasilenia dotyczą realizacji obowiązku szkolnego, kontaktów z innymi młodymi ludźmi (zwłaszcza dziewcząt z chłopcami), zaangażowania rodziców w pracę zawodową i tym samym brakiem dostatecznie częstych kontaktów emocjonalnych z dziećmi, konfliktów pomiędzy rodzeństwem.

Ja mieszkam z mamą i tatą. Mam siostrę, ale po 18 wyprowadziła się do chłopaka. Relacje mam lepsze z ojcem niż z mamą. Często się kłócę z mamą o takie, .. o szkołę, że się nie uczę i w ogóle. No i w sumie obowiązki mam, ale ich nie spełniałam więc teraz za każde posprzątanie pokoju dostaję pieniądze, bo nie było innego sposobu by mnie jakoś zmusić do tego. No i ogólnie nie narzekam. A relacje z siostrą mam dobre odkąd się wyprowadziła.

Ja mieszkam z rodzicami, mam dwóch braci i jedną siostrę, oprócz tego ma jeszcze dwóch innych braci i jedną siostrę. No i co mogę powiedzieć. Rodzice starają się mnie traktować już poważnie, bo mam już ten wiek, chociaż nie zawsze im to wychodzi, bo nie pozwalają, bo mają taki model wychowania. Mam obowiązki oczywiście, tak jak wspomnieli już tu wszyscy, trzeba trochę sprzątać w domu, jakieś tam obowiązki na zasadzie takiej, że tata mi powie, że coś sprzątnę, że pomogę. Tak, że relacje mam raczej takie OK, bardziej z tatą niż z mamą, bo z mamą lubię się kłócić. Dziwnie to zabrzmieć może, tak jakoś się nie dogadujemy, Tak poza tym to nie narzekam.

Zdecydowanie lepiej są oceniane stosunki z matkami niż z ojcami. Relacje z matkami są odbierane jako zdecydowanie bardziej ciepłe. Ojcom zarzuca się brak zrozumienia i nadmierne wymagania.

Mam 16 lat, mam siostrę, która ma 11 lat, chodzę do szkoły ponadgimnazjalnej, do zawodówki, profil elektro – mechanik, Z mamą mam dobre układy, dobrze się dogadujemy, z moim tatą raczej nie, dochodzi też między nami do bójk. Z siostrą też mam dobre układy, ale jak to rodzeństwo zawsze się tak gryziemy gdzieś.

W wielu przypadkach, relacje z ojcami były tak bardzo zaburzone, że badani nie chcieli się wypowiadać w tym zakresie. Sytuacja ta dotyczy przede wszystkim badanych w Niemczech. Młodzież hiszpańska nie chciała rozma-

wiać na ten temat, uważając, że rodzice ich nie rozumieją i stąd większość konfliktów między nimi.

Sami byli w naszym wieku, a tak gadają jakby od razu byli dorośli.

Pomimo występowania pewnych napięć pomiędzy badaną młodzieżą a ich rodzicami, zdają sobie oni sprawę z tego, że rodzice stosują pewne zakazy i nakazy dlatego, że się o nich martwią, że nie wynika to z ich złej woli, ale właśnie z troski o ich bezpieczeństwo. Z drugiej strony młodzi ludzie zdają sobie również sprawę z tego, że wiele napięć w rodzinie wynika z ich zachowania i obowiązków.

Bo oni chcą nas uchronić przed błędami. Boją się, że popełnimy te same błędy co oni, więc chcą nas od tego uchronić, żebyśmy nie popełniali tych błędów, ale uczymy się chyba na błędach a nie ochronią nas przed wszystkim. Zamknąć nas w domu i masz się uczyć, a to jeszcze bardziej w nas to...

[...] To też zależy ode mnie. Gdybym się też więcej uczyła, i robiła te rzeczy o które mnie prosi tata, to też nie byłoby problemów. Wszystko byłoby OK.

Młodzież – mieszkańcy placówek opiekuńczo-wychowawczych – niezbyt chętnie wypowiadała się o swojej rodzinie, co zrozumiałe biorąc pod uwagę ich historię życia.

01 – moje relacje z rodziną są kijowe, i nie mam więcej nic do powiedzenia, ja naprawdę nie mam za dużo kontaktów, tylko z siostrą mam kontakty.

02 – ale to zależy od tego, czy cię zostawili czy nie.

01 – no.. matka mnie oddała.

Tabela nr 12: Młodzi o sobie.

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • CO JEST WAŻNE DLA OSÓB MŁODYCH: • pasja • szacunek • przyjaciele, kontakty z innymi ludźmi • OBOWIĄZKI DOMOWE: • sprząatanie, zmywanie, czasem gotowanie • opieka nad zwierzętami • RELACJE Z RODZICAMI • drobne konflikty na tle słabych wyników w nauce, obowiązków domowych, • oczekiwanie większego zrozumienia – „żeby ojciec nie był taki staroświecki” • poszukiwanie złych konsekwencji niewinnych zachowań (spotkania z chłopakiem, wyjazd na koncert itp.) 	<ul style="list-style-type: none"> • CO JEST WAŻNE DLA OSÓB MŁODYCH: • Rodzina • przyjaciele • OBOWIĄZKI DOMOWE: • Większość z nich nie ma w domu żadnych obowiązków – poza zajmowaniem się zwierzętami lub słaniem łóżka, jednak byli też tacy, którzy mieli bardzo dużo obowiązków i to takich, których nie powinni mieć w tym wieku. • RELACJE Z RODZICAMI • Konflikty • Uważają, że rodzice nie rozumieją ich problemów 	<ul style="list-style-type: none"> • CO JEST WAŻNE DLA OSÓB MŁODYCH: • Mieć dużo pieniędzy • Mieć dobrą pracę • Mieć dużo wolnego czasu • OBOWIĄZKI DOMOWE • Opieka nad innymi domownikami • Zakupy • RELACJE Z RODZICAMI • Pozytywne relacje z matkami • Zaburzone relacje z ojcami, brak kontaktu

MŁODZIEŻ O SZKOLE

Podczas dyskusji na temat szkoły młodzież dokonywała oceny dwóch sfer jej funkcjonowania: sposobów nauczania oraz stosunki uczeń - nauczyciel. Osoby biorące udział w badaniach dużo uwagi (i emocji) poświęciły opowiadaniom na temat szkoły, relacji szkolnych, ponieważ jak stwierdziła jedna z uczestniczek polskich badań „połowę życia spędzamy w szkole i jest ona dla nas ważna”.

Ogólne refleksje młodzieży na temat szkoły

W opinii młodych ludzi biorących udział w badaniach, bez względu na kraj, z którego pochodzą, szkoła jest jedną z najważniejszych rzeczy dla młodej osoby. Akceptują i rozumieją również to, że szkoła jest do pewnego wieku obowiązkowa i że nauczyciele muszą realizować ustawowo określony program szkolny. Opis zadowolenia bądź niezadowolenia ze swojej szkoły jest uzależniony od wielu czynników, do których należą przede wszystkim: relacje uczeń – nauczyciel (relacje między nimi jak i kompetencje nauczyciela), uczeń – inni uczniowie, ogólna atmosfera.

A moja opinia o szkole jest taka, że nie lubię szkoły ponieważ: nauczyciele nic nie uczą, no to takie gadanie, że co, mamy się wykuć tego na pamięć a i tak to zapomnimy, i przez to, że mamy złe oceny oceniają nas, że jesteśmy debilami, a oceny nie świadczą o inteligencji i mojej mądrości. Bo co z tego, że jakiś kujon wyuczy się wszystkiego na pamięć, przychodzi taki egzamin i wszystko wychodzi na nim czy się uczy czy nie. A oni biorą zawsze to, że jakie masz oceny to taki jesteś mądry i w ogóle. I mnie to bardzo denerwuje. W ogóle tyle się nasłyszalam od nauczycieli, że wymyślili blondynki skora ja jestem blondynką no i ogólnie, że jestem głupia tak, że co ja robię w gimnazjum, powinnam się cofnąć do 6 klasy podstawówki. No i ogólnie tak.. Niektórzy nauczyciele są spoko, ale większość to nie. No i denerwuje mnie to, że ogólnie jak mamy ten regulamin, a im jak się zwróci uwagę to od razu, że jesteśmy bezczelni, gówniarzami i że szacunek do starszych, jak my się odzywamy, A jak oni się na nas drą to w ogóle to jest dobrze, a jak my na nich podniesiemy głos, to od razu, jacy jesteśmy niewychowani. Kto nas wychował, ulica – no coś tam. Mnie już powiedzieli, że ja się wychowałam na ulicy i że w ogóle. I dlatego mam takie zdanie o szkole, nie lubię jej.

W opinii nastolatków biorących udział w badaniach słabą stroną niektórych nauczycieli jest przede wszystkim niedostateczna umiejętność przekazywania wiedzy, skłonność do faworyzowania niektórych uczniów oraz stawianie niesprawiedliwych ocen oraz brak szacunku dla młodych ludzi (upokarzanie, obrażanie, gnębienie nielubianych uczniów itp.).

Regulamin i nauczyciele są bardziej przejęci tym jak wyglądamy i pół lekcji zwracają uwagę na makijaż, paznokcie, ubiór, wszystko co

jest związane z naszym wyglądem i to co robimy poza szkołą i tak dalej, zamiast nas czegoś po prostu nauczyć.

Mamy też pana od angielskiego, który bardziej interesuje się nowoczesną technologią zamiast uczyć angielskiego to gadamy przez pół lekcji o jakiejś nowoczesnej technologii, a potem robimy jedno zadanie i tyle.

Młodzież biorąca udział w badaniach doceniła nauczycieli, którzy wykazują im zainteresowanie, są sprawiedliwi, nawet w sytuacji (a nawet przede wszystkim), gdy nauczyciel jest wymagający. Takim nauczycielom są w stanie nawet wybaczyć łamanie regulaminu.

O1 - Ja też bardzo lubię swoją szkołę, w mojej szkole jest właśnie bardzo mało takich nauczycieli, którzy uważają się za wyższych. Jest jedna nauczycielka, która łamie regulamin, ale lubi nas, można z nią pogadać.

O2 - A jak łamie regulamin?

O2 - nie sprawdza sprawdzianów przez miesiąc, a potem mamy na poprawę na sprawdzian tydzień, albo półtora zamiast dwóch. Ale da się z nią pogadać. Na lekcjach jest fajna i dobrze uczy.

U nas jest ostra (pani od języka polskiego), ale umie dobrze uczyć. [...] Ona wie, że jak ktoś się stara to ona to docenia, a jeśli widzi, że ktoś olewa i w ogóle no to ma przerąbane. Tak jak ktoś się stara, jak ja się staram to doceniła to.

Generalnie, co podkreślali badani w Hiszpanii, złe podejście nauczycieli do uczniów, złe prowadzenie zajęć odbiera uczniom chęć do nauki. Oni chcą pracować z dorosłymi, którzy starają się zrozumieć ich problemy, nudne zajęcia zamieniają w ciekawe wykorzystując hobby i zainteresowania ludzi młodych.

Podczas dyskusji, słowo „szacunek” było odmieniane przez wszystkie przypadki. Oczekują oni od swoich nauczycieli równego traktowania i poszanowania ich praw. Oczekują, że nauczyciele będą przestrzegać regulaminu szkolnego (np. sprawdzać kartkówki w ustalonym terminie), nie będą się do nich odzywać w sposób arogancki, nie będą na nich krzyczyć i ich ośmieszać. Jeśli nauczyciele oczekują od uczniów szacunku, to sami ten szacunek muszą okazać ludziom młodym. Ale, co ciekawe, pojawiły się również racjonalne

wypowiedzi na temat relacji pomiędzy nauczycielami i uczniami – nauczyciele traktują nas tak, jak na to zasługujemy.

01- Ja ogólnie chciałem dodać, że wy tu tak następujecie na tych nauczycieli, ale wiem jak my się ogólnie zachowujemy w klasie. Myślę, że u was jest też tak podobnie. [...] Jeśli dajecie wycisk nauczycielowi, to też trudno mu prowadzić lekcje.

02 - Też prawda.

03 - [...] Ogólnie u nas nie ma lekcji, wszyscy się wyzywają, połowa klasy gada, rzuca w panią kredą, plują jej do kubka, kładą szpilki na krzesło...

01 - No, a później mówicie, że nauczyciel jest zły, krzyczy, obraża..

04 - U nas nie jest tak jakoś bardzo źle, bo jeśli się przyłożysz to nauczyciele będą mili dla ciebie, będą ci chcieli pomagać. Jeśli widzą, że w ogóle się nie przykładasz i masz wszystko gdzieś, siedzisz na lekcji, nie wyciągając zeszytu i w ogóle, to co mają zrobić? No i mów, wyjmij ten zeszyt, napisz coś. Oczywiście, że nie będzie cię głaśkał po głowie, i prosił „o Jezu, wyjmij ten zeszyt i zacznij coś wreszcie pisać”. Po prostu jest tak, jak zasłużyliśmy. U mnie jest tak np. jeśli się starasz to cię traktuje dobrze i tam ci pomogą, a jeśli nie....

Pozytywne wypowiedzi o szkole i nauczycielach zdarzały się częściej wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Są oni bardziej świadomi edukacyjnej funkcji szkoły. Uczy zawodu, daje perspektywy na przyszłość, zwłaszcza przyszłość zawodową i możliwość podjęcia zatrudnienia.

[...] Teraz powiem co lubię. Nie mieszam do tego nauczycieli, bo wiadomo, że człowieka nie da się zmienić. A szkołę bardzo lubię, bo wybrałem sobie ją pod swój zawód, bo gdybym tego nie miał, to bym do niej nie chodził, nie? Mam praktyki, uczę się zawodowych lekcji, no i po to wybrałem, żeby się tego uczyć, nie? Więc szkoła jako tako, podoba mi się.

Mnie się moja szkoła podoba. Czasami jest gorzej, czasami jest lepiej jeśli chodzi o nauczycieli [...] No ale jak powiedziałem, to jest moja szkoła, która daje dużo perspektyw. Wybrałem ją dlatego, że chciałem coś robić w tym zawodzie i jest fajnie.

Ale tu chodzi o edukację, a nie towarzystwo czy nauczycieli. Towarzystwo możesz zawsze zmienić. Tego co się nauczysz będziesz niósł dalej, dalej i dalej.

Tabela nr 13: Ogólne refleksje młodzieży na temat szkoły

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • Wymagają szacunku a tak naprawdę nie mają szacunku dla swoich uczniów • Oceniają uczniów po ocenach, a nie po ich dokonaniach • Zbyt mało czasu poświęcają na przekazywanie wiedzy uczniom, a zbyt dużo czasu poświęcają na rzeczy nieważne (opowieści z własnego życia, upominanie na temat wyglądu, zachowania itp.) • Żądają od osób młodych przestrzegania regulaminu a sami regularnie go łamią • Młodzież docenia nauczycieli sprawiedliwych w swoich ocenach („mam panią od polskiego, która jest bardzo wymagająca, ale docenia tych, którzy się starają 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak zainteresowania uczniem • Poniżanie uczniów • Złe podejście do uczniów odbiera chęć do nauki • Nauczyciele nie rozumieją potrzeb uczniów • Na klasę oddziałują zbyt częste regulacje i ingerencje w system 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewłaściwe relacje pomiędzy nauczycielem i uczniem • Brak zainteresowania • Brak komunikacji • Brak koncentracji • Brak współpracy z rodzicami

Szkoła moich marzeń

Podczas badań zapytaliśmy młodzież jaka ich zdaniem powinna być szkoła by chcieli do niej chodzić z przyjemnością. Dyskusje w poszczególnych krajach toczyły się wokół zmiany organizacji zajęć w szkole (godziny rozpoczęcia i zakończenia zajęć lekcyjnych), wokół programów nauczania (skreślenie z listy przedmiotów, których nie lubią: chemii, geografii itp.), wymiany nauczycieli na młodszych. Wiek nauczycieli z punktu widzenia badanej młodzieży jest ważny, ponieważ w ich opinii starsi ludzie ich nie rozumieją. Chcieli-

by, żeby byli oni bardziej „nowocześni i otwarci na świat”. Ale najważniejszym, z punktu widzenia młodych ludzi, jest sposób prowadzenia zajęć. Obowiązująca obecnie, praktycznie w każdej szkole publicznej, struktura prowadzenia zajęć lekcyjnych – stojący przed uczniami nauczyciel przekazujący im swoją wiedzę – nie sprzyja wzbudzeniu zainteresowań u uczniów. Świadczy jedynie o obowiązującej w szkole hierarchii. Zmianie powinien więc ulec sposób prowadzenia zajęć. Chcą zamiast nudnych wykładów takich zajęć, które będą rozwijały ich zainteresowania. Wiedza teoretyczna owszem, jest ważna, ale dla młodych ważne jest również praktyczne przygotowanie do życia. Podczas zajęć powinna się również zmienić relacja pomiędzy nauczycielami a uczniami. Partnerstwo i współpraca jest podstawą w tej relacji.

A propos tej praktyki to ja bym wybrał taki przedmiot, który by uczył nas życia. W sumie uczymy się matematyki i tak w ogóle, a nie uczymy się jak poradzić sobie w życiu.

w szkole nie chodzi o to, żeby uczyć się wszystkiego na pamięć, tylko w szkole chodzi o to, żeby coś tam załapać i żeby mózg rozwinąć. Jest po to, żeby rozwijać umysł.

Tabela nr 14: Młodzież o szkole – szkoła moich marzeń

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">•Rozwija zainteresowania•Mniej lekcji ogólnych, więcej zajęć praktycznych•Nauczyciele nastawieni na rozwój indywidualny dzieci a nie wpajanie reguł uczniom•Nauczyciele bardziej przystosowani do obecnych czasów (max. wiek nauczyciela to lat 40)	<ul style="list-style-type: none">•Dobrze przygotowani nauczyciele, którzy przechodzą okresowe potwierdzające, że są wystarczająco przystosowani do obecnych czasów•Mniej egzaminów•Mniej informacji, a bardziej skupić się na kwestiach podstawowych i specjalistycznych.•Zajęcia praktyczne	<ul style="list-style-type: none">•Usunięcie ocen•W szkole powinny pracować tylko kobiety•Szkoła z nowoczesnymi technologiami służącymi poprawnej i skutecznej edukacji•Mniej czasu poświęconego na nauczanie wyższe•Pozbycie się z planu lekcji takich przedmiotów jak muzyka, sport, chemia, fizyka

CZAS WOLNY I AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA MŁODZIEŻY

W tej części przedstawiamy wyniki badań dotyczące tego, w jaki sposób młodzież spędza swój czas wolny, co ma wpływ na to, czym się pasjonują w wolnym czasie, gdzie i z kim lubi najczęściej przebywać. Czas wolny z racjonalnego punktu widzenia ma służyć regeneracji sił psychicznych i fizycznych ucznia. Jednakże dopiero sposób wykorzystania tego czasu decyduje o pozytywnym lub negatywnym wpływie na rozwój młodego człowieka.

Sposoby spędzania czasu wolnego

Przedstawione analizy dotyczące sposobów spędzania czasu wolnego odnoszą się do dwóch grup młodzieży biorącej udział w badaniach – nastolatki mieszkające w środowisku rodzinnym oraz nastolatki przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

W pierwszej grupie badani swój czas wolny spędzają najczęściej z przyjaciółmi, bardzo rzadko z rodziną. Część swojego czasu spędzają samotnie. Sposoby spędzania czasu wolnego w grupie przyjaciół to najczęściej: spotkania na podwórkach osiedlowych czy „na mieście”, na zajęciach zorganizowanych w klubach czy stowarzyszeniach realizujących działania na rzecz młodzieży. Samotne spędzanie czasu wolnego ogranicza się do oglądania telewizji, gier komputerowych czy portali społecznościowych. Rzadko wśród respondentów z tej grupy czas wolny jest poświęcany na rozwój własnych pasji i zainteresowań, jak np. nauka języków obcych, rozwój pasji sportowych, muzycznych czy tanecznych. Sposób spędzania czasu wolnego jest zależny od płci. Chłopcy swój czas wolny najczęściej spędzają z kolegami, uprawiając sporty, grając w gry komputerowe czy słuchając muzyki. Dziew-

częta częściej spotykały się z koleżankami, słuchały muzyki, oglądały telewizję, rzadziej grały w gry komputerowe. Częściej też rozwijały swoje pasje.

Najczęściej jak już przyjdę ze szkoły to np. jak nie chce mi się wychodzić na dwór, to posiedzę sobie, pooglądam sobie jakieś seriale czy coś na telefonie, albo posłucham muzyki, prześpię się, posiedzę z rodzicami, albo obejrzę telewizję, albo często z Asią wychodzę pochodzić po mieście. Tu też właśnie przychodzę często z Asią (stowarzyszenie organizujące zajęcia dla młodzieży)

Jeździć gdzieś, po mieście, - uwielbiam to. Trip to jest podróż po angielsku. I czasami w domu, jak mi się nie chce wyjść, bo pogoda jest nienajlepsza to gram. Gram zwykle maksymalnie godzinę dziennie, albo jeśli mi się nie chce wyjść na dwór, o tej godzinie jak np. teraz uczę się grać muzykę. Albo coś gotuję z tatą.

Czas wolny to ja albo tutaj w T. [stowarzyszenie organizujące zajęcia dla młodzieży] albo na klubie odkrywców w C., albo w domu w łóżku z telefonem.

Zazwyczaj siedzę tutaj w T. [stowarzyszenie organizujące zajęcia dla młodzieży], albo siedzę w domu, gram albo wychodzę z moimi ludźmi do klubów. Przeważnie to jest raczej spontan, gram[w ze-spole muzycznym]

Ja na komputerze nie umiem, ja się nie umiem zbyt obsługiwać komputerem. Tańczę. Uczę się hiszpańskiego. Bo chce wyjechać do Hiszpanii, bardzo. Spędzam czas z wolontariuszami międzynarodowymi, którzy tutaj są, i też uwielbiam jeździć. Też jestem mistrzynią wydłużania sobie drogi do domu, na wszystkie możliwe sposoby, do słownie dookoła miasta.

Szkicuję, no i gram w piłkę z moją szkolną paczką. A jak mi się tak mega nudzi to wezmę książkę i się pouczę.

Na uwagę zasługuje jeszcze jeden aspekt podniesiony podczas dyskusji w grupie hiszpańskiej młodzieży. Co prawda młodzi ludzie nie spędzają czasu wolnego ze swoją rodziną, ale nie oznacza to, że tego nie chcą. Rodzina jest dla nich ważna i chcieliby z nią spędzać więcej czasu.

W rodzinie powinno się robić razem dużo rzeczy, codziennie, a nie tylko od święta.

W drugiej grupie badanych – młodzież przebywająca w placówkach opiekuńczo-wychowawczych – sposoby spędzania czasu wolnego są zależne od struktury organizacyjnej instytucji. Młodzież przebywająca w instytucjonalnej pieczy zastępczej ma czas tak zorganizowany na zajęcia obowiązkowe, że właściwie tego czasu wyłącznie dla siebie ma mało. Typowy dzień w placówce to szkoła, powrót po szkole do placówki, czas na odrabianie lekcji, a potem obowiązki na jej rzecz (prace porządkowe, przygotowywanie posiłków, spotkania grupowe itp.). Czas, który mogą wygospodarować dla siebie najczęściej spędzają samotnie, rozwijając swoje pasje i zainteresowania (pisanie wierszy, plastyka, tworzenie komiksów itp.). Pracownicy instytucji – wychowawcy w grupie – organizują im również czas spędzany poza placówką. Wskazują im kluby sportowe i kluby prowadzone przez organizacje pozarządowe, gdzie mogą uczestniczyć w zajęciach, innych niż organizowanych przez placówkę. Część młodych ludzi, zwłaszcza tej starszej, może (w nagrodę za dobre sprawowanie) uczestniczyć w zajęciach, które ich interesują i w miejscach, które sami wskażą. Ale to najczęściej są kluby sportowe.

M – Jak lubicie spędzać swój czas wolny?

O1– Gry na komputerze albo na treningu.

O2 – No ale w ośrodku jest trochę inaczej.

O3– Ja też wychodzę na treningi, ale na to trzeba mieć pozwolenie. A tak to, to co? W mieszkaniu cały czas.

O2– Można wyjść do rodziców w piątek tylko na cztery godziny. I w te cztery rodziny muszą się spotkać z rodziną, przyjaciółmi i pozatwierać też inne sprawy.

O3 – Jest po prostu za mało na to czasu.

M – mało czasu, a w tygodniu.

O2– W tygodniu nie ma czasu – jest szkoła – powrót, szkoła – powrót. Obowiązki w ośrodku.

M – Nie możecie wyjść na trening czy gdzieś indziej?

O1 – Ja mogę wyjść na trening.

O3 – Ja np. też mogę.

O2 – Ale treningi to znowu ośrodek organizuje, tzn. załatwia. Jesteś pod stałą kontrolą ośrodka.

O1 – Ja chodzę na treningi bez ośrodka.

M – A co trenujesz?

O1 – Teraz? Sporty walki. Kiedyś trenowałem piłkę nożną, a jeszcze przed ośrodkiem różne dyscypliny sportowe. Zapasy, baseball.

Tabela nr 15: Sposoby spędzania czasu wolnego

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">•Czas spędzany z przyjaciółmi (ale jest to obecnie problem, bo w tej chwili jest epoka internetu)•Zajęcia sportowe•Zajęcia w stowarzyszeniu Tratwa•Zajęcia w klubach•Gry komputerowe•Gra w zespole muzycznym•Rozwój własnych pasji i zainteresowań (taniec, nauka języka hiszpańskiego, pisanie wierszy, szkicowanie, tworzenie komiksów itp.).•Praca w wolontariacie	<ul style="list-style-type: none">•Czas spędzony z przyjaciółmi•Słuchanie muzyki•Gra w gry wideo	<ul style="list-style-type: none">•Spotkania z przyjaciółmi•Rozmowy na czacie•Zakupy•Gra w gry internetowe•Sporadycznie wspólna gra w piłkę nożną

Uczestnictwo w zajęciach pozaszkolnych

Młodzi ludzie, zwłaszcza w wieku rozwojowym mają silną potrzebę przynależności, identyfikacji z czymś lub kimś. Potrzebę tę zapewniają różnego rodzaju kluby sportowe, świetlice lub inne organizacje młodzieżowe. Taka

przynależność ma więc dwa znaczenia – z jednej strony zaspokaja potrzebę identyfikacji a z drugiej strony pozwala aktywnie spędzać swój czas wolny. Udział w zajęciach pozaszkolnych warunkowany jest posiadaniem zainteresowań oraz spełnieniem dodatkowych czynników, umożliwiających pełny i aktywny udział w takich zajęciach (oferta dostępnych usług, możliwości finansowe rodziców itp.). Tylko nieliczni uczestnicy badań deklarowali konkretne zainteresowania, takie jak: taniec, malarstwo, rysunek, piłka nożna, nauka języków obcych, pisanie wierszy, szkicowanie komiksów, militaria itp., a jeszcze mniejsza grupa deklarowała uczestnictwo w zajęciach rozwijających ich zainteresowania. Młodzież mieszkająca z rodzicami jako przyczyny, dla których nie uczestniczą w zajęciach podawali przede wszystkim brak odpowiedniej oferty na rynku usług, a jeśli już podejmowali próby uczestnictwa to rezygnowali z uwagi na atmosferę panującą na tych zajęciach. Inni, nigdy nie podejmowali próby poszukiwania odpowiednich placówek, które wsparłyby ich w rozwoju ich zainteresowań. Młodzi respondenci z Hiszpanii, jak wykazały badania, często nie zdają sobie sprawy co się dzieje wokół nich, gdzie i z czego mogą korzystać. Znają ze słyszenia instytucje młodzieżowe, ale już rodzaj oferowanych tam działań nie jest im znany. I co ciekawe, pomimo, że nie znają oferty, to z góry zakładają, że jest ona niezbyt interesująca dla nich. Dla młodych ludzi, biorących udział w badaniach niemieckich zajęcia pozaszkolne nie były interesujące. Wolą oni spędzać czas z przyjaciółmi, bez nadzoru osób dorosłych.

Młodzież pozostająca pod opieką placówek opiekuńczo-wychowawczych jako główny powód podawała brak czasu. Ten brak czasu wynika z wewnętrznej organizacji placówek. Często przed skierowaniem do placówki uczestniczyli w zajęciach pozalekcyjnych, byli z tego zadowoleni. Teraz nie mają takiej swobody w ich wyborze. Jeśli już gdzieś uczestniczą to głównie są to kluby sportowe.

O1 - Bo zabierają nam czas. Organizują sami nam czas według własnego planu.

O2 – Według własnego schematu. Są tak zorganizowane, że nas ograniczają.

M – I nawet jak macie te 16, 17 i 18 lat.

O3 – Tak. Trzeba się trzymać rozkładu dnia.

O4 – Myślę, że nie byłoby większego problemu gdybyśmy próbowali sobie sami coś tam zrobić.

02 – Nie dla wszystkich. O tym decyduje wychowawca. Wychowawca też się musi wstawić za tobą.

03 – Na pewno trzeba mieć zgodę wychowawcy. No tak, ale jak się jest tu już trzy czy cztery lata to jest inaczej. Ale jak tu trafiłem, to pomimo, że ćwiczyłem nie mogłem tam iść.

Generalnie młodzież uczestnicząca w badaniach ma mniejsze lub większe doświadczenia z udziału w zajęciach pozaszkolnych. Ci, którzy uczestniczą w zajęciach deklarują, że chodzą tam z uwagi na zainteresowania i atmosferę panującą podczas tych zajęć. Z ich punktu widzenia, właśnie ta atmosfera i ciekawa oferta usług stanowią podstawę ich zaangażowania pozaszkolnego. Są gotowi poświęcić swój czas wolny, jednak te dwa warunki muszą być spełnione koniecznie. Młodzież z placówek opiekuńczo-wychowawczych podkreślała jeszcze dobrowolność uczestnictwa w zajęciach. Jak się okazało podczas dyskusji mieli oni doświadczenia z obowiązkiem uczestnictwa we wskazanych przez wychowawców zajęciach. Według nich, zmuszanie do niczego nie prowadzi. Po kilku spotkaniach rezygnowali. To co wydawało się wychowawcom, że będzie dla nich dobre, w rzeczywistości nie spełniło oczekiwań młodych ludzi.

Ja brałem tam udział, dlatego, że ja byłem zmuszony brać tam udział. Dlatego, że każdy z grupy miał takie zadanie dodatkowe. A dlatego, że ja nie miałem, zostałem zmuszony, żeby tam uczęszczać. Chodziłem tam z niesmakiem. Dość długo tam wytrzymałem dlatego, że kilka osób było tam spoko, ale później i tak zrezygnowałem, bo z tymi osobami mogę się zawsze spotkać, a nie muszę tam chodzić. Wcale mi się nie chciało tam chodzić.

Tabela nr 16: Uczestnictwo młodzieży w zajęciach pozaszkolnych

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • Tylko nieliczni z badanych uczestniczyli w zajęciach pozaszkolnych, w tym: • Kluby sportowe • Udział w zajęciach organizowanych przez NGO <p>• WARUNKI UCZESTNICTWA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przyjazna atmosfera • Szacunek i zrozumienie • Równe traktowanie • Możliwość realizacji własnych zainteresowań i pasji 	<ul style="list-style-type: none"> • Tylko nieliczni z badanych uczestniczyli w zajęciach pozaszkolnych, w tym: • Zajęcia sportowe • Zajęcia kulturalne (balet) <p>• WARUNKI UCZESTNICTWA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pasja i zainteresowanie • Pieniądze • Decyzja rodziców • Rozkład zajęć 	<ul style="list-style-type: none"> • Niemiecka młodzież uczestnicząca w badaniach nie uczestniczy w zajęciach pozaszkolnych <p>• WARUNKI UCZESTNICTWA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przyjazna atmosfera • Szacunek do siebie • Otwarty umysł

Młodzież a wolontariat

Doświadczenia młodzieży z działaniem w ramach wolontariatu są odmienne dla respondentów w poszczególnych krajach. Najwięcej doświadczeń w tym zakresie mają młodzi ludzie biorący udział w badaniach w Polsce. Swoje doświadczenia zdobywali uczestnicząc w projektach realizowanych przez organizacje pozarządowe oraz w szkołach, do których chodzili. Udział w tej formie ich aktywności był całkowicie dobrowolny, akceptowali jego zasady i idee.

O1 - Ja jestem w wolontariacie. Znacząco moje liceum współpracuje w hospicjum dla dzieci. Wczoraj właśnie mieliśmy bieg charytatywny, gdzie mieliśmy różne stoiska, ale ogólnie mamy różne spotkania z tą kliniką, ale mamy też różne akcje, też w szkole.

M - Tak sama od siebie tam się zgłosiłaś?

O1 - Tak.

Udział w tych projektach i doświadczenie nabyte przez praktykę miało wpływ na postrzeganie wolontariatu jako aktywności własnej i własnego życia.

01 – wolontariat jest fajny bo można pomóc drugiej osobie

02 – a później i tak te osoby się odwdzięczają w jakiś sposób

03 – cokolwiek, chociażby doświadczeniem. Np., jak tutaj trafiłam i nikt mi nie daje żadnych pieniędzy jakie bym mogła dostać w pracy, ale jest super atmosfera i T. daje dużo więcej niż zwykłe pieniądze. Ludzie, doświadczenie, atmosferę, możliwość rozwijania pasji,

Uczestnicy badań hiszpańskich praktycznie nie mieli doświadczenia w pracy w ramach wolontariatu. Tylko jeden z respondentów potwierdził, że pracował jako wolontariusz z ludźmi niepełnosprawnymi i chciałby to powtórzyć.

Wolontariat dla niemieckiej młodzieży również nie jest interesujący, tak samo jak pomoc młodszym uczestnikom programu, którzy mają podobne problemy, odgrywając rolę ich „ojca chrzestnego”¹⁰. Pomoc swojej własnej rodzinie (pomaganie babci, kiedy musi iść do lekarza lub robienie dla niej zakupów) jest bardziej popularna ale też nie jest udzielana regularnie. Tylko czy w tym przypadku możemy mówić o wolontariacie? Młodzież nie chce się angażować w tej formie, ponieważ wydaje się on im nudny i popadający w rutynę (pomaganie raz w tygodniu zawsze o tej samej godzinie). Z reguły młodzi nie wiedzą, że coś takiego jak wolontariat istnieje.

Na pytanie co daje wolontariat? Polska młodzież odpowiedziała: można pomóc drugiej osobie, można zdobyć doświadczenia, możliwość rozwijania własnych zainteresowań, kontakty z ciekawymi ludźmi, nawiązywanie ciekawych znajomości. Dla młodzieży hiszpańskiej wolontariat to przede wszystkim możliwość pomocy innym ludziom, natomiast młodzież niemiecka uczestnicząca w badaniach nie umiała wskazać żadnych, pozytywnych cech wolontariatu.

¹⁰ „Ojciec chrzestny” to propozycja działań dotyczących aktywizacji zawodowej młodzieży uczestniczących w projektach polegająca na tym, że młodzież, która przeszła już doświadczenia w stażach zawodowych u pracodawców miała się zaopiekować osobami, które ten staż rozpoczynają.

Tabela nr 17: Ogólne podejście młodzieży do wolontariatu

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">• Wolontariat nie jest zbyt „modny” wśród osób młodych• Wielu młodych ludzi nie wie w ogóle na czym polega wolontariat• Tylko nieliczni młodzi ludzie mają doświadczenie w wolontariacie• Dla wielu praca bez wynagrodzenia to strata czasu	<ul style="list-style-type: none">• Ogólnie rzecz biorąc, uczestnicy nigdy nie uczestniczyli w wolontariacie. Tylko jeden z uczniów powiedział, że pracował jako wolontariusz u osób niepełnosprawnych i chciałaby to powtórzyć	<ul style="list-style-type: none">• Pomoc wyłącznie członkom swojej rodziny• Nie chcą pomagać innym rodzinom• Nie chcą tego robić regularnie• Z reguły młodzi nie wiedzą na czym polega wolontariat, i że w ogóle istnieje

Generalnie, w opinii respondentów, wolontariat, jako forma aktywności ludzi młodych nie jest modny. Brak zainteresowania jest skutkiem niewiedzy. Na pytanie o to, jak można zachęcić innych do wolontariatu pojawiły się pomysły, aby pokazać, na czym polega on polega, jakie działania można podejmować, bo przecież to nie jest tylko pomoc osobom starszym, czy niepełnosprawnym dzieciom.

01 – Albo im pokazać, żeby widzieli jak my to robimy i wtedy pewnie też by chcieli tak samo.

02 – Albo ich uświadamiać przynajmniej.

03 – Najlepiej by było, żeby ich tu przyprowadzić, żeby zobaczyli. Może niektórzy by zostali. [...]

W wyniku prowadzonych dyskusji w poszczególnych krajach, po przedstawieniu przez moderatorów idei, zysków i strat wynikających z pracy w ramach wolontariatu, młodzież byłaby skłonna zainteresować się tą formą aktywności, pod pewnymi warunkami. Po pierwsze praca ta powinna być zgodna z ich zainteresowaniami. Zaangażują się np. w prowadzenie zajęć sportowych dla młodszych dzieci. Po drugie powinna być dobrowolna. Nikt nie powinien ich zmuszać do takiej aktywności. Po trzecie przyjaciele i osoby im najbliższe powinny ich wspierać lub współuczestniczyć w tym działaniu.

Tabela nr 18: Warunki uczestnictwa w wolontariacie

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none">•Zajęcia zgodne z zainteresowaniami•Poznanie przez udział celem zrozumienia idei wolontariatu•„Osoba znacząca” jako inicjator aktywności osób młodych w wolontariacie	<ul style="list-style-type: none">•Typ aktywności musi być powiązany z ich zainteresowaniami•Rodzina lub przyjaciele powinni być w to również zaangażowani•Pomoc krótkoterminowa	<ul style="list-style-type: none">•Młodzież niemiecka biorąca udział w badaniach nie jest zainteresowana aktywnością w ramach wolontariatu

OPINIA MŁODZIEŻY O PROFESJONALISTACH ŚWIADCZĄCYCH POMOC

Zdecydowana większość młodych ludzi biorących udział w badaniach miała lub ma nadal kontakt z profesjonalistami świadczącymi im pomoc w trudnych sytuacjach. Zawody społeczne nie są obce młodym ludziom. Rozmówcy byli w stanie wskazać osoby, które pojawiły się w ich życiu, lub w życiu ich rodzin. W młodszych grupach wiekowych byli to najczęściej pedagodzy szkolni, wychowawcy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, kuratorzy sądowi, rzadziej pracownicy socjalni i asystenci rodziny (Polska). W starszych grupach wiekowych specjaliści, z którymi kontaktowali się badani to głównie pracownicy socjalni, nauczyciele, terapeuci, instruktorzy zawodu, psychologowie (Hiszpania, Niemcy). Młodzież niechętnie mówiła o swoich problemach, nie nazywała ich, jednak z analizy materiału badawczego wynika, że nie są one im obce. Pierwszym, który dotyka młodych ludzi, są problemy rodzinne. Najczęściej biorą się one z powodu braku porozumienia pomiędzy rodzicami i ich dziećmi, braku zainteresowania lub nadopiekuń-

czości. Zaburzone relacje przekładają się na opinię, że rodzice ich nie rozumieją. Drugim, dość powszechnie występującym problemem, zwłaszcza w młodszych grupach wiekowych jest brak akceptacji wśród rówieśników i presja otoczenia. Na dalszym miejscu pozostają problemy w szkole, które skutkują wczesnym kończeniem edukacji (zwłaszcza w Hiszpanii i w Niemczech). Problemem, który ujawnił się w badaniach hiszpańskich są wszelkiego rodzaju uzależnienia od używek oraz od gier komputerowych. I co ważne, problemy te nie są zmyślane, one naprawdę występują, a młodzi nie zawsze sobie z nimi radzą i szukają pomocy u dorosłych.

Opinie na temat specjalistów od „pomagania” są podzielone. Część badanych ma bardzo dobre doświadczenia, ale, co ciekawe nie są one związane z uzyskaniem pomocy instytucjonalnej. Dla osób młodych nie jest ważne kto, ale w jaki sposób się im pomaga.

Ja w sumie miałam kilka osób w swoim życiu, które mnie wyciągnęły z jakiś problemów, niekiedy z małych rzeczy a niekiedy z takich, które mogłyby się źle skończyć i między innymi moja była instruktorka tańca – ona mi długo pomagała. I K. też dużo zawdzięczam. I ogólnie tej organizacji [organizacja pozarządowa].

Część osób (i tych było zdecydowanie więcej) doświadczyła złego traktowania i trudno im będzie zmienić zdanie na ich temat. Opinie negatywne dotyczą zwłaszcza patrzenia na nich „z wyższością”, braku zaufania oraz niekompetencji urzędników. Pojawiły się też wypowiedzi, że interwencja urzędników bardziej im zaszkodziła niż pomogła.

Byłam raz w życiu u pedagoga szkolnego i to był mój największy błąd w moim życiu, bo potem cała szkoła wiedziała o moim problemie. Bo potem pani pedagog rozmawiała z moją wychowawczynią, a tak w ogóle to miało być tylko pomiędzy nią i mną, a potem cały pokój nauczycielski. Mamy taką jedną nauczycielkę, która uwielbia plotkować na lekcji, i cała szkoła wiedziała o moim problemie, który był dość prywatny i miał zostać między mną i panią pedagog. Dlatego w tej chwili już nigdy w życiu do niej nie pójde.

Ja mam w szkole pedagog i miałam sprawę [...]. No to ja poszłam do pani pedagog, powiedziałam jej. Pani pedagog obiecała mi, że nie powie tego nikomu, nie powie ani moim rodzicom ani nic i po prostu wczoraj wygadała wszystkim i po prostu jestem zawiedziona panią, bo po prostu oszukała mnie.

Młodzież z placówek opiekuńczo-wychowawczych swoje opinie o pracownikach instytucji pomocowych wypowiada przez pryzmat ich doświadczeń – zabranie z domu rodzinnego. Ich krytyczne wypowiedzi mogą świadczyć, że mają oni żal do pracowników, że zostali zabrani z domu i umieszczeniu w placówce, ale ich wypowiedzi świadczą o ich dużej dojrzałości i obiektywności w wyrażanych opiniach.

Kuratorzka przychodziła do mnie, wszyscy sąsiedzi mówili, że ja chodzę głodny, że źle ubrany, że się źle zachowuję, gdzie praktycznie ja cały czas byłem grzeczny. Mama zawsze zapewniała mi jedzenie, byłem zawsze dobrze ubrany. No i kuratorzka miała jakąś złą opinię o mnie. Przecież praktycznie mnie widziała, że nie jestem zaniedbany i nie chodzę głodny i przez to trafiłem tak naprawdę do placówki. W sumie jednak to dobrze trafiłem. W domu był alkohol i w sumie gdybym tam został to nie wiem jak by się to skończyło.

O1 - W moim przypadku to było tak, że ja nie miałem kuratora tylko mój ojciec miał. Mieszkałem sam z ojcem. Kuratorzka przychodziła, rozmawiała z ojcem, nie raz słyszała jak on mi groził a kuratorzka nic nie zrobiła. Przez trzy lata była, były różne możliwości, żeby coś zrobić, a kuratorzka nic nie zrobiła. Przychodziła, wypełniała jakieś tam papiery i to wszystko.

M – A pracownika socjalnego nie było?

O2 – Pod koniec dopiero był, bo już szkoła się tym zainteresowała. Przyjechał, oczywiście wcześniej ojca poinformował, ten kupił rzeczy do domu i wszystko było w porządku. I tylko jeszcze ja miałem tam gorzej. No więc szkoła, kuratorzka i te służby społeczne są, ale są tylko na pozór. Mam takie doświadczenie w swoim życiu.

O2 – U nas też była kuratorzka, gdzie u nas było dobrze, a ona zawsze uważała, że jest źle. Że wszystko jest niedobrze i wszyscy jesteśmy źli.

O1 – U niego było dobrze, a dla nich źle, u mnie było źle, a dla nich było dobrze. No i gdzie tu jest sens tego wszystkiego? Tak, odwracają cały czas sytuację do góry nogami. Tak?

Tabela nr 19: Opinie młodzieży o profesjonalistach świadczących pomoc – ocena dotychczasowych doświadczeń

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> •Pedagog szkolny – brak zaufania z uwagi na niedochowanie tajemnicy, narzucanie pewnych rozwiązań zamiast wspólnych ustaleń •Kurator zawodowy – brak pomocy w rozwiązaniu problemu w rodzinie •Pracownik socjalny – brak pomocy w sytuacji kryzysowej, pomoc przyszła za późno, interwencja pracownika zakończyła się umieszczeniem dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej, •Wychowawca w placówce opiekuńczo-wychowawczej – pomoc adekwatna do problemów, pomoc w ich rozwiązaniu. 	<ul style="list-style-type: none"> •Brak zaufania •Opinie profesjonalistów nakładają się na postrzeganie •Profesjoniści nie pomagają w rozwiązywaniu problemów •Profesjoniści nie rozumieją ich problemów •Profesjoniści ciągle używają tych samych argumentów i tylko je powtarzają 	<ul style="list-style-type: none"> •Dobrze że są •Powinni być młodzi •Powinni być elastyczni

Generalnie, pomimo w większości złych doświadczeń, młodzi ludzie deklarują, że chętnie będą korzystać z pomocy specjalistów, pod warunkiem jednak, że pomoc ta będzie adekwatna do ich rzeczywistych problemów. Młodszym ludziom bardzo zależy na tym, aby dorośli traktowali ich samych i ich problemy na poważnie. Mają do nich prawo, tak jak i dorośli.

01 – A nie że powie „e tam kurde, ile ty masz tych problemów. Jesteś dopiero w gimnazjum, to jakie ty możesz mieć problemy.

02 – Dokładnie.

01 - Jakie gimnazjalista może mieć problemy? Nie ma na szlugi, kurde napiłbym się piwa, ale nie mam 18 lat. Dobrze, my mamy takie problemy, a niektórzy dorośli nie zdają sobie z tego sprawy. Pani od angielskiego do nas: ciekawe jaki wy możecie mieć problemy, ja też bym chciała być w waszym wieku i mieć te wasze niby problemy. Oni nie zdają sobie sprawy z tego, że my naprawdę mamy problemy takie ważne.

O2 – Czasami z chłopakiem to są takie poważne problemy, a im się wydaje, a tam, 13, 14 lat, to co ty masz za problemy.

O1 – No jak się kłóciłam z siostrą to o... No i ogólnie denerwuje mnie, że masz 13, 14 lat i nic nie wiem o problemach. A niektórzy serio mają duże problemy. Denerwuje mnie, że oni mówią jakie gimnazjalista ma problemy, że nie ma na wódkę, na szlugi albo na komórkę.

Drugim, ważnym z punktu widzenia warunkiem skutecznej współpracy ze specjalistami, jest partnerstwo i równe traktowanie. Młodzi oczekują, że dorośli pomogą im zrozumieć otaczający świat, docenią ich starania oraz, że nie będą narzucać im swoich rozwiązań, tylko wspólnie poszukają nowych możliwości.

Moim zdaniem z każdą dorosłą osobą można normalnie pogadać tylko musi tak samo się przed nami otworzyć. Ona musi, nie wiem jak to powiedzieć dokładnie, musi szanować to, że nie wszystko jej powiemy, jeśli się bliżej nie znamy i że ona się otworzy jakby w naszym kierunku i że my jej coś powiemy, ona powie spoko, ja też tak robiłam, ja też .., że nie jest źle i że poradzisz sobie i że ogólnie jest dobrze.

Tabela nr 20: Opinie młodzieży o profesjonalistach świadczących pomoc – oczekiwania

Polska	Hiszpania	Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • Młodzi ludzie często korzystają z pomocy osób dorosłych, ale stawiają kilka warunków: <ol style="list-style-type: none"> 1. Partnerskie traktowanie – ludzie młodzi też mają swoje problemy i są one dla nich ważne 2. Dochowanie tajemnicy 3. Pomoc adekwatna do problemów – nawet podjęcie próby pomocy jest ważne, efekt końcowy nie jest najważniejszy 4. Pomoc dla rodziny we wczesnym okresie powstania problemów 5. Pomoc a nie udawanie pomocy 	<ul style="list-style-type: none"> • Słuchać, pomagać i szanować młodych • Pozwolić młodym by mogli skupić się na tym co kochają • Poszukiwać wraz z nimi nowych możliwości • Nie marudzić i nie narzekać 	<ul style="list-style-type: none"> • Dobrze że są • Powinni być młodzi • Powinni być elastyczni i dotsepní o każdej porze • Młodzież powinna decydować o tym kiedy i gdzie mają odbywać się spotkania i tylko wtedy, kiedy sami uznają, że takiej pomocy potrzebują

WNIOSKI I REKOMENDACJE

1. Organizacja pracy instytucji pomocy społecznej, organizacji pozarządowych i innych instytucji statutowo zajmujących się pracą z młodymi osobami oraz organizacja własnego dnia w pracy sprzyja wprowadzeniu do codziennej praktyki pozaformalnych metod edukacji pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym. Brak jest przeciwwskazań lub utrudnień ze strony dyrekcji/osób zarządzających instytucją do wprowadzania, nowych, innowacyjnych metod pracy. W wielu przypadkach istnieją wręcz oczekiwania takich działań ze strony bezpośrednich przełożonych.
2. Doświadczenia partnera hiszpańskiego ujawniają, że praca z młodymi ludźmi metodą projektową przynosi najwięcej oczekiwanych rezultatów w postaci pozytywnych zmian i rozwoju ludzi młodych. Jest to najczęściej wskazywana forma działań. Sprzyja nawiązaniu prawidłowych, partnerskich relacji z ludźmi młodymi, zwłaszcza tak oczekiwanym przez osoby młode. Pozwala na wprowadzanie na bieżąco modyfikacji we własnym działaniu – wymusza wręcz od realizatorów refleksji nad działaniem i refleksji w działaniu. Elastyczność w pracy z młodymi ludźmi jest bardzo ważna – rzeczywistość zmienia się bardzo szybko i najmocniej na te zmiany reagują właśnie młodzi ludzie.
3. Specjaliści pracujący z młodzieżą w większości przypadków postrzegają ich przez ich deficyty wynikające zdaniem specjalistów z deficytów domu rodzinnego. Nie znają wartości ludzi młodych, ich potrzeb ani też oczekiwań. Postrzegają ich stereotypowo – jako tych, którzy nie oczekują nic od życia, nie potrzebują wsparcia dorosłych, a jedynym ich problemem to brak środków na używki i nowoczesne gadżety komputerowe. Pomoc świadczona młodym ludziom powinna być odpowiedzią na ich rzeczywiste problemy, a nie schematyczna, „bo my dorośli wiemy lepiej”. W przypadku młodzieży starszej, nie można z góry zakładać, że podjęcie pracy zawodowej rozwiąże ich wszystkie problemy. Jeśli w rodzinie pochodzenia nie nabyli pewnych pozytywnych doświadczeń (poczucia bezpieczeństwa, równowaga emocjonalna, wsparcie), to nie należy oczekiwać, że stabilizacja ekonomiczna przełoży się na stabilizację emocjonalną.

4. Główną metodą pracy z młodzieżą (w różnych grupach wiekowych) w Polsce i w Niemczech jest indywidualna rozmowa. I nie da się ukryć, że jest ona prowadzona według schematu: ja dorosły, bardziej doświadczony wiem, czego ci potrzeba. Powiem ci co zrobić, aby tobie żyło się lepiej.
5. Kategoria doświadczenia jako wytyczna w pracy zawodowej stoi na pierwszym miejscu wśród nauczycieli, pracowników socjalnych, trenerów czy asystentów rodziny. Doświadczenie i rozmowa z koleżankami/kolegami z pracy stanowi podstawową formę rozwoju zawodowego specjalistów. Rzadko sami uczestniczą w szkoleniach prowadzonych pozaformalnymi metodami edukacji – warsztatach, projektach, eventach. Wiedzę o życiu młodych ludzi czerpią głównie od koleżanek/kolegów z pracy, Internetu, telewizji.
6. Dla młodych ludzi, według specjalistów biorących udział w badaniach, każda z trzech podstawowych metod edukacji powinna być ważna. Z każdej czerpią inne doświadczenia przydatne w ich obecnym i przyszłym życiu. Niemniej jednak, podkreślają oni dominującą rolę edukacji nieformalnej, choć jak sami przyznają poznanie przez doświadczenie przynosi więcej pozytywnych efektów.
7. Młodzi ludzie mają swoje pasje, zainteresowania. Są chętni doświadczenia nowych rzeczy. Starają się nadążyć za szybko zmieniającą się rzeczywistością społeczną, choć nie zawsze im się to udaje. Oczekują od dorosłych, że wskażą im drogę, po której powinni dążyć, a nie wskazówek, jak żyć, aby dorośli byli zadowoleni.
8. Chcą współpracować z osobami dorosłymi, mówić o swoich troskach i problemach, jednak oczekują od dorosłych równego traktowania. Szacunek, to jest to, czego oczekują w pierwszej kolejności. Młodzi ludzie są bardzo dobrymi obserwatorami. Są szczególnie wrażliwi na każdy przejaw niesprawiedliwości, braku kompetencji i lekceważenia.

SPIS TABEL

- Tabela nr 1 – Uczestnicy badań
- Tabela nr 2 – Organizacja pracy
- Tabela nr 3 – Działalność projektowa – szanse i bariery
- Tabela nr 4 – Młodzież w wieku 15-18 lat – problemy
- Tabela nr 5 – Młodzież w wieku 15-18 lat – świat wartości
- Tabela nr 6 – Młodzież w wieku 15-18 lat – zainteresowania
- Tabela nr 7 – Młodzież w wieku 15-18 lat – metody pracy
- Tabela nr 8 – Młodzież w wieku 18-24 lat – problemy
- Tabela nr 9 – Młodzież w wieku 18-24 lat – metody pracy
- Tabela nr 10 – Różnice pomiędzy trzema typami edukacji
- Tabela nr 11 - Efektywność edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej w opinii przedstawicieli zawodów społecznych wykorzystywanych w rozwoju własnych kompetencji zawodowych.
- Tabela nr 12 – Młodzi o sobie
- Tabela nr 13 – Ogólne refleksje młodzieży na temat szkoły
- Tabela nr 14 – Młodzież o szkole – szkoła moich marzeń
- Tabela nr 15 – Sposoby spędzania czasu wolnego
- Tabela nr 16 – Uczestnictwo młodzieży w zajęciach pozaszkolnych
- Tabela nr 17 – Ogólne podejście młodzieży do wolontariatu
- Tabela nr 18 – Warunki uczestnictwa w wolontariacie
- Tabela nr 19 - Opinie młodzieży o profesjonalistach świadczących pomoc – ocena dotychczasowych doświadczeń
- Tabela nr 20 - Opinie młodzieży o profesjonalistach świadczących pomoc – oczekiwania

ZAŁĄCZNIK NR 1

Scenariusz badania fokusowego

Postrzeganie przez przedstawicieli zawodów społecznych warunkowań prowadzenia środowiskowej pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym z wykorzystaniem pozaformalnych metod edukacji.

Grupa – przedstawiciele zawodów społecznych (pracownicy socjalni, asystenci rodziny, kuratorzy sądowi).

1. Wprowadzenie – przedstawienie się moderatora, projektu oraz całego badania

Czas: ok. 6 min.

Moderator:

Dzień dobry,

Nazywam się i jestem pracownikiem Fundacji In Posterum.

Zaprosiliśmy dziś Państwa do dyskusji, której celem jest rozpoznanie zasobów i sposobów działania służb społecznych z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym. Spotkanie jest częścią projektu realizowanego w ramach programu Unii Europejskiej Erasmus+ (poświęconego edukacji, szkoleniom i młodzieży). Nasze dzisiejsze spotkanie potrwa maksymalnie do 120 min. Bardzo dziękuję, że zechcieliście Państwo przyjąć nasze zaproszenie.

Informacja o projekcie: Projekt „Integracja przez Inspiracje. Pozaformalne metody edukacji narzędziem wyrównywania szans młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym” jest projektem edukacyjnym. **Celem głównym projektu** jest „Zwiększenie poziomu integracji społecznej młodych ludzi zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez rozpowszechnienie stosowania metod edukacji pozaformalnej w publicznych instytucjach pomocy społecznej”. **Cele szczegółowe projektu** to:

1. Zwiększenie kompetencji zawodowych przedstawicieli zawodów społecznych z zakresu wykorzystywania pozaformalnych metod edukacji w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym, oraz

2. Przygotowanie nowej formy wsparcia środowiskowego adresowanego do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym poprzez dostosowanie metod i technik stosowanych w edukacji pozaformalnej do uwarunkowań i praktyk publicznych instytucji pomocowych.

Projekt realizowany jest w partnerstwie ponadnarodowym. Naszymi partnerami są RegioVision GmbH z Niemiec (firma szkoleniowo-doradcza) oraz Decroly SL z Hiszpanii (firma edukacyjna). Podobne badania zostaną przeprowadzone również w Niemczech i w Hiszpanii. Rozmowa z Państwem jest dla nas bardzo ważna, ponieważ chcemy zmienić podejście pracowników służb społecznych pracujących z młodzieżą - opracować metody i narzędzia, które będą dla Państwa interesujące i rozwijające.

2. Powiadomienie o rejestracji spotkania oraz przybliżenie techniki zogniskowanych wywiadów grupowych oraz roli moderatora

Czas: 6 min.

Moderator:

W trakcie naszej dyskusji padnie wiele pytań i różnych odpowiedzi. Chciałam Państwu powiedzieć, że wszystkie one, a w zasadzie każde z nich osobno, są niezwykle cenne. Proszę bardzo, abyście Państwo w żaden sposób nie czuli się skrzepowani czy ograniczeni moją obecnością albo opiniami innych uczestników badania. Nie obowiązuje jednomyślność. Każdy uczestnik może pozostać przy własnych poglądach, przy swoim zdaniu. Każda wypowiedź jest ważna i cenna. Proszę o zabieranie głosu pojedynczo, ponieważ będziemy rejestrować przebieg spotkania za pomocą dyktafonu. Rejestrowanie naszej rozmowy jest konieczne ze względu na to, że nie jestem w stanie notować każdej Państwa wypowiedzi, a nie chciałabym aby coś mi umknęło. Materiał zarejestrowany będzie wykorzystany jedynie przeze mnie do sporządzenia końcowego raportu, nie zostanie on użyty w żadnym innym celu, nie będzie rozpowszechniany, ani publikowany. Materiał zgromadzony na tych zajęciach będzie służył do celów badawczych. Moją rolą dzisiaj będzie poprowadzenie dyskusji w taki sposób, aby każdy z Państwa miał równą szansę nieskrępowanego wyrażania własnych opinii na omawiane tematy. Następnie na podstawie tego co dzisiaj Państwo powiedzą sporządzą raport badawczy.

3. Przedstawienie uczestników spotkania

Czas: 10 min.

Moderator

Ponieważ spędzimy ze sobą najbliższe kilkadziesiąt minut proponuję, abyśmy się lepiej poznali. Proszę powiedzieć kilka słów o sobie: może według takiego wzoru:

Mam na imię

Pracuje w: Na stanowisku

W zawodzie odlat

Wykształcenie.....Kierunek

[moderator mówi kilka słów o sobie], potem zachęca uczestników. Na koniec moderator prosi, aby badani napisali na specjalnie przygotowanych karteczkach – „wizytówkach” swoje imiona, a następnie ustawili je przed sobą, w sposób widoczny dla moderatora.

4. Charakterystyka środowiska lokalnego jako miejsca pracy i przestrzeni społecznej, w której realizują swoje zadania przedstawiciele zawodów społecznych (ocena zasobów środowiska pracy oraz środowiska lokalnego)

Czas: ok. 20 min.

Moderator:

Szanowni Państwo chciałabym rozpocząć właściwą część naszego spotkania. Chciałam zapytać jak wygląda organizacja dnia Państwa pracy? Czyli mówiąc prosto – jak wygląda dzień pracy każdego z Państwa.

- Czy każdy dzień pracy wygląda tak samo, czy też realizujecie Państwo również inne zadania, które „wychodzą” poza codzienną rutynę pracy? *(jeśli będą trudności z odpowiedziami należy dopytać o prowadzenie zajęć grupowych, organizację działań środowiskowych (festyny, spotkania itp.)*

Moderator:

Ostatnimi laty ciągle mówi się o projektach, wprowadza się projekty, pozyskuje fundusze na projekty – czyli jak sami państwo widzą mówię tu o działaniach o charakterze projektowym. Czy w Państwa organizacji prowadzone były działania o charakterze projektowym?.. Jeśli tak, to jakiego rodzaju były to projekty, dla jakich grup społecznych. *(Moderator – jeśli zauważy, że uczestnicy badania nie rozumieją na czym polega metoda projektowa, należy pokrótce przedstawić jej założenia)*

- Proszę krótko przedstawić działania, jakie były realizowane w ramach tych projektów

- A jaka była Państwa rola w ich realizacji.

Moderator: Jeśli w odpowiedziach nie będzie mowy o projektach dla ludzi młodych, dopytać:- dlaczego nie realizowali projektów dla ludzi młodych?

Moderator:

Patrząc na działalność projektową, realizowanie projektów z perspektywy czasu, proszę określić ich efektywność. Jakiego rodzaju działania miały największy wpływ na dalsze funkcjonowanie podopiecznych, a które Państwa zdaniem nie przyniosły żadnych efektów.

- Czy w ramach w tych projektów zostały wypracowane nowe rozwiązania, które zostały wprowadzone przez Państwo do codziennej praktyki? Proszę opisać na czym one polegają, co w nich jest innowacyjnego. A jeśli nie ma takich przykładów dobrej praktyki, to Państwa zdaniem dlaczego?

5. Postrzeganie i rozumienie przez przedstawicieli zawodów społecznych działań podejmowanych na rzecz młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym (ogólne doświadczenia badanych związane z codzienną pracą z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym)

Czas: ok. 30 min

Moderator:

Tematyka naszego spotkania dotyczy ludzi młodych i współpracy z nimi. Dlatego też chciałabym z Państwem porozmawiać na temat osób młodych, zagrożonych wykluczeniem społecznym. Powszechnie do kategorii „młodzież” zalicza się osoby w wieku 15-29 lat. W naszym badaniu koncentrujemy się na osobach w wieku 15-24 lat. Również w tej grupie występuje zróżnicowanie wewnętrzne, dlatego też proponuję podział według następujących grup: 1) młodzież w wieku 15-18 lat – dzieci klientów pomocy społecznej oraz 2) osoby w wieku 18-24 lat jako klienci pomocy społecznej.

Proszę na podstawie swoich doświadczeń i obserwacji scharakteryzować grupę osób w wieku 15 – 18 lat z którymi państwo pracujecie, którym pomagacie. Interesujące w tej charakterystyce będzie dla mnie to, jaka jest sytuacja rodzin w jakich się wychowują, ich sytuacja ekonomiczna, jakie problemy wstępują w tych rodzinach.

- Czy i jakie problemy charakteryzują tę grupę młodych ludzi –np. patologie, uzależnienia, konflikty z prawem, trudności w nauce, wagary itp.

- Środowisko rówieśnicze – czy utrzymują kontakty społeczne, z kim? (z osobami w podobnej sytuacji, czy w odmiennej)

- Czy mają możliwość realizowania własnych zainteresowań poprzez uczestnictwo w zajęciach pozaszkolnych, rodzaje ich aktywności, przyczyny braku takiej aktywności?

Moderator:

A teraz proszę scharakteryzować tę grupę w kategoriach psychologicznych: jak sobie radzą ze statusem swojej rodziny, czy mają problemy psychologiczne, zaburzenia?

- jakie mają cele życiowe? Jakie są ich wartości, na których można byłoby oprzeć uruchomienie systemów pomocowych?

Moderator:

Od jak dawna zajmujecie się Państwo pracą z młodzieżą w tej grupie wiekowej? Czy młodzi ludzie oczekują od Państwa jakiejś pomocy? Jeśli tak to jakiej, na co Państwa zdaniem jest największe zapotrzebowanie z ich strony – na jaką pomoc?

- A jakie jest Państwa zdaniem nastawienie ludzi młodych do współpracy z Państwem?

- Proszę scharakteryzować metody pracy z osobami w wieku 15-18 lat, które stosujecie w swojej praktyce zawodowej?

- Które z nich oceniacie Państwo jako skuteczne? Dlaczego są skuteczne?

- A co nie działa i dlaczego?

- Czy znają Państwo jakieś inne skuteczne metody? Dlaczego ich nie stosują? Czy są zainteresowani wprowadzeniem do pracy nowych metod? Od czego zależy taka możliwość?

Moderator:

Czy państwu udaje się angażować społeczność młodych ludzi w wieku 15-18 lat w działania podejmowane przez Państwa organizację (np. festyny, spotkania itp.)?

- Jeśli tak to w jaki sposób?

- Jeśli nie to jakie są (były) przeszkody/trudności

- Jak według Państwa można zwiększyć zaangażowanie ludzi młodych w sprawy lokalne?

Moderator:

Dobrze, porozmawialiśmy na temat młodych ludzi w wieku 15 – 18 lat. Jednak w kręgu moich zainteresowań jest jeszcze jedna grupa ludzi młodych – ludzi w wieku 18 – 24 lat. Czy według Państwa ta grupa wiekowa różni się w jakiś sposób od poprzedniej? Bardzo proszę, by na podstawie charakterystyki problemów środowiska z którego się wywodzą, problemów ich rodzin, z których pochodzą lub sami już założyli – ich problemów ekonomicznych, sytuacji rodzinnej, problemów dnia codziennego, by dokonali państwo ponownej charakterystyki tej grupy społecznej.

- Czy i jakie problemy charakteryzują tę grupę młodych ludzi – np. patologie, uzależnienia, konflikty z prawem, itp.

- Środowisko rówieśnicze – czy utrzymują kontakty społeczne, z kim? (z osobami w podobnej sytuacji, czy w odmiennej)
- Czy znane są Państwu ich zainteresowania?

Moderator:

Czy są państwo w stanie pokusić się ponownie na próbę scharakteryzowania tej grupy w kategoriach psychologicznych: jak sobie radzą ze swoim statusem osoby korzystającej z pomocy społecznej?

- Czy i jak silnie pragną zmienić swój status? Jaki jest poziom ich determinacji?
- Czy uruchamiają raczej mechanizmy racjonalizacji swojej sytuacji? Jeśli tak to jakie?
- Czy przejawiają postawę aktywną czy pasywną?
- Czy mają problemy psychologiczne, zaburzenia?
- Jakie mają cele życiowe? Jakie mają ważne wartości, na których można byłoby oprzeć uruchamianie systemów motywacyjnych do zmiany ich stanu?

Moderator:

Od jak dawna zajmujecie się Państwo pracą z młodzieżą w tej grupie wiekowej? Czy młodzi ludzie oczekują od Państwa jakiejś pomocy? Jeśli tak to jakiej, na co Państwa zdaniem jest największe zapotrzebowanie z ich strony – na jaką pomoc?

- A jakie jest Państwa zdaniem nastawienie ludzi młodych do współpracy z Państwem?
- Proszę scharakteryzować metody pracy z osobami w wieku 18-24 lat, które stosujecie w swojej praktyce zawodowej?
- Które z nich oceniacie Państwo jako skuteczne? Dlaczego są skuteczne?
- A co nie działa i dlaczego?
- Czy znają Państwo jakieś inne skuteczne metody? Dlaczego ich nie stosują? Czy są zainteresowani wprowadzeniem do pracy nowych metod? Od czego zależy taka możliwość?

Moderator:

Czy państwu udaje się angażować społeczność młodych ludzi w wieku 18-24 lat w działania podejmowane przez Państwa organizację (np. festyny, spotkania itp.)?

- Jeśli tak to w jaki sposób?
- Jeśli nie to jakie są (były) przeszkody/trudności
- Jak według Państwa można zwiększyć zaangażowanie ludzi młodych w sprawy lokalne?

6. Rozumienie pracy w środowisku lokalnym, w tym pracy pozaformalnymi metodami edukacji społeczno-kulturowej (sposób rozumienia/definiowania pozaformalnych metod edukacji społeczno- kulturowej)

Czas: ok. 40 min.

Moderator:

Przedstawię teraz Państwu 3 definicje edukacji: formalnej, nieformalnej i pozaformalnej. (*Moderator dla ułatwienia przekazuje każdemu z uczestników dokument z definicjami różnych form edukacji – Załącznik nr 1*)

„**Edukacja formalna** to uczenie się poprzez udział w programach kształcenia i szkolenia, prowadzących do uzyskania kwalifikacji zarejestrowanej”. Innymi słowy to zinstytucjonalizowany system edukacji odbywający się w zorganizowanych, ustrukturyzowanych ramach. System hierarchicznie uporządkowany, obejmujący edukację przedszkolną, szkolną, kształcenie uniwersyteckie a także kursy i szkolenia zawodowe. Udział w tym systemie w odróżnieniu od uczestnictwa w formach kształcenia pozaformalnego jest w znacznej mierze obowiązkowy (na początkowym etapie) i prowadzi do uzyskania certyfikatów, świadectw dyplomów potwierdzających uzyskane kwalifikacje i uprawnienia. Ważną w kontekście naszych rozważań wyróżnikiem zinstytucjonalizowanego systemu edukacji jest istnienie hierarchii uczeń - nauczyciel. Ten pierwszy występuje w roli biernej odbiorcy wiedzy przekazywanej przez eksperta. Przykład: Szkoła, szkolenia zawodowe, studia.

„**Uczenie się nieformalne** - nabywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych w toku różnorodnych aktywności poza zorganizowanymi formami kształcenia się. Pojęcie edukacji nieformalnej można z powodzeniem zastąpić sformułowaniem „nauka przez praktykę”. W ciągu całego życia uczestnicząc w rozmaitych aktywnościach, grupach społecznych, wzrastając w określonej kulturze i środowisku zdobywamy różnorodne umiejętności, kształtujemy własne postawy i system wartości. Nieformalne uczenie się nie jest zinstytucjonalizowane, odbywa się na ogół w sposób incydentalny - nieświadomy. Przykład: życie ze wszystkimi sytuacjami, wyzwaniem etc. Już sam kontakt np. z pracownikiem socjalnym i uzyskanie pewnych informacji można uznać za uczenie się nieformalne

„**Edukacja pozaformalna** - uczenie się zorganizowane instytucjonalnie, jednak poza programami kształcenia i szkolenia prowadzącymi do uzyskania kwalifikacji zarejestrowanej”. EDUKACJA POZAFORMALNA TO:NAUKA POPRZEZ PRAKTYKĘ I DOŚWIADCZENIE w zgodzie z zasadą: „**Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, pozwól mi wziąć udział, a zrozumieć**”, opierająca się na odmiennych od tradycyjnej relacji uczeń - nauczyciel, rolach i relacjach między uczącym a zdobywającym wiedzę. Ten pierw-

szy przyjmuje rolę facylitatora/mentora/trenera/coacha, który zamiast przekazywać „prawdy”, wiedzę ujętą w podręcznikach - wspomaga przebieg dobrowolnego uczenia się osoby uczestniczącej w procesie edukacyjnym, która występuje w roli partnera

Z pierwszym wskazanym rodzajem kształcenia edukację pozaformalną łączy instytucjonalizacja procesu zdobywania wiedzy. Udział w nauczaniu nie kończy się zdobywaniem oficjalnych kwalifikacji. Od kształcenia formalnego opisywany typ odróżnia dobrowolność, a od nieformalnego intencjonalność - świadomość celów kształcenia. Wreszcie edukacja pozaformalna nie opiera się na sztywnej hierarchii uczeń - nauczyciel, bazuje natomiast na partnerskiej współpracy, współuczestnictwie obu partnerów w procesie kształcenia. Edukację pozaformalną możemy zatem traktować jako „trzecią drogę”, która przenika, łączy i uzupełnia wymienione wyżej rodzaje uczenia się.

Przykład: warsztaty, metoda projektowa, eventy, metody eksperymentalne, kluby sportowe, koła zainteresowań, wymiany młodzieży.

Moderator:

Mając na uwadze te rozróżnienia, proszę powiedzieć, z jakich form edukacji korzystaliście Państwo najczęściej rozwijając własne umiejętności zawodowe?.

Z punktu widzenia celów tego badania (a tym samym projektu) interesuje mnie, czy braliście państwo udział w projektach, szkoleniach czy kursach prowadzonych metodami edukacji pozaformalnej?

- Jeśli tak, to jakiego rodzaju były to zajęcia?, czy możecie Państwo wskazać różnice w prowadzonych zajęciach z edukacją formalną? Czy te zajęcia były dla Państwa interesujące? Dlaczego tak myślicie?

Moderator:

Mając na uwadze naszą dyskusję na temat ludzi młodych, którym Państwo pomagacie, proszę powiedzieć, która z przedstawionych form edukacji jest najbardziej odpowiednia dla młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź.

- A czy znacie Państwo jakieś instytucje czy organizacje społeczne, które pracują z młodzieżą metodami edukacji pozaformalnej?

- Jeśli tak, to jakiego rodzaju działania podejmują? Czy znane są Państwu efekty ich pracy?

Moderator:

A teraz przejdźmy do praktyki. Czy w pracy z młodzieżą stosujecie Państwo metody edukacji formalnej lub jej elementy?

- Jeśli tak, to jak oceniacie Państwo ich efektywność?

- Jeśli nie to dlaczego?

Moderator:

Aktywna polityka społeczna na stałe zagościła już w systemie polityki społecznej. Polega w znacznej mierze na budowaniu odpowiednich strategii i programów socjalnych zapobiegających powstawaniu trudnych sytuacji, a w przypadku ich wystąpienia, pomoc w usamodzielnieniu. Mam teraz pytanie wybiegające w przyszłość. Jak Państwo myślicie, czy metody edukacji pozaformalnej mogą na stałe zagościć w Państwa praktyce zawodowej w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym?

- Czy ich wprowadzenie wymaga zmian organizacyjnych w miejscu pracy? Jeśli tak na czym te zmiany miałyby polegać?

- A od kogo zależy wprowadzenie zmian w organizacji pracy w Państwa miejscu zatrudnienia? (od bezpośredniego przełożonego czy też od miejscowych władarzy, a może zmiana wymaga rozwiązań na poziomie centralnym?)

- Czy wprowadzanie aktywnej polityki społecznej – nowych metod pracy, nowego podejścia do klienta Państwa zdaniem nie zależy w pewnym stopniu od zwierzchników (kierowników zespołów, dyrektorów ośrodków)? Innymi słowy czy państwa zwierzchnicy mają wpływ na proponowane przez państwa lub innych metody pracy z osobami wykluczonymi? Czy spotkali się Państwo – nie tylko u siebie ale gdziekolwiek z trudnościami?

- Proszę podać przykłady otwartości zwierzchników dotyczące wprowadzania nowych metod pracy – lub ich zamknięcia na zmiany.

- Czy wymaga specjalnego przygotowania pracowników (edukacja, wzmocnienie w wypełnianiu profesjonalnych ról w tym zakresie? Proszę uzasadnić odpowiedź.

Moderator:

Jakie istnieją możliwości angażowania się Państwa w dodatkowe działania na rzecz ludzi młodych w środowisku lokalnym/pracy. Czy Państwo jesteście gotowi się dokształcać, zbierać nowe doświadczenia i modyfikować własne działania w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym?

- Jeśli tak, to czy wcześniej już wprowadzali modyfikacje w metodach pracy z innymi grupami podopiecznych? Proszę podać przykłady takiej modyfikacji.

- Jeśli nie, to co musiałyby się zmienić, aby byli gotowi do wprowadzania zmian w swoich metodach pracy?

Moderator:

A na poziomie lokalnym, jakie warunki Państwa zdaniem są potrzebne lub należałoby stworzyć, aby przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu młodzieży. *(chodzi o tworzenie miejsc, w których młodzież będzie spędzać czas*

wolny lub rozwijać swoje umiejętności, powstawanie organizacji społecznych tworzonych przez ludzi młodych itp., zaangażowanie szkoły)

7. Zakończenie

Moderator:

Bardzo dziękuję za udział w badaniu. Informacje uzyskane w toku naszej dyskusji będą istotne na kolejnych etapach naszego projektu. Dziękuję za wyrażone wszystkie Państwa opinie i wypowiedzi, które są dla nas bardzo cenne i stanowią ważny materiał do analizy dla całego projektu. Dzięki naszej dyskusji bardzo dużo dowiedziałam się o możliwościach instytucjonalnych, środowiskowych oraz indywidualnych osób zawodowo zajmujących się pomocą młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym wprowadzenia do codziennej praktyki zawodowej metod edukacji pozaformalnej. Jeszcze raz bardzo serdecznie dziękuję za pomoc i owocną dyskusję. Raport z badań będzie umieszczony do końca maja 2016r. na stronie internetowej projektu. Zachęcam do zapoznania się z nim i ewentualne uwagi i sugestie odnośnie naszych analiz i wniosków.

ZAŁĄCZNIK NR 2

Scenariusz badania fokusowego

Rozpoznanie funkcjonowania młodzieży w środowisku lokalnym/rodzinnym w kontekście uwarunkowań przyszłych wyborów życiowych.

Grupa – młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym w wieku 15-24 lat.

<p>1. Wprowadzenie – przedstawienie się moderatora, projektu oraz całego badania</p>

Czas: ok. 4 min.

Moderator:

Dzień dobry,

Nazywam się i jestem pracownikiem Fundacji In Posterum. Zajmujemy się realizacją projektów aktywizujących skierowanych do osób w różnym wieku. Prowadzimy także szkolenia oraz programy edukacyjne, w których wykorzystujemy innowacyjne metody pracy z młodzieżą oraz osobami dorosłymi. Staramy się aby nasze działania odpowiadały na rzeczywiste potrzeby osób, którym pomagamy. Zaprosiliśmy dziś Was do dyskusji, której celem jest poznanie sytuacji życiowej młodzieży z Województwa dolnośląskiego. Chcemy poznać was, waszą sytuację po to by lepiej wam pomagać, wspierać. Spotkanie jest częścią projektu realizowanego w ramach programu Unii Europejskiej Erasmus+ (poświęconego edukacji, szkoleniom i młodzieży) Nasz dzisiejsze spotkanie potrwa maksymalnie do 120 min. Bardzo dziękuję, że zechcieliście przyjąć nasze zaproszenie.

Informacja o projekcie:

Projekt „Integracja przez Inspiracje” jest projektem edukacyjnym, współfinansowanym ze środków UE w ramach programu Erasmus+. Naszymi partnerami są RegioVision GmbH z Niemiec (firma szkoleniowo-doradcza) oraz Decroly SL z Hiszpanii (firma edukacyjna). Podobne badania zostaną przeprowadzone również w Niemczech i w Hiszpanii. Rozmowa z Wami jest dla nas bardzo ważna, ponieważ chcemy zmienić podejście osób dorosłych pra-

cujących z młodzieżą - opracować metody i narzędzia, które będą dla Was interesujące i rozwijające. Chcielibyśmy, aby dorośli poznali Wasze oczekiwania, potrzeby i choć trochę zrozumieli Wasz punkt widzenia w ważnych dla Was sprawach. W konsekwencji chodzi o to, aby w Waszym otoczeniu było więcej możliwości działań wykorzystujących wasze zdolności i zainteresowania, miejsc spotkań, osób, które miałyby dla was czas i cierpliwość.

2. Powiadomienie o rejestracji spotkania oraz przybliżenie techniki zogniskowanych wywiadów grupowych oraz roli moderatora

Czas: 3-4 min.

Moderator:

W trakcie naszej dyskusji padnie wiele pytań i różnych odpowiedzi. Chciałam Wam powiedzieć, że wszystkie one, a w zasadzie każde z nich osobno, są niezwykle cenne. Proszę bardzo, abyście w żaden sposób nie czuli się skrzępowani czy ograniczeni moją obecnością albo opiniami innych uczestników badania.

Nie obowiązuje jednomyślność. Każdy uczestnik może pozostać przy własnych

pooglądach, przy swoim zdaniu. Każda wypowiedź jest ważna i cenna.

- Można stawiać pytania zarówno prowadzącemu, jak i sobie nawzajem.
- Proszę o zabieranie głosu pojedynczo, ponieważ będziemy rejestrować przebieg spotkania za pomocą dyktafonu.

Rejestrowanie naszej rozmowy jest konieczne ze względu na to, że nie jestem w stanie notować każdej Waszej wypowiedzi, a nie chciałabym aby coś mi umknęło. Materiał zarejestrowany będzie wykorzystany jedynie przeze mnie do sporządzenia końcowego raportu, nie zostanie on użyty w żadnym innym celu, nie będzie rozpowszechniany, ani publikowany. Proszę o wyrażenie zgody na dokonanie zapisu dźwięku. Czy zgadzacie się?

Moją rolę dzisiaj będzie poprowadzenie dyskusji w taki sposób, aby każdy z Was miał równą szansę nieskrępowanego wyrażania własnych opinii na omawiane tematy. Następnie na podstawie tego co dzisiaj powiecie sporządzę raport badawczy.

Jesteście dzisiaj ekspertami, a opinie którymi się tutaj dzielicie posłużą nam do sformułowania zaleceń dla osób zajmujących się pomocą do pracy z młodzieżą

3. Przedstawienie uczestników spotkania

Czas: 10 min.

Moderator

Ponieważ spędzimy ze sobą najbliższe dwie godziny proponuję, abyśmy się lepiej poznali. Proszę powiedzieć kilka słów o sobie: może według takiego wzoru:

Mam na imię

Mam lat

Uczę się/pracuję (w jakiej szkole lub gdzie pracuję)

Mieszkam.....

[moderator mówi kilka słów o sobie], potem zachęca uczestników. Na koniec moderator prosi, aby badani napisali na specjalnie przygotowanych karteczkach – „wizytówkach” swoje imiona, a następnie ustawili je przed sobą, w sposób widoczny dla moderatora].

4. Pytanie wprowadzające

Czas 10-15 min.

Moderator:

Jak ogólnie Waszym zdaniem dzisiaj, żyje się młodzieży?

Jakich problemów doświadczają najczęściej młodzi ludzie?

Co jest dzisiaj ważne dla ludzi młodych? Dlaczego?

Jak widzicie dorosłych? Co was w nich denerwuje? A może SA jakieś dobre ich strony?

O czym marzy dzisiejsza młodzież, do czego dążą młodzi ludzie?

Czy te marzenia są Waszym zdaniem realne?

Czy jest jej łatwo zrealizować plany, zamierzenia?

Dlaczego tak? dlaczego nie?

Kto, co ułatwia młodzieży realizację marzeń?

Co może utrudniać ułatwiać plany zamierzenia?

5. Charakterystyka środowiska lokalnego jako miejsca aktywności własnej (rodzina, nauka, praca, czas wolny)

Czas: ok. 60 min.

Moderator:

Teraz pytanie dotyczące czegoś zupełnie innego. Jak moglibyście opisać swoje miejsce zamieszkania?

- Jaka jest Wasza rodzina? Z kim mieszkacie (rodzice, rodzeństwo, a może żona lub mąż, dzieci)?
- Jak się czujecie we własnym domu? Za co jesteście odpowiedzialni w domu? Jakie macie obowiązki?
- Z kim macie najlepsze, najbliższe relacje, komu ufacie najbardziej?
- A może jest ktoś, z kim szczególnie często kłócicie się? Kto to jest? I dlaczego waszym zdaniem dochodzi do tych konfliktów?
- Czy jest coś, co chcielibyście zmienić w relacjach (kontaktach) rodzinnych?

Moderator:

A szkoła? Jak się w niej czujecie lub czuliście, gdy do nie chodziliście?

- Co jest (lub było) fajnego w szkole?
- A co się Wam nie podobało? Co lubiliście, a czego nie i dlaczego?
- Czy lubicie się uczyć/lubiliście się uczyć, w jaki sposób najczęściej się uczyacie?
- A nauczyciele, inni uczniowie? Jak się z nimi dogadywaliście? Jak możecie określić relacje Ja-nauczyciel, Ja-inni uczniowie.

Moderator:

Wyobraźcie sobie teraz, że jesteście ministrem edukacji i wprowadzacie zmiany w systemie edukacji szkolnej. Jakie zmiany wprowadzicie? Co Waszym zdaniem musi się zmienić w szkole, by czuć się w niej dobrze i z przyjemnością do niej chodzić?

Moderator:

Czym się interesujecie, jak najbardziej lubicie spędzać czas wolny?

- Z kim najczęściej spędzacie czas wolny?,
- Czy macie tak zwaną stałą „paczkę” grupę przyjaciół?
- Kim są osoby z Waszej paczki?
- Jak się czujecie spędzając czas z tymi osobami?
- Gdzie najbardziej lubicie spędzać czas wolny?

Moderator:

Czy w miejscu gdzie mieszkacie lub w okolicy są miejsca, w których możecie spędzać czas wolny? (kluby sportowe, zainteresowań, miejsca do uprawiania sportu itp.).

- Czy miejsca te są dostępne dla wszystkich?
- Czy jest w nich wstęp wolny czy może za opłatą?
- Czy uczestniczyacie w zajęciach w tych miejscach?

- Jeśli tak, jak się tam czujecie?
- Jeśli nie, to dlaczego?, czy dlatego że są odpłatne, czy może dlatego, że się źle tam czujecie? Co musiałoby się tam zmienić byście uczestniczyli w tych zajęciach?
- Czy zajęcia te są zgodne z Waszymi zainteresowaniami?

Moderator:

Czy macie już plany dotyczące swojej przyszłości zawodowej?

- A czy wiecie już co chcielibyście robić w przyszłości
- Jaki zwód wykonywać?
- Czy ktoś Wam pomógł w podjęciu tej decyzji?
- Kto ewentualnie mógłby Wam pomóc...?

Moderator:

Co myślicie o wolontariacie? *(jeśli moderator zauważy, że uczestnicy badania nie do końca znają ideę wolontariatu, należy im krótko opowiedzieć, co to jest wolontariat)*

- Czy w waszym środowisku wolontariat jest modny, popularny, czy też nie cieszy się dużym zainteresowaniem? Czy młodzi ludzie w waszym środowisku – tam, gdzie mieszkacie – angażują się chętnie w jakieś lokalne działania?

Moderator:

Wyobraźcie sobie sytuację, że chcielibyście się zaangażować w jakieś działanie. Poświęcić swój czas nieodpłatnie. Co mogłoby Was skłonić do ostatecznej decyzji o podjęciu wolontariatu?

- Jakiego rodzaju musiałyby być to zajęcia (np. pomoc osobom starszym, dzieciom w nauce, prowadzenie drużyny sportowej itp.)

Moderator:

A może w Waszym otoczeniu są takie osoby, dla których lub z którymi jesteście w stanie zaangażować się w jakieś działania, np. w wolontariat. Inaczej mówiąc, czy jest to osoba na tyle dla Was ważna, że nawet jeśli nie sprawia ci to przyjemności, to jesteś w stanie dla niej poświęcić swój czas prywatny i coś dla niej zrobić?

Moderator:

Mam pytanie dotyczące Waszego uczestnictwa w różnych projektach organizowanych w Waszym miejscu zamieszkania (kursy, szkolenia, zajęcia pozalekcyjne, itp.)

- Czy braliście udział w takich projektach?
- Czy sposób prowadzenia zajęć był dla was interesujący?

- A jak powinny być prowadzone zajęcia, by były atrakcyjne dla Was i innych osób młodych?
- Czy uczestniczyliście w nich dobrowolnie, czy też może Wam kazano (jeśli tak, to kto kazał)?
- Czy coś się zmieniło w Waszym życiu po zakończeniu udziału w projekcie?
- Czy są to zmiany pozytywne czy negatywne?
- Czy po tych doświadczeniach, jeśli będzie taka możliwość to weźmiecie udział w kolejnych projektach? Uzasadnij swoją odpowiedź.
- Czy to, że organizatorem projektów są urzędnicy ma jakikolwiek wpływ na udział osób młodych w tych projektach, czy też w większym stopniu zależy to od rodzaju projektu i stopnia zainteresowania osób młodych danymi działaniami?

Moderator:

A teraz chciałabym usłyszeć Wasze zdanie na temat pomocy ludziom młodym. Na pewno w swoim życiu spotkaliście się z różnymi urzędnikami (nauczyciele, pedagog lub psycholog szkolny, pracownicy socjalni, kuratorzy, urzędnicy urzędu pracy). Mieliście z nimi kontakt osobisty lub też kontaktowali się z Waszymi rodzicami, rodzeństwem itp.

- Co Waszym zdaniem było dobre w tych kontaktach, a co Wam się nie podobało?
- Dlaczego tak uważacie?
- Czy Waszym zdaniem ich pomoc była adekwatna do potrzeb czy też zupełnie odwrotnie? Czy możecie mi podać przykłady?

Moderator:

A teraz wyobraźcie sobie, że jesteście urzędnikami urzędu pracy, nauczycielami, kuratorami sądowymi czy też pracownikami socjalnymi (*jeśli moderator zauważy, że uczestnicy badania nie do końca znają te zawody i nie wiedzą czym się oni zajmują, należy im w skrócie o nich opowiedzieć*) i macie pomóc osobie/osobom młodym.

Proszę, opiszcie mi przykłady, jaka pomoc jest najbardziej odpowiednia dla ludzi młodych w różnych sytuacjach.

Moderator:

Wyobraźcie sobie swoją przyszłość. Opiszcie swój jeden dzień w wymarzonej przyszłości. Jak chcielibyście, aby ona wyglądała?

- Gdzie jesteście? Dlaczego akurat w tym miejscu?
- Kim jesteście?
- Z kim jesteście? Dlaczego akurat z tymi osobami?
- Co robicie?

Moderator:

A co trzeba zrobić, by zrealizować Wasze marzenia? Kto może Wam w tym pomóc? A jakie Waszym zdaniem są bariery/ograniczenia w realizacji tych marzeń?

6. Zakończenie

Moderator:

Bardzo dziękuję za udział w badaniu. Informacje uzyskane w toku naszej dyskusji będą istotne na kolejnych etapach naszego projektu. Dziękuję za wyrażone wszystkie Wasze opinie i wypowiedzi, które są dla nas bardzo cenne i stanowią ważny materiał do analizy dla całego projektu. Dzięki naszej dyskusji bardzo dużo dowiedziałam się o osobach młodych, ich problemach, potrzebach i oczekiwaniach, zwłaszcza od nas, osób dorosłych, zawodowo zajmujących się pomocą osobom jej potrzebującym. Jeszcze raz bardzo serdecznie dziękuję za pomoc i owocną dyskusję. Raport z badań będzie umieszczony na stronie internetowej projektu. Zachęcam do zapoznania się z nim i ewentualne uwagi i sugestie odnośnie naszych analiz i wniosków.